

STUDIUM

**Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie
FACULTATEA DE ISTORIE, FILOSOFIE ȘI TEOLOGIE
UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” DIN GALAȚI**

Anul al III-lea, numerele 1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2013

STUDIUM

**Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie
FACULTATEA DE ISTORIE, FILOSOFIE ȘI TEOLOGIE
UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” DIN GALAȚI**

Anul al III-lea, numerele 1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2013

**UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” DIN GALAȚI
FACULTATEA DE ISTORIE, FILOSOFIE ȘI TEOLOGIE
DEPARTAMENTUL DE ISTORIE**

**"Lower Danube" University of Galati, Romania
Faculty of History, Philosophy and Theology
History Department**

Adresa/Address: Str.Domnească nr. 111, cod 800.201, Galați, România

**website: www.fift.ugal.ro
e-mail: studium.ugal@gmail.com**

STUDIUM

Revista studenților, masteranzilor și doctoranzilor în istorie

**COMITETUL ȘTIINȚIFIC
SCIENTIFIC COMMITTEE**

**Ph.D. Constantin ARDELEANU
Ph.D. George ENACHE
Ph.D. Arthur TULUȘ
Ph.D. Cristian LUCA
Ph.D. Constantin I. STAN
Ph.D. Ion ȘIȘCANU
Ph.D. Mihaela Denisia LIUȘNEA
Ph.D. Silviu LUPAȘCU
Ph.D. Ionel CÂNDEA
Ph.D. Aurel IACOB
Ph.D. Decebal NEDU
Ph.D. Ovidiu COTOI**

**COLEGIUL DE REDACȚIE
EDITORIAL BOARD**

**Redactor șef
Editor in Chief
Cristian CONSTANTIN**

**Secretar științific
Scientific secretary
Ph.D. Vlad MARAVELA**

**Redactori
Editors
Bogdan RUSU
Oana BUȚURCĂ
Florin Daniel MIHAI**

Layout: Cristian CONSTANTIN

Indexări BDI: Index Copernicus; DRJI.

Coperta: fostul Institut „Notre-Dame de Sion”, în prezent sediu al Facultății de Istorie, Filosofie și Teologie, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

ISSN 2248 – 2164

ISSN – L 2248 – 2164

CUPRINS / SUMMARY

Studii antice / *Ancient studies*

Bogdan RUSU

Vase de război egiptene..... 5
Egyptian warships

Cristi-Daniel ANGHELACHE

Celebrarea triumfului într-o manieră etruscă formidabilă..... 13
Triumph celebration in an amazing Etruscan manner

Cronica / *Chronicle*

Florin Daniel MIHAI

Considerații asupra averii logofătului Mihail (Mihu)..... 23
Considerations on the properties of chancellor Mihail (Mihu)

Oana BUȚURCĂ

Aspecte privind activitatea grecilor ionieni din porturile Brăila, Galați și Sulina în perioada 1815-1861..... 33
Aspects concerning the activity of the Ionian Greeks from Braila, Galati and Sulina during the period 1815-1861

Dionisie LIBONI

Modificarea statutului juridico – administrativ al Basarabiei în deceniile 3 și 4 ale secolului al XIX –lea..... 39
The change of the legal status of Bessarabia during the 1820s and 1830s

Corina BUȚEA

Gheorghe Cristescu „Plăpumarul”, Primul secretar general al PCR... 57
Gheorghe Cristescu “Plăpumarul”, the first secretary general of the Romanian Communist Party

Paradigme / *Paradigms*

Cristian CONSTANTIN

O consecință a sovietizării gurilor Dunării: închiderea consulatelor străine..... 69
A consequence of the Sovietisation of the Mouths of the Danube: the closing of the foreign consulates

Ana-Maria CHEȘCU

Confruntare și cooperare în spațiul pontic Huntington vs. Brzezinski.... 79
Confrontation and cooperation in the Black Sea area Huntington vs. Brzezinski

Alexandru COVRIG

Câteva considerații privind politica externă a Rusiei în timpul lui Vladimir Putin (1999-2008).....	87
<i>A few considerations concerning the foreign policy of Russia during the presidential mandate of Vladimir Putin (1999-2008)</i>	

Recenzii și note bibliografice

Book reviews and bibliographical notes

Mark Solonin, <i>Butoiul și Cercurile: 22 iunie 1941 sau când a început Marele Război pentru Apărarea Patriei</i> , Editura Polirom, [trad. din lb. Rusă de Maria Sîrghe], Iași, 2012, 440 pp. (Ionel Marius IOSIP).....	99
Ioan Scurtu, Liviu Boar (coord.), <i>Minoritățile naționale din România 1918-1925. Documente</i> , Arhivele Naționale ale României, București, 1995, 783 pp. (Cristian CONSTANTIN).....	101
Lucian Boia, <i>Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950</i> , Humanitas, 2011, 358 pp. (Laura VĂDEANU).....	104
Abrevieri / <i>Abbreviations</i>	106
Norme de editare a revistei „Studium” / <i>Editing norms for “Studium”</i> ..	106

Bogdan RUSU*

VASE DE RĂZBOI EGIPTENE

Egyptian warships

Abstract: *This paper aims to present the evolution of warships in the ancient Egypt, from the early forms of a simple boat intended to navigate on the Nile to the warships used to keep control over the timber resources of the area and to expand Egypt's geopolitical influence over the Red Sea region. Warships were also used to guard the Nile and the coastal area of the Mediterranean Sea, and in wars with enemies such as the sea people and so maintain Egyptian supremacy in the Eastern Mediterranean and the Near East.*

Keywords: *warship, pharaoh, Ramses III, timber, stern, hull, bow, oar.*

Nu ne este cunoscut momentul apariției navei de război, dar termenul a fost folosit de greci și romani pentru acele nave destinate să scufunde vasele inamice, care spre deosebire de celelalte nave era un vas dotat cu berbec. Prima marea confruntare navală în care au fost utilizate vase specifice de război, a avut loc în anul 1200 î.Hr. între egipteni și oamenii mărilor, recunoscuți după coifuri. Nu este cunoscut locul exact al disputării acestei înfruntări, dar se consideră că ar fi avut loc undeva în delta Nilului, unde egiptenii au încercat să-și împiedice inamicii să debarce pe uscat. Vasele egiptene aveau unele elemente care le-au transformat în adevărate vase de război. Prova se termina cu un cap de leu, care nu erau chiar un berbec, deoarece era deasupra liniei apei, și nu avea rolul de a scufunda vasele adversarilor, ci de a le răsturna lovind din lateral.

Încă de la începutul istoriei sale Egiptul s-a bazat pe comerțul realizat cu alte culturi prin intermediul Nilului care a reprezentat legătura cu Marea Mediterană sau Marea Roșie. Cel mai mare impediment în afirmarea Egiptului ca o putere navală era lipsa lemnului potrivit pentru construcția vaselor, cu atât mai mult cu cât materia primă de cea mai bună calitate se găsea de-a lungul coastelor levantine și în apropierea Ciprului. Lemnul, în special chiparos și cedru, era importat la mijlocul mileniului III î.Hr. din Byblos, peninsula Sinai sau Pont¹. Asigurarea sistemului de aprovizionare a dus la campania lui Tutmosis al III-lea în Fenicia în secolul XV î.Hr. Dezvoltarea forței navale egiptene era necesară nu doar pentru protejarea

* Masterand anul al II-lea la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

¹ Herodot, *Istoriei*, II. 96.

resurselor, dar și pentru suprimarea pirateriei de pe Nil, fluviul acționând ca principal rută de comerț și comunicare. Însă, fluviul care oferea atât de multe beneficii egiptenilor, era folosit ca o cale acces și de către inamici, în lipsa unor nave care să asigure paza de-a lungul fluviului. Șantierele navele, au apărut încă din timpul Vechiului Regat, iar dulgherii egipteni puteau construi o barjă în 17 zile. În timpul Noului Regat, șantierele au fost construite la Per Nefer, un port în apropiere de Memphis, care probabil servea și drept garnizoană pentru vasele care patrulau atât pe Nil cât și de-a lungul coastelor Mediteranei.

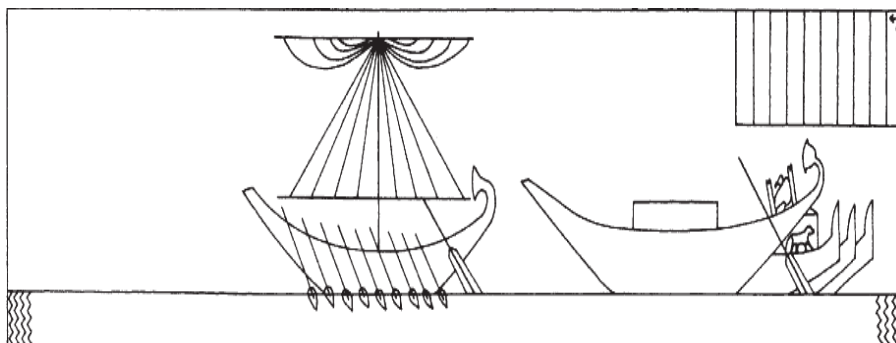

Fig. 1. Reconstrucție scenă de luptă de pe piramida templului de la Abydos a faraonului Ahmose²

În Egipt, în timpul domniei lui Kamose, ultimul faraon al dinastiei a XVII-a, flota sa juca un rol important în transportul trupelor, reușind astfel să preia rapid controlul asupra teritoriului inamic și să aducă propriile trupe într-o poziție cât mai avantajoasă. În situația în care cetatea care era atacată reușea să rezistă, faraonul, în fruntea trupelor sale putea avansa și să izoleze cetatea inamică de aliații săi³. Putem explica astfel timpul scurt în care Kamose a ajuns la Avaris, capital hicsoșilor, în timpul conflictului dintre faraoni și hicsoși. La Avaris, Kamose, a comandat flotei să asedieze capital inamicului. Războiul, văzut în imaginarul egiptean, ca un conflict personal între faraon și regele hicsos Apophis. Faraonul comanda armata de la bordul navei sale amiral.

Infanteriști erau considerați inferiori marinarilor, fapt ce s-ar datora greutăților serviciului în flotă. Căpitani flotei militare raportau direct faraonului. În timpul Regatului Mijlociu, flota reprezenta principală forță militară. Se afla sub comanda directă a faraonului și apropiaților săi. Arma egipteană în timpul Regatului Mijlociu avea la bază flota. A fi ofițer în flota faraonului reprezenta o atracție pentru nobili în acea perioadă. La începutul dinastiei a XIII-a, ofițerii erau prinți, membri ai familiei regale sau

² *Ibidem*, p. 22.

³ Anthony Spalinger, *War in ancient Egypt. The New Kingdom*, Blackwell Publishing, Oxford, 2005, p. 3.

reprezentanți ai înaltei nobilimi. Luptătorii de elită erau cei din flota regală, iar gradele forțelor terestre erau considerate a fi sub cele din rândul reprezentanților flotei⁴.

Conform unor date din timpul domniei lui Seti I sunt atestate catarge cu dimensiuni de la 6 la 17 metri, realizate din lemn de pin provenit din Liban⁵. Astfel dimensiunea unei nave era de 9 metri lățime și 30 lungime. Pentru condițiile de navigație din Marea Roșie, putem considera viteza medie ca fiind cuprinsă între 5,6-6,4 km/oră. O călătorie din delta Nilului către coastele Feniciei, Ciprului sau Ciliciei dura aproximativ o săptămână sau două cu vânt din ambele direcții, iar viteza rareori depășea 4,6 km/oră. Durata unei călătorii din Creta până în Egipt era de cinci până la 10 ori mai scurtă decât a unei călătorii din Egipt până în Creta⁶. Flotele folosite pe Nil erau impracticabile pentru un voiaj de durată pe Mediterana. Era folosit un alt sistem de construcție al vaselor, un alt timp de lemn dar și catarge diferite. Se considera că egiptenii au deprins tainele construcției de vase de la artizanii din Levant, în special cei din Byblos. Vasele destinate navigației pe mare din timpul Noului Regat aveau velele mult mai largi, construite să suporte cât mai bine catargul. Pupa construită în așa fel încât să fie minimizat riscul de a fi aruncat în lateral⁷. Conform unei mențiuni dintr-o poveste din vremea dinastiei a XII-a, un vas care naviga în Marea Roșie avea un echipaj alcătuit din 125 de marinari.

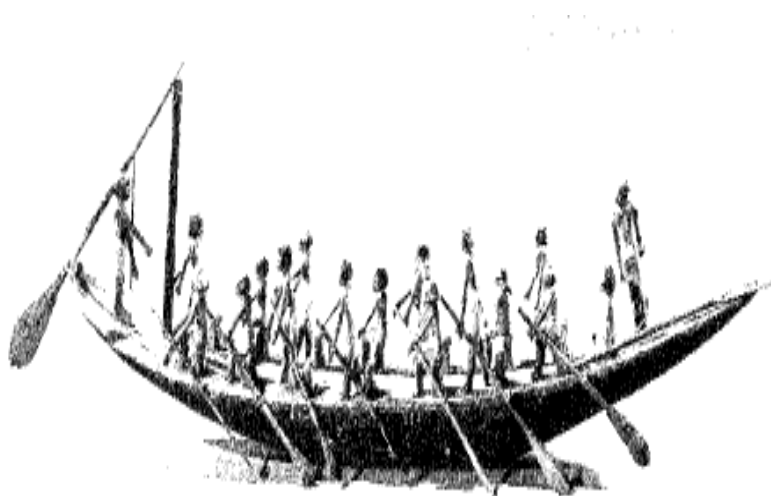

Fig. 2. Reproducere vas egiptean utilizat pentru navigația pe Nil⁸

⁴ *Ibidem*, p. 6.

⁵ *Ibidem*, p.52.

⁶ *Ibidem*, p. 53.

⁷ *Ibidem*, p. 54.

⁸ Ian Shaw, *Egyptian warfare and weapons*, Shire Publications Ltd, Buckinghamshire, 1991, p.31.

Vasele egiptene aveau pupa construită pe două etaje pentru a oferi o poziție cât mai bună arcașilor, dar și cârmaciului. Dar bordul care proteja vâslași nu era cunoscut de egipteni, deși era comun la vasele egeene din epoca bronzului. Sub Ramses al II-lea și al III-lea egiptenii au început să construiască un nou tip de navă, numită *menesh*, inspirată de modelul sirian sau fenician. Acest nou vas a devenit cunoscut în timpul domniei lui Ramses al II-lea, dar a luat parte și la disputa navală dintre Ramses al III-lea și oamenii mării, dar a luat parte și la o serie de călătorii către Pont, coasta Somaliei sau sudul coastei Arabiei. Este împrumutat tot după modelul sirian și modul de construire al prorei, fiind preferată o proră înaltă⁹. Piatra de la Palermo ne oferă informația că în timpul domniei lui Sneferu (2613.- 2589 î.Hr), a fost construit un vas de 52 metri lungime.

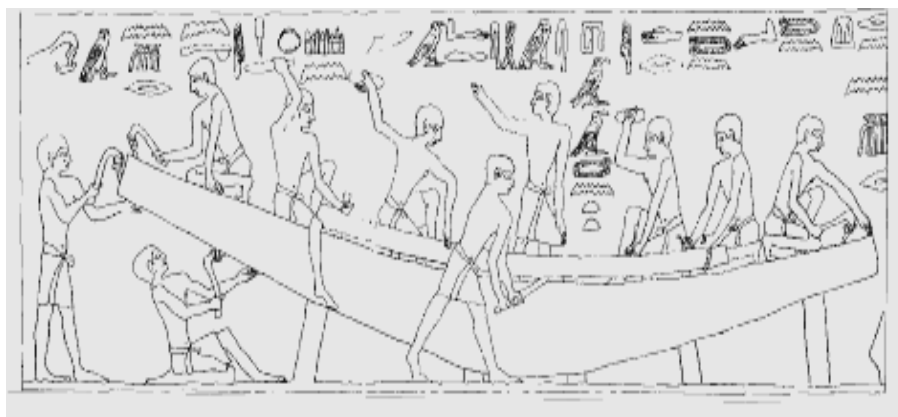

Fig. 3. Reprezentare mod de construcție al unui vas¹⁰

Velatura vaselor egiptene era împrumutată de la vecinii micenieni. Nu sunt dovezi ale unor astfel de împrumuturi de origine feniciană¹¹. Vasele de război cu berbec au fost inventate în zona Mării Egee încă din epoca Bronzului, iar de aici preluate de fenicieni¹².

Mănerul unui cuțit de fildeș, datând din timpul mileniului IV î.Hr. ne oferă o reprezentare a ceea ce pare a fi o scenă de luptă dintre două vase, un vas cu formă de seceră, așa cum se consideră că ar fi arătat primele vase egiptene, iar un altul, cu proră și pupă simetrică, considerat a fi de origine sumeriană, acestea fiind înconjurate de oameni implicați în luptă corp la corp. Putem considera că egiptenii și sumerienii desfășurau comerț maritim,

⁹ Spalinger, *op. cit.*, pp. 55-56.

¹⁰ Shaw, *op. cit.*, p. 31.

¹¹ Alan B. Lloyd, *Were Necho's triremes Phoenician?*, în „The Journal of Hellenic Studies”, vol. 95, 1975, p. 51; Herodot, *op. cit.*, II. pp. 158-159.

¹² Lloyd, *op. cit.*, p. 55.

iar prezența egipteană la Marea Roșie fiind atestată foarte timpuriu, se poate afirma că cele civilizații au fost implicate în conflicte navale.

Fig. 4. Scenă de pe cuțitul de la Gebel el-Arak¹³

În timpul lui Ramses al III-lea asistăm la o modificare a designului vaselor, forma de lingură a carenei vasului fiind înlocuită, dar fiind menținută o formă curbată. Modificările aduse carenei și a velaturii vasului, pot fi privite ca un stagiul intermediar între vechiul model egiptean și modelul mediteranean. Majoritatea vaselor egiptene întărite cu funii care înfășurau carena, alături de frânghii care erau trase de-a lungul vasului, pentru a împiedica mișcarea diferită a prorei de pupă. Însă aceste elemente lipseau de pe navele utilizate în timpul lui Ramses al III-lea. Sunt folosite acum mici dreptunghiuri, care erau montate sub bordul navei, chiar în punctul în care era capătul grinzilor folosite pentru a întări părțile laterale ale vasului. Grinzile mai erau utilizate și la susținerea băncilor vâslașilor, dar puteau împiedica mișcarea soldaților în luptă, dacă nu era montată o pasarelă. Vasele egiptene descoperite până acum au fost construite din scânduri de cedru, îmbinate cu cep, metodă prin care carena devenea mai compactă. Apoi erau folosite cârpe îmbibate în papirus sau alte materiale din plante pentru a călăfătui scheletul navei. Această metodă permitea demantelarea vasului, ceea ce permitea transportul navelor din deșert până la Marea Roșie. Peșterile Wadi Gawasis erau folosite pentru a depozita părți

¹³ Adrian K. Wood, *Warships of the Ancient World 3000–500 BC*, Osprey Publishing, Oxford, 2012, p. 8.

ale vaselor. În timpul dinastiei a XII-a, pinul era folosit pentru catarg, ienupărul pentru rama cârmă¹⁴.

Informațiile privind caracteristicile vaselor din timpul lui Ramses al III-lea, se bazează pe reprezentarea realizată pe relieful de la Medinet Habu. Vasele reprezentate pe relief aveau o singură ramă cârmă, care le-a înlocuit pe cele duble anterioare, datorită posibilității de a utiliza un lemn de o calitate mai bună. Vâslele, erau trecute prin cercuri de funie, care erau montate pe bord, chiar sub platforma de protecție. Mici turnuri erau construite atât la proră cât și la pupă. Ele ofereau o mai bună poziție și protecție pentru marinari, iar în cazul celui de la pupă și un scaun pentru cârmaci. Vâslașii erau protejați de o platformă poziționată de-a lungul vasului și prinsă la de cele două turnuri. La proră, a fost sculptat un leu. Cele patru vase reprezentate la Medinet Habu, au între șase și unsprezece vâslași pe o parte. Alături de vâslași sunt reprezentați și între șase și nouă soldați, dar și un cârmaci. Vasele din timpul reginei Hatshepsut avea câte cincisprezece vâslași pe fiecare parte. Un vas cu 30 de vâslași putea transporta între cincisprezece și douăzeci de soldați și atinge 25 de metri în lungime¹⁵.

**Fig. 5. Scenă de pe relieful de la Medinet Habu
Confruntarea dintre egipteni și oamenii mării¹⁶**

¹⁴ *Ibidem*, p. 8.

¹⁵ *Ibidem*, p. 10.

¹⁶ Vezi http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Medinet_Habu_Ramses_III._Tempelrelief_13.jpg (consultat pe 19.03.2013).

BIBLIOGRAFIE

Izvoare:

HERODOT; *Istorii I-II*, București, 1961-1964.

Lucrări de specialitate:

LLOYD, Alan B.; *Were Necho's triremes Phoenician?*, în „The Journal of Hellenic Studies”, vol. 95, 1975.

SHAW, Ian; *Egyptian warfare and weapons*, Shire Publications Ltd, Buckinghamshire, 1991.

SPALINGER, Anthony; *War in ancient Egypt. The New Kingdom*, Blackwell Publishing, Oxford, 2005.

WOOD, Adrian K.; *Warships of the Ancient World 3000–500 BC*, Osprey Publishing, Oxford, 2012.

Cristi Daniel ANGHELACHE*

**CELEBRAREA TRIUMFULUI
ÎNTR-O MANIERĂ ETRUSCĂ FORMIDABILĂ**

Triumph celebration in an amazing Etruscan manner

Abstract: *The Etruscan level of Rome's heritage is difficult to be attested archaeologically, linguistically or from a literary-historical perspective, but it is clear that it left its marks in the Roman civilisation. This paper presents the principal elements of an Etruscan triumph: the ritual and its intention, the basic garments marking the triumph, the procession and its organisation, Iuppiter Optimus Maximus and the cult statue, elements related to the Capitoline temple, etc.*

Keywords: *Roma, Etruscan civilisation, toga purpurea, toga trabeata, onatus.*

Pentru nivelul etrusc al Romei arhaice nu găsim prea multe dovezi arheologice, lingvistice sau literar-istorice, însă acesta diferă față de celelalte prin diversitate și prin modul de impunere. Elementele principale ale nivelului triumfului în fază etruscă sunt: numele ritualului și intenția sa, veșmântul de bază și însemnele celui care triumfă, tipul procesiunii și organizării sale, Iuppiter Optimus Maximus și cultul statuii lui, elemente ce țin de templul de pe Capitolin. Toate aceste schimbări plasează nivelul etrusc la sfârșitul secolului al VI-lea î.Hr, pe parcursul acestui ultim rege Tarquinius II Superbus, data arheologică și lingvistică este cel puțin contemporană cu evenimentele ce vor urma a fi descrise.

În acest nivel triumful dă numele său care provine din cuvântul etrusc *triumpe*, echivalentul cuvântului latinesc *tripudium*¹ care originar însemna o bătaie muzicală și de dans. A fost probabil introdus pentru a mășălui și a cânta direcțiile desemnate unei bătai pentru o paradă care nu fusese decât o procesiune primitiv, dar mult mai formal organiza pompa militară, condusă de muzicieni etrusci și oficiali etrusci. Așa cum ne spune Varro *sic triumphare appellatum, quod cum imperatore milites redeunt clamitant per urbem in Capitolium eunti, io triumphe, id est ac Graeco Liberi cognomento potest dictum*².

Așadar ceremonia potrivit lui Varro, a fost numită după ce soldații rosteau *io triumphe*. În același timp cuvântul a fost introdus într-un imn al

* Masterand, specializarea *Patrimoniu și turism cultural*, la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

¹ Massimo Pallotino, *Etruscologia*, Milano, 1968, p. 216.

² Varro, *De Lingua Latina*, VI 68.

vechilor preoți *Fratres Arvales*, a căror natură pre-etruscă este neîndoiește să se fi schimbat. În ambele cazuri ritualul religios de bază pare să se fi schimbat, dar puțin, etruscii adăugând din exterior forme civilizatoare, cum sunt termenii muzicali și tehnici.

În forma etruscă a ceremoniei locul *rex*-ului primitiv roman a fost luat de *lucumonul* etrusc al Romei. El celebra acum victoria armatei potrivit ritualurilor antice dar cu o nouă splendoare. Apariția acestui rege etrusc poate fi mult mai clar reconstituită, cu ajutorul dovezilor artistice contemporane, decât cu figura *rex*-ului arhaic roman. Deși știm multe acum despre puterile *rex*-ului decât ar fi știut romanii sau chiar decât s-ar fi cunoscut acum 50 de ani în urmă, dar nu putem încă vizualiza apariția sa. Aceste veșminte, însemnele oficiului și onoarea care însemnau atât de mult pentru romani erau luate acum de către *lucumonul* etrusc, îmbrăcat în veșmintele sale magnifice de purpură, conducând carul său pe *Via Sacra* spre templul lui *Iuppiter Optimus Maximus* alături de soldați care închinau *io triumpe! io triumpe!*

Dar îmbrăcămintea triumfală precum și cuvântul *triumpe* însemnau lucruri diferite pentru etruscii de la Roma, ce au fost adoptate la sfârșitul secol VI î.Hr. apoi și pentru romanii de mai târziu care le foloseau doar pentru ocazii speciale. Putem încerca să reconstituim însemnele triumfătorului în timpurile etrusce? Carul în care ultimul *lucumon* etrusc și *triumfator* merge este un vehicul normal al nobililor etrusci în procesiunile onorabile. Acest lucru îl știm din fragmentele carelor găsite în mormintele etrusce precum și din reprezentările contemporane ale carelor etrusce pe reliefurile de sfârșit de secol VI î.Hr și început de secol V î.Hr³.

Fig. 1. Relief de teracotă din Veletri: Care în procesiune⁴

³ Plutarh, *Vieți paralele*, V 1. 2.

⁴ Larissa Bonfante Warren, *Roman Triumphs and Etruscan Kings*, 1970, p. 18.

Alte elemente ale triumfului etrusc sunt de asemenea familiare pentru contextele arhaice etrusce. Un sceptru cu cap de vultur nu ar fi fost găsit în Etruria, astfel de sceptruri apar la o dată timpurie în Cipru⁵. Un sceptru împodobit din secolul al VII-lea î.Hr a fost găsit în Etruria la Tomba del Duce la Vetulonia, acesta putând să fie un simbol al statutului unui om mort, împreună cu carul care îl însoțea în mormântul său. Desigur simbolic un sceptru cu cap de fildes este ilustrat pe o placă de teracotă de sfârșit de secol VI î.Hr din Caere⁶.

Fig. 2. Sceptru din Kourion: Cipru⁷

Pe monumentele contemporane putem de asemenea recunoaște modelul original de *toga purpurea* al trimfătorului, a fost identificată cu peculiarul etrusc *tabenna*, care apare pe figurile masculine din acest timp, forma sa rotundă se distinge ușor de aceea a unei *himation* rectangulare realizată de greci, într-adevăr, de multe excepții etrusce. *Tunica palmata*, sau tunica mărginită, a fost de obicei reprezentată pe statui masculine etrusce ale unor bărbați sau zei din acest timp. Un bun exemplu este Apollo

⁵ Plutarh, *op. cit.*, VII 1.

⁶ Titus Livius, *Ab urbe condita*, V. 41., Appian, *Punnicæ*, 66.

⁷ Larissa Bonfante Warren, *op. cit.*, p. 20.

din Veii, de sfârșit de secol VI î.Hr care poartă împrejur o manta și o tunică de purpură mărginită⁸.

Colierul de aur al triumfătorului sau *bulla* se găsește în acest context etrusc, fiindu-i dat un înțeles anterior de către romani. Istoricii moderni îl explică ca un simbol apotropaic și onorabil, adoptând explicația romană. Dacă *bulla* a avut sau nu vreo semnificație magică pentru etrusci, aceasta a fost cert un tip clar de bijuterie folosită, judecând după constanta sa apariție de pe toate tipurile de figuri, dansatori sau zeiți, fie ei goi sau îmbrăcați.

Aceste multe documente arheologice ne spun despre costumația triumfătorului în Roma pe timpul monarhiei etrusce. Ce a vrut costumația să însemne pentru etruscii însuși, cu ocazia folosirii pentru prima dată a acesteia? Răspunsul trebuie găsit înăuntrul contextului etrusc așa cum îl putem reconstitui pentru dovezile lingvistice și arheologice contemporane, mai degrabă decât în inferențele pentru sursele romane ale perioadei etrusce. Ultima abordare a condus serios savanții spre contradicții aparente în ceea ce privește tradiția romană precum și proiectarea acesteia înapoi în perioada etruscă. Chestiunea în cauză privește doar valoarea original-simbolică a costumației triumfale. Aceasta ia două forme diferite deși relatează subiecte de bază: costumația regilor etrusci și divinizarea triumfătorului.

1. Costumația regilor etrusci

Autorii romani de obicei identifică costumația triumfală și *insignia* cu *insignia regală*. Insignia regilor etrusci se spune că ar fi fost doar coroana de aur, tronul de fildeș și mantaua de purpură *ca acei regi ai Lydiei și Persiei*⁹. Fără îndoială că în mintea romanilor costumația triumfală și regală erau practic echivalente. Sub numele veșmintelor triumfale Masinissa a concesionat de fapt emblemele regelui. Romulus, primul rege a fost descris ca purtând veșminte triumfale. Caesar ar fi concesionat privilegiul purtării costumației triumfale, aproape întreaga costumație a unui rege, însă lui îi lipsea coroana sau diadema pe care Antonius a încercat să i-o dea acestuia.

Pe de altă parte romanii de obicei se refereau la însemnul triumfătorului ca *ornatus* a lui Iuppiter Optimus Maximus. Care a fost apoi relația dintre costumația triumfătorului, cea a regelui și cea zeului? A fost însemnul triumfătorului originar regal sau divin? Dificultatea constă în faptul că savanții au proiectat mai târziu ideea hellenistică a triumfului într-un context etrusc. Distincția dintre creația divină și cea regală a fost creată mai târziu de către romani, în modul lor simbolic și rigid al gândirii. Etruscii la sfârșitul sec. al VI-lea î.Hr nu puteau distinge bărbații și zeii de costumația lor, atât de departe cum putem vedea în monumente. Această absență a diferențierii clare de obicei a făcut dificil de recunoscut vreo figură ca divină sau umană. Mărturie, rămâne, de exemplu, controversa încă nerezolvată despre identificarea scenelor reprezentate pe o piatră și pe reliefurile de

⁸ Plutarh, *op. cit.*, VI 2.

⁹ E. H. Richardson, *Etruscii*, Chicago, 1964, p. 152.

terracota de sfârșit de secol VI î.Hr și început de secol V î.Hr. Suntem capabili a distinge adunările de magistrați sau zeități¹⁰, sau banchetele de oameni sau zeități? Folosirea aceluiași tip de scenă standard cu diferite sensuri potrivit contextului este plauzibilă însă numai dacă nu a fost făcută vreo distincție, în acest caz, între aparența unui om și cea a unui zeu.

Romanii nu doar au dezvoltat o costumație diferită pentru ceea ce a fost divin, regal, preoțime și persoane civile, dar în explicarea diferențierilor de obicei lipsite de interpretare a dovezilor timpurii pe bazele propriilor lor concepții. Și monumentele etrusce au fost, de obicei atât de minuțios relatate spre a ști evenimentele istoriei romane, au fost citite ca documente ale propriului lor trecut. Un exemplu al unei asemenea explicații este pasajul lui Suetonius descriind diferența dintre toga zeilor, toga regilor și *trabea* augurilor: *Suetonius in libro de genere uestium dicit tria genera esse trabearum: unum dis sacraturn, quod est tantum de purpura: aliud regum, quod est purpureum, habet tamen album aliquid : tertium augurale de purpura et cocco*¹¹.

Aceasta este o încercare pur romană de a organiza dovezile trecutului potrivit unei ierarhii târzii a valorilor. Nu avem vreo dovadă că costumația conducătorului etrusc, fie el rege sau tiran, a fost oarecum diferită față de cea a altor etrusci. Costumația celui personaj așezat pe placa de terracota din Caere, care este de obicei citat pentru a ilustra costumația regilor etrusci, de obicei este văzută și pe figurile care nu pot posibil să fi fost regi. Într-adevăr povestea lui Livius că Mucius Scaevola îl înlocuiește pe secretarul lui Lars Porsenna deoarece ei erau îmbrăcați similar și au asasinat omul greșit, asta poate bine reflecta surpriza romană și confuzia pentru o asemenea absență a diferențierii. Suetonius a fost clar când a încercat să pună o oarecare ordine în formele speciale certe ale togii, care din timpul său simboliza ordinul ierarhic al preotului, regelui și al zeului.

Folosirea cuvântului *trabea* pentru toga, desigur, este pentru a numi partea unui întreg. Strict vorbind, *trabea* se referă scurt la mantaua ce înconjură corpul cu un design despuiat, *toga trabeata*, ce era legată de umeri. Aceasta a fost rezervată ca o uniformă pentru cavaleri și de asemenea pentru vechii preoți cum erau augurii și Salii, și este identificabilă cu al treilea tip descris de Suetonius, *de purpura et cocco*.

Al doilea tip este o oarecare versiune de *toga praetexta*, atât cât putem cunoaște această costumație era de culoare albă cu o purpură mărginită și nu *vice versa*. Placa de terracotă etruscă din Cerveteri arată o manta rotundă care se potrivește descrierii, fiind *o purpură cu ceva culoare albă*¹² pe margine. Această *toga praetexta* a magistraților a fost într-adevăr atribuită regilor. Dar tradiția romană nu a fost de acord pe acest fel de togă a regilor ce era folosită cotidian, câteva surse pretind că aceasta a fost de fapt *toga purpurea* a triumfătorului.

¹⁰ Plutarh, *op. cit.*, VII 2.

¹¹ Servius, *Ad Aeneis*, VII 612.

¹² Plutarh, *op. cit.*, VI 1.

Potrivit lui Suetonius *toga purpurea* a fost *dis sacrum*, rezervată pentru zei, el gândindu-se evident la mantaua lui Iuppiter. Triumfătorul de asemenea, așa cum știm din alte surse, purta o *toga purpurea* înainte ca *toga picta* să intre în uz.

**Fig. 3. Placă de teracotă pictată din Cerveteri:
Personaj etrusc șezând¹³**

¹³ Larissa Bonfante Warren, *op. cit.*, p. 19.

2. Imaginea zeului și a triumfului în general

În contextul prezent, regele etrusc purta același tip de îmbrăcăminte. Asta înseamnă că generalul a devenit zeu când el purta aceleași haine ca și zeul? Mulți savanți moderni au folosit această similaritate în costumație și însemne pentru a dovedi zeificarea temporară a triumfătorului timpuriu. De fapt o asemenea concepție este neromană și nu face intrarea triumfului decât până în timpurile hellenistice. Subiectul a fost intens dezbătut și este redeschis aici deoarece zeificarea temporară a triumfătorului este încă neacceptată în cele mai multe lucrări recente. Savanții moderni au încercat să rezolve această problemă de a decide cine avea prioritatea, zeul, regele sau triumfătorul, și așa au găsit în cele trei modelul original urmat de alții. Dar greșeala de a distinge dintre nivelele cronologice ale triumfului a ținut discuția pentru a îmbogăți orice concluzie definită. Minimum-ul cu care triumfătorul își pictează fața și corpul său probabil aparține unui nivel pre-etrusc al triumfului. Insignia triumfătorului este a acelui rege etrusc de sfârșit de secol VI î.Hr, și cea a zeului aparține imaginii etrusce contemporane a lui Iuppiter Optimus Maximus. În final ideea divinizării aparține unui context hellenistic.

Un sumar al discuției poate fi făcut în ceea ce urmează.

a) Cea mai timpurie teorie de autenticitate imaginii zeului. Așadar oricând sursele romane ale folosirii *ornatus*-ului lui Iuppiter Optimus Maximus de către triumfător, carul zeului și roșul minim cu cel al unui cult al statuii în templul Capitolin, ele implicau că el a fost impersonalizarea zeului. Asta se datora faptului că el purta apotropaicul *bulla*, în timp ce un sclav îi șoptea în ureche triumfătorului, *Amintește-ți că și tu ești un om*¹⁴.

b) O reacție împotriva acestei viziuni ce accentua regalul împotriva caracterului divin al însemnului triumfal. Deubner, în special, ia regele ca fiind considerat sursa ambelor imagini zeu și triumfător. Regele a fost modelul reflectat în statuia zeului, divinitatea fiind în efect reprezentată ca *Iuppiter rex*.

c) Wagenvoort, urmează pe De Francisci, ia imaginea triumfătorului mai degrabă decât cea a regelui, ca fiind primară. De Francisci chiar sugerează că, în aparența sa externă bună, triumfătorul preceda imaginea zeului, și datorită faptului că fața triumfătorului a fost pictată cu sânge roșu pentru motive apotropaice, zeul imită triumfătorul în acest detaliu precum și în altele. Mai târziu el sugerează că atunci când imaginea unui zeu ar fi fost demult acceptată, și obiceiul primitiv al pictării regelui ar fi fost uitat, imaginea fiind inversată, spunându-se apoi că triumfătorul imita imaginea zeului. Asemenea reversiuni ale cauzei și efectului, original și imitație, de obicei i-au loc în mințile romanilor și anticilor, însă nu putem ignora mărturia monumentelor. Lucrări etrusce contemporane precum Apollo din Veii, asigură faptul că era o practică normală în a picta părțile statuiilor de terracotă roșiatice închise ale bărbaților.

¹⁴ *Respice post te, hominem te esse memento*. Tertullian, *Apologeticum*, XXXIII 4.

Costumația regelui etrusc care celebra triumful a fost similară cu cea a zeului, dovadă stă mărturie o statuie etruscă a lui Iuppiter Optimus Maximus, făcută de un artist din Veii. Rege sau tiran, imaginea triumfătoare și divină erau pur și simplu îmbrăcată într-o manieră etruscă contemporană. În triumful etrusc tipul însemnelor și a costumației erau încă flexibile. Romanii au fost cei care în transmiterea tradiției, treptat au construit fiecare element strict ca simbol, însă ei nu au putut păstra contradicțiile în afara imaginii lor ordonate când originile sale nu ar fi fost așa de strict organizate. Toga purpurie purtată de statuia lui Iuppiter ia asociații divine, fără îndoială, pentru imagine zeului de pe Capitol.

Procesiunea triumfului etrusc. Putem presupune că aceasta a fost un lucru diferit de cel al ritualului timpuriu roman. Etruscii nu doar au introdus organizarea militară în Roma, constituția lui Servius Tullius păstrează memoria acestei schimbări. Trei triburi au nume etrusce, uzualul cuvânt *populus* poate fi etrusc. Ei de asemenea au introdus sau au transformat muzica în toate fazele vieții în jocuri, în funeralii și viața militară. Trompeta armatei etrusce numită de greci *salpinx*, a fost cunoscută în toată Mediterana și a fost clar exportată. În acest context militar și muzical cuvântul etrusc pentru pasul de dans sau marș a fost luat ca o aclamație și eventual a desemnat numelor celor mai minunate *pompae* romane. Acele *pompae* funerare ale etruscilor importanți descind în lumea subpământeană, călărind în care și precedați de muzicieni¹⁵, sunt reprezentate pe sarcofagele târzii etrusce sau urnele funerare.

Etruscii organizează apoi *populus* ca o armată, și când aceștia se întorc victorioși din război, soldații mășăluiesc cu muzica etruscă și cântă *io triumphe* precum și conducătorul etrusc ce se înalță în hainele sale splendide în Capitol. Imaginea în care Varro pictează triumful, așa cum am văzut este una etruscă. Țipătul conducătorului și scopul procesiunii erau toate schimbate în ritualul roman timpuriu.

Zeitatea cu care triumfătorul se confrunta și cu care el se aseamănă în modul său de a se îmbrăca, era acum un zeu etrusc, Iuppiter Optimus Maximus, substituit pentru Iuppiter Feretrius. Împreună cu templul său cultul statuii din terracotă construit de Vulca din Veii, a fost venerat până la distrugerea sa în anul 83 î.Hr, când el a fost înlocuit cu o copie a grecului Zeus, statuia lui Phidias din Olimpia. Conceptul unui zeu așa de antropomorfic ce a putut fi desprins și întâmpinat actual, el a fost în persoană, nou romanilor. Partenerii acestuia erau noi de asemenea, triada Juno, Iuppiter și Minerva fiecare dintre aceștia aveau câte o *cella* în templu, fiind o combinație etruscă și nu romană.

Statuia lui Iuppiter Capitolinul a aparținut școlii din Veii. Aceasta este așadar contemporană cu statui dateate către sfârșitul secolului VI î.Hr. Este memorabil că alte figuri conectate cu triumful purtau de asemenea costumație etruscă, statuia din bronz a lui Hercules din Forum Boarium și

¹⁵ Plutarh, *op. cit.*, V 3.

statuia secundă *Hercules fictilis*, făcută de Vulca sunt și ele legate de triumful etrusc.

Triumful în această manieră se desfășura acum într-un oraș etrusc exterior, însă chiar în acest mediu schimbat, procesiunea triumfală urmează paternitatea sa timpurie. Rămân încă încercuite granițele orașului arhaic, ce sfârșeau la colina Capitolin. Ce pare schimbat, este concentrarea, focalizarea acestei procesiuni. Oricum Forum-ul a fost înainte de etrusci și tradițiile privind fondarea marelui templu poate implica că Capitoliul nu a fost dintotdeauna centrul religios al Romei.

Problema se ridică dacă aceasta a fost perioada când intenția purificatoare *circumambulatio* și-a pierdut proeminența sa. Este cert o problemă de mare importanță, până când schimbarea marchează o nouă direcție în gândirea politică și religioasă, însă nu cred că suntem în măsură să determinăm precis când acest trend începe.

În concluzie perioada monarhiei etrusce la Roma, la sfârșitul secolului al VI-lea î.Hr, este reflectată cel mai mult în forma triumfului. Savanții din trecut au fost tentați să considere triumful ca pe o întreagă contribuție etruscă la cultura Romei. Însă triumful a primit multe dintre trăsăturile sale în acest timp - numele, însemnele triumfătorului, statuia și templul zeului - și se pare că etruscii au făcut o schimbare esențială în sensul lui intrinsec. Acum are loc transformarea triumfului dintr-un ritual de purificare al întregului oraș, într-o glorificare personală a generalului care începe cu adevărat în această perioadă¹⁶.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare:

Plutarch's Lives, Loeb Classical Library, Londra, 1967.

SERVIVS, *Ad Aeneis*, Oxford, 1936.

TERTULLIAN, *The Apology*, Londra, 1890.

LIVIVS, TITVS; *Ab urbe condita*, București, 1959.

VARRO, *De Lingua Latina*, Loeb Classical Library, Londra, 1938.

Lucrări de specialitate:

BONFANTE, Larissa; *Roman Triumphs and Etruscans Kings: The Changing Face of the Triumph*, Journal of Roman Studies 60, New York, 1970.

PALLOTINO, Massimo; *Etruscologia*, Milano, 1968.

RICHARDSON, E. H.; *Etruscii*, Chicago, 1964.

¹⁶ Larissa Bonfante Warren, *op. cit.*, p. 65.

Florin Daniel MIHAI*

**CONSIDERAȚII ASUPRA AVERII LOGOFĂTULUI MIHAIL
(MIHU)**

Considerations on the properties of chancellor Mihail (Mihu)

Abstract: *This paper analyses the evolution of the assets owned by the Moldavian chancellor Mihail (Mihu) over two well defined periods of time: the period before the reign of Stephen the Great and the years of the rule of the same Moldavian prince. Chancellor Mihail was a powerful boyar and dignitary during the first interval, when he got numerous privileges and properties, but he was also involved in political intrigues that affected his position during the reign of Stephen the Great. He was forced by circumstances to flee to Poland, where he also succeeded to have a remarkable influence through Polish support. Stephen the Great wanted him to return to Moldavia and sent to him four “free passage letters”, but he refused them.*

Keywords: *property, chancellor, Stephen the Great, Moldavia, free passage letters, political question.*

În Moldova primei jumătăți a secolului al XV-lea s-a înregistrat o implicare tot mai pronunțată a boierimii în actul de guvernare, în viața politică a țării, datorată forței financiare și militare ce decurgea din stăpânirea asupra unor întinse domenii, astfel că marii dregători au ajuns chiar să devină arbitrii succesiunii la tronul domnesc. Din această cauză, foarte probabil, s-a înregistrat acea perioadă de instabilitate internă cuprinsă în răstimpul dintre domnia lui Alexandru cel Bun (1400–1432) și cea a lui Ștefan cel Mare (1457–1504), când pe tronul Moldovei s-au succedat nu mai puțin de 8 domnitori în decursul a 25 ani¹.

Unul dintre „majores terrae”² atât de influenți în această perioadă, căruia îi voi acorda atenția cuvenită în rândurile de față, a fost logofătul Mihail sau Mihu, așa cum mai apare menționat în documentele vremii. Acest dregător, care și-a început cariera ca grămatic (25 decembrie 1422) și pisar

* Student în anul al III-lea la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

¹ *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV–XV*, vol. I, (1384–1475), București, 1954 (în continuare se va cita *DIR, A, veacurile XIV–XV*).

² *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord.: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1988, p. 281 (în continuare se va cita *Instituții feudale*).

(30 ianuarie 1425–30 mai 1443)³, a fost unul dintre cei mai însemnați boieri moldoveni din prima jumătate a secolului al XV-lea.

Încercarea de a analiza tema din articolul de față este motivată de versatilitatea, abilitatea deosebită a personajului avut în vedere, de rolul pe care el l-a jucat în viața politică a epocii, de felul în care a știut să se facă util autorității centrale și să obțină importante foloase materiale de pe urma activității întreprinse în slujba domniei. Este, de asemenea, interesant de urmărit ce s-a întâmplat cu averea impresionantă a logofătului Mihail după pribegia lui în Polonia⁴, în perioada domniei lui Ștefan cel Mare. Influența logofătului Mihail la curtea domnilor moldoveni din veacul al XV-lea rezultă limpede din sursele documentare contemporane. Astfel, la 6 martie 1443⁵, voievodul Ștefan al II-lea afirma că Mihai/Mihail pisar „ne-a slujit în toate locurile drept și credincios”⁶, ba mai mult, prin documentul emis la 18 februarie 1445⁷, același domnitor îi dăruia boierului „satul Ciumălești, amândouă cuturile, cu moara și cu vama de trecere, pe Siret, și satele lui Ștefan Zugraf de pe Milet [...] precum și seliștea lui Iuga Pățurnicherul”⁸. Un aspect interesant, însă, îl consemnează documentul datat 30 iunie 1453, când Alexandrel vodă îl numea pe Mihai „prieten drept și credincios”⁹, formulă insolită în a exprima fidelitatea boierilor față de domn. Poziția privilegiată în raporturile cu domnia a personajului nostru este consemnată și de un document emis la Suceava, în anul 1455¹⁰, de către Petru Aron, domnul căruia Mihail i-a rămas fidel și pe care l-a urmat în pribegie.

În legătură cu problema posteriorității averii logofătului Mihai, în istoriografia românească nu există o lucrare care să se fi ocupat anume de această chestiune. Totuși, sunt cunoscute două studii cu privire la înaltul dregător, datorate istoricilor Nicolae Grigoraș și Constantin V. Dimitriu: *Logofătul Mihail* (extras din „Studii și cercetări istorice”), respectiv *Un mare boier din prima jumătate a secolului al XV-lea: logofătul Mihail–Mihai*. Aceste două studii reușesc să aducă contribuții și interpretări importante asupra vieții și carierei boierului, dar și referitoare la proprietăților sale. Corpusurile de documente tipărite de-a lungul timpului sub egida Academiei Române¹¹, ori izvoarele anterior adunate și publicate de istoricii Ioan Bogdan¹² și Mihai Costăchescu¹³ se dovedesc în continuare deosebit de

³ *Ibidem*, p. 185.

⁴ Ca urmare a confruntării dintre Petru Aron și Ștefan cel Mare, când, în urma victoriei celui din urmă, logofătul Mihail și rudele sale l-au urmat pe fostul domn al Moldovei în pribegie în Polonia.

⁵ *DIR, A, veacurile XIV–XV*, vol. I, pp. 185–186.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, București, 1975, pp. 356–357 (în continuare se va cita *DRH, A. Moldova*).

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, vol. II, pp. 44–45.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 68–69.

¹¹ *DRH și DIR*.

¹² Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913.

prețioase în încercarea de a urmări sistematic parcursul ascendent al dregătorului, iar demersul meu se întemeiază prioritar tocmai pe aceste surse de primă mână.

În continuare, intenția mea este aceea de a stabili ce s-a ales de proprietățile logofătului după ce dregătorul a părăsit Moldova, însoțindu-l în pribegie pe Petru Aron. După cum menționa Constantin V. Dimitriu în prefața studiului său despre logofătul Mihu: „momentele istorice rămase în umbră, lipsite încă de lumina documentației, vor fi lămurite [...] când vom putea desgropa și aduna imensul material documentar”¹⁴; am încercat, așadar, să consult izvoarele editate disponibile și să urmăresc firul istoric al evenimentelor. Este îndeobște cunoscut faptul că între Mihu și pe atunci pretendentul Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, ar fi existat un conflict deschis, pe când cei doi se întâlneau în Țara Românească, prin 1456, prilej în care logofătul, la ordinele domnului Moldovei, Petru Aron, ar fi încercat să-l asasineze pe viitorul domnitor¹⁵. Prin urmare, în prima jumătate a articolului meu voi stabili consistența proprietăților dobândite de logofătul Mihail până la momentul Doljești (12 aprilie 1457)¹⁶, pentru ca apoi să urmăresc deciziile domnitorului Ștefan cel Mare cu privire la averea boierului „cel mai influent din țară”¹⁷ și relațiile domnului cu acesta din urmă, până în 1470, când – dacă acceptăm considerațiile lui M. Costăchescu – logofătul Mihu ar fi revenit în Moldova și ar fi decedat pe meleagurile natale¹⁸.

Potrivit istoricului N. Grigoraș, în sfertul al doilea al veacului al XV-lea „proprietatea funciară boierească [...] a devenit ereditară”¹⁹, astfel că se impune să urmăresc documentele referitoare la bunurile dobândite de tatăl logofătului Mihu, protopopul Iuga²⁰. Așadar, prima atestare documentară a unei proprietăți funciare a lui Iuga datează din vremea domniei lui Alexandru cel Bun, din 16 februarie 1424²¹, când clericul primea satul Buciumeni. Stăpânirea avea să fie confirmată de același domnitor, în 1428²², protopopului Iuga și fratelui acestuia, panul Nan, prilej în care primeau și satul Stăneni. Cu un an înainte de decesul lui Alexandru cel Bun, la 30

¹³ Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1931.

¹⁴ Constantin V. Dimitriu, *Un mare boier moldovean din prima jumătate a secolului al XV-lea: logofătul Mihail-Mihu*, București, 1932.

¹⁵ Nicolae Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Iași, 1971, p. 38.

¹⁶ *Ibidem*; Petru Aron era înfrânt și alungat din Moldova.

¹⁷ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Secolele XIV–XV*, București, 1971, p. 279.

¹⁸ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, pp. 501-506.

¹⁹ N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova, I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1971, p. 33.

²⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, Indice; C. V. Dimitriu, *op. cit.*, *passim*; N. Grigoraș, *Logofătul Mihail*, București, 1945 (extras din „*Studii și cercetări istorice*”).

²¹ *DIR, A, veacurile XIV–XV*, vol. I, p. 48.

²² *Ibidem*, p. 68.

aprilie 1431, la Băscăuți²³, același Iuga primea două sate: Miclea de la Bahna, pe Tutova, și Bălan de la Strâmba.

În anul 1432, Moldova îl pierde pe unul dintre cei mai importanți domnitori din istoria sa, fapt care avea urmări grave asupra stabilității politice interne. Pe fondul asocierilor la tron, a luptelor interne și intrigilor la vârf, se înregistra sporirea influenței boierilor asupra succesiunii la tron, iar practica întreținerii unei „clientele” a domnilor, formată din partizanii proveniți din rândul boierimii, este reflectată de sursele epocii, adică de privilegiile ce le-au fost acordate de autoritatea centrală. Pe firul aceleiași idei a mers istoricul Gh. I. Brătianu: „încă de atunci apar în Moldova seniori de întinse domenii, ca Mihul logofătul [...] ori protopopul Iuga, alt potentat teritorial”²⁴. Ideea de a-i alătura pe cei doi nu este una inedită, deoarece anumite documente ale vremii îi prezintă împreună obținând acte de confirmare și întărire emise de domnie.

La începutul domniei lui Ștefan al II-lea, în 1434, protopopului Iuga îi erau întărite proprietățile dobândite în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, deoarece „a mai slujit mai înainte sfântrăposatului părintelui nostru”²⁵, drept pentru care primea și un loc pustiu pe Bașeu și șeliștea numită a lui Oțel. Alături de aceste bunuri funciare, printr-un alt document emis tot la 24 aprilie 1434, lui Iuga i se întărea stăpânirea asupra satelor Togmacești, Ciorsăcești, Radeșani, Mânzați, Temeșești, Strâmba, Lălești și Hălmăjești²⁶. Având în vedere „slujba credincioasă” a tatălui său față de domnie, se putea intui viitoarea carieră strălucită a lui Mihail. Astfel, într-un document emis la 7 decembrie 1436²⁷, în vremea asocierii la tron dintre Iliș și Ștefan al II-lea, apar menționați atât tatăl, cât și fiul: Iuga dobândind alte proprietăți care, după cum se specifică în document, erau „uric cu tot venitul [...] fiului <său> Mihail grămatic”²⁸, iar acesta din urmă ocupând prima sa poziție în cadrul cancelariei domnești, aceea de grămatic. Ulterior, protopopul Iuga și fiul său Mihail primeau în 1439²⁹ confirmări relative la câteva proprietăți deținute împreună: satul Buciumeni pe Șumuz, Cozareuți pe Răut, Jigăreni, Străminoasa, iar unde au fost Temeșeștii amândouă cuturile și satul Mânzați, unde este Toader. Cum începând cu această dată protopopul Iuga nu avea să mai fie menționat în niciun act cunoscut, dacă admitem informațiile sus-menționate citate de N. Grigoraș³⁰, toate proprietățile acestuia au revenit fiului său Mihail.

Abilitatea politică și averea dobândită prin moștenire îi îngăduiau boierului acumularea ulterioară de proprietăți, astfel că Miha ajungea

²³ DRH, A. Moldova, vol. I, pp. 151-152.

²⁴ Gh. I. Brătianu, *Sfatul domnesc și Adunarea stărilor în Principatele Române*, București, 1995, p. 118.

²⁵ DIR, A, *veacurile XIV–XV*, vol. I, pp. 109-110.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 139.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ DRH, A. Moldova, vol. I, pp. 276-277.

³⁰ Faptul că în această perioadă proprietatea funciară devenise evident ereditară.

deținătorul unui domeniu impresionant pentru epoca la care facem referire. Constantin C. Giurescu observa că „încă din prima jumătate a secolului al XV-lea [...] unii mari dregători au averi uriașe”, fiind „bine cunoscut cazul logofătului Mihail, căruia Iliăș și Ștefan îi întăresc, la 1437, peste 50 de sate”³¹. Dacă avem în vedere că Mihail avea să parcurgă o carieră întinsă pe mai bine de 20 de ani, până în 1457, proprietățile deja dobândite prin moștenire și privilegiile domnești îi deschideau calea spre acumularea unui domeniu consistent, aproape fără egal în Moldova veacului al XV-lea.

La numai un an după atestarea documentară în calitate de coproprietar împreună cu tatăl său, Mihu era menționat alături de un anume Tatul, la 3 august 1440, întărindu-li-se satul Măzărești pe Cernu³². Aceasta este prima proprietate a pisarului Mihail dobândită alături de un personaj pe care istoriografia îl ignoră. Sporirea numărului achizițiilor funciare ale boierului moldovean indică un parcurs ascendent în carieră. La 6 martie 1443³³, Ștefan al II-lea voievod îi confirma achiziționarea satului Săseni de la Ivan Boldor, iar pentru a sublinia „buna înțelegere” între cei doi, domnitorul îi dăruia lui Mihu un sat situat „unde a fost Iuga Negru” și o prisacă lângă Săseni, „prisaca lui Vrabie”. Același Ștefan al II-lea, la 14 mai 1443³⁴, 30 mai 1443³⁵, 18 februarie 1445³⁶, 5 aprilie 1445³⁷ și 25 ianuarie 1446³⁸, îi întărea boierului Mihail, devenit logofăt la 29 noiembrie 1443³⁹, mai multe proprietăți cumpărate de la foștii stăpâni (pan Andreico, pan Luca, pan Coste etc.): jumătate din satul Bălăbănești, sate pe Miletin, seliștea Stănigești, seliștea lui Ștefan Zugraf, seliștea lui Iuga Pățurnicherul; totodată, îi dăruia logofătului satul Copoșești cu țarina Lieștilor, seliștele lui Vana Berbecu și Eremia Berchiș, moara de pe Miletin, fostă a lui Ștefan Zugraf, satele Ciumălești, Bârzetea, seliștea lui Gavrilouți „ca să-și întemeieze sat”⁴⁰, satul Vânători pe Bistrița, cărora li s-au adăugat și șase sălașe de țigani: Bârlad, Dumitru, Buzdugan, Coste, Miculiță și Piciorog. Este lesne de înțeles că odată cu avansarea în ierarhia dregătorească, dar și datorită instabilității și slăbiciunii autorității centrale, pe fondul asocierilor repetate la tronul Moldovei, logofătul Mihail a reușit să-și pună în valoare abilitatea politică și să-și exercite (și) în scopuri personale înalta responsabilitate pe care o deținea în Sfatul domnesc.

Perioada care a urmat după 1446 a reprezentat etapa de sporire accentuată a influenței logofătului Mihail în sfera politică, favorizată de

³¹ Constantin C. Giurescu, *Noi contribuții la studiul marilor dregători în secolele XIV–XV*, București, 1925, p. 22.

³² *DIR, A, veacurile XIV–XV*, vol. I, p. 169.

³³ *Ibidem*, p. 185.

³⁴ *Ibidem*, p. 189.

³⁵ *Ibidem*, p. 194.

³⁶ *Ibidem*, pp. 206–207.

³⁷ *Ibidem*, pp. 208–209.

³⁸ *Ibidem*, pp. 213–214.

³⁹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 279.

⁴⁰ *DIR, A, veacurile XIV–XV*, vol. I, p. 207.

prosperitatea economică asigurată de întinsu-i domeniu feudal, ceea ce l-a determinat pe N. Stoicescu să-l considere „unul dintre cei mai reprezentativi boieri ai vremii sale”⁴¹. Astfel, numărul proprietăților deținute de Mihail avea să crească, ba mai mult, în 1448 Petru al II-lea îi întărea locul morilor domnești de la Baia, ca să-și ridice „mori ori torcărie de lână ori piue de sumane”⁴²; la 22 septembrie, în același an, îi erau întărite satele „unde a fost Draguș Teameș, la gura Studeniței” și „unde a fost Teameș Petru cel Bătrân”⁴³. Seliștile Ivancouți, Pogorilouți și Hatcinți îi erau, de asemenea, întărite la 27 octombrie 1452⁴⁴, după ce fuseseră cumpărate de la panul Manu Globnicovici. Ultimele două acte înregistrate în perioada 1446–1456⁴⁵, cu referire la logofătul Mihail, confirmă influența boierului la curtea domnească, având în vedere că-i erau reconfirmate proprietățile de la Vânători pe Bistrița, Procopeni pe Răut, Izbișcea, Rașcouți, Gavrilouți, Șirăuți, Curtea lui Neagoe, Pântănoși, Heciul, Pârâul Sec, prisaca Bileac pe Nistru ș. a.

Vârful carierei logofătului Mihu avea să fie atins în anul 1456, când dregătorul a fost desemnat să predea primul „haraci” otomanilor și să negocieze cu Poarta: „dacă va putea ceva mai puțin, e bine”⁴⁶. Acest moment este cunoscut sub denumirea de „închinarea de la Vaslui” deoarece, pentru prima oară în istoria sa, Moldova accepta suzeranitatea Porții, deci domnul țării și supușii săi deveneau vasalii sultanului otoman. După momentul ce marca modificarea statutului internațional al Moldovei, competiția pentru tron era tranșată cu destulă rapiditate. Ștefan, fiul lui Bogdan al II-lea, beneficiind de sprijinul militar acordat de domnul Țării Românești, Vlad Țepeș, l-a învins și alungat pe unchiul său, Petru al III-lea Aron (1451–1452; 1454–1455; 1455–1457), în bătălia desfășurată la Doljești (12 aprilie 1457). Preluarea tronului Moldovei de către Ștefan cel Mare, prin forța armelor, a dus la pribegia în Polonia a fostului domn, unde el a fost urmat de mulți dintre boierii–dregători care formaseră Sfatul țării, printre aceștia numărându-se și logofătul Mihail.

Angajamentele asumate prin „închinarea de la Vaslui” au avut consecințe pe termen lung, iar noul domn, Ștefan cel Mare, se vedea obligat să plătească tribut Porții și să-și alinieze politica externă la direcțiile urmate de otomani. În plan intern, se remarcă „inaugurarea unei noi politici de limitare a extinderii funciare absolute”⁴⁷, expresie a politicii progresive de centralizare a principatului și de sporire a autorității domnești. Ștefan cel Mare a adoptat o politică de conciliere cu partizanii fostului domn, invitându-i pe boierii pribegi să revină în țară, promițându-le că aveau să fie

⁴¹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 279.

⁴² *DIR, A, veacurile XIV–XV*, vol. I, p. 228.

⁴³ *Ibidem*, p. 236.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 252–253.

⁴⁵ *DRH, A. Moldova*, vol. II, doc. 33 și 48, pp. 44–45 și 67–68.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 286–287.

⁴⁷ N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, p. 33.

repuși în drepturi și astfel bunurile confiscate urmau să le fie restituite. Trei dintre pribegi au dat curs chemării domnului și au revenit în țară: Duma Braevici, Stanciul și Costea Danovici, în vreme ce „singur Mihail logofătul pare a fi refuzat toate poftirile domnești”⁴⁸.

„Poftirile domnești” au constat în trimiterea de către domn a patru salvconduce logofătului Mihail. Primul asemenea document a fost redactat la Bacău, la 13 septembrie 1457⁴⁹, Ștefan cel Mare solicitându-i boierului să îndeplinească o anumită „slujbă”, apoi să revină în Moldova, promițându-i că avea să-l „țină în mare cinste și dragoste [...] și, ocinile tale, pe toate ți le-am întors”⁵⁰. Însă logofătul, simțindu-și viața în pericol, a refuzat invitația domnului Moldovei. Astfel, Ștefan cel Mare a dispus preluarea de către alți proprietari a unei părți din averea boierului Mihu: acorda câștig de cauză nepoților lui Stan Poiană, Neagul și Tatul, într-o dispută asupra unor sate de pe Tutova, printre care și satul Timișești, vechiul Temeșești⁵¹, disputat de Stan Poiană cu preotul Iuga, în vremea domniei lui Ștefan al II-lea, când tatăl fostului dregător câștigase pricina în discuție⁵². Ulterior, după cum aflăm dintr-un document emis la Suceava în 1470⁵³, Timișeștii și alte sate de pe Șimuz sau Siret – zone unde logofătul Mihail deținea mai multe proprietăți – erau dăruite de Ștefan cel Mare mănăstirii Neamț.

La 12 ianuarie 1460⁵⁴, domnul Moldovei acorda un al doilea salvconduct pribeagului Mihu, amintind de conflictul din „Țara Basarabilor” și reiterând promisiunea de a-l repune în drepturi pe boier, cu condiția ca acesta să revină în țară și se înfățișeze la scaunul domnesc spre a prezenta „privilegiile în drepturile”⁵⁵ sale. Nici de această dată boierul nu se încumeta să dea crezare spuselor domnitorului, astfel că a refuzat să revină în țară și a rămas în continuare în Polonia, unde deținea o moșie la Lubkowicze și primise de la regele Cazimir al IV-lea Jagiello privilegiul de a practica negoțul cu diverse mărfuri beneficiind de scutire de la plata taxelor vamale⁵⁶. Astfel, nu este de mirare că logofătul Mihail și boierii refugiați la Lwów au menționat ca unic suveran al lor, pe un Evangheliar slavon, pe regele Poloniei⁵⁷. După această dată, averea pribeagului Mihu, confiscată de domnie și oferită înapoi boierului fugăr în schimbul jurământului de credință față de

⁴⁸ C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 39-40.

⁴⁹ DRH, A. Moldova, vol. II, p. 98.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 112.

⁵² DIR, A, veacurile XIV–XV, vol. I, pp. 110-111.

⁵³ DRH, A. Moldova, vol. II, p. 242.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 127.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/2, 1451–1510, București, 1891, doc. CV, p. 125, doc. CXI, p. 132.

⁵⁷ P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria a III-a, t. XV, 1934, p. 17.

Ștefan cel Mare, începea să se diminueze tot mai mult: domnul dăruia mănăstirii Pobrata moșia Lieștilor, la 18 aprilie 1463⁵⁸.

Un al treilea salvconduct era emis de domn spre a-i îngădui boierului Mișu să revină în țară, însă de această dată doar cu garanția restituirii curții de pe Siret și a două sate, Pîrtănoși și Onțești, precizându-se „dacă vom vedea că ne slujește cu credință, le vom întoarce și altele”⁵⁹. Acest salvconduct a fost emis la solicitarea regelui Poloniei și a unor nobili poloni, dar și la „rugămintea mitropoliților noștri și, după aceea, și a boierilor noștri”⁶⁰, la 28 iulie 1468⁶¹. Se observă limpede că verbul „întoarce” reflectă asumarea de către domn a dreptului de a dispune de proprietățile confiscate, pe care le putea înstrăina sau dona mănăstirilor sau boierilor fideli.

Este cunoscut și un al patrulea salvconduct, emis la 10 august 1470⁶², care a suscitat două ipoteze. Cea dintâi am amintit-o în debutul articolului: M. Costăchescu credea că Mihail logofăt a dat curs bunăvoinței exprimate de domn și alături de rudele sale a revenit în Moldova, unde ar fi decedat⁶³. Cea de-a doua ipoteză aparține istoricului Constantin C. Giurescu, care susținea că boierul Mișu ar fi rămas „în Polonia până la moarte”⁶⁴. Știm cu certitudine că rudele boierului au acceptat să se întoarcă în țară, având în vedere că prin zapisul încheiat la 15 octombrie 1488⁶⁵ Ileana, nepoata lui Coste Andronici, văr al logofătului Mihail, îi vindea chiar lui Ștefan cel Mare două sate pe râul Moldova: Poiana și Danciul. Prin același act de vânzare-cumpărare, domnitorul achiziționa un fost sat deținut de boierul Mișu, Ciorsăcești, și-l dăruia, împreună cu cele două cumpărate de la Ileana, Mitropoliei Moldovei⁶⁶. Documentul din 15 martie 1490⁶⁷, încheiat la vânzarea de către Mărușca, fiica logofătului Mihail și nepoata protopopului Iuga, a satului Buciumeni, achiziționat de Isac vistier „pentru 120 de zloți tătarești”⁶⁸, confirmă fără nicio îndoială faptul că rudele boierului pribeag reveniseră în țară. Prin cel din urmă salvconduct cunoscut, boierului Mihail i se promitea restituirea a doar patru „ocini”: Negoști, Conțești, Pîrtănuși și Valea Seacă⁶⁹.

Cu privire la situația de după 1470 a fostelor proprietăți funciare ale logofătului Mihail, sunt cunoscute date din 1472 relative la stăpânirea de către mănăstirea Pobrata a satelor Tătărani, Iurcani, cu cătunul ce a aparținut Heciului, și Boldești⁷⁰. Pe lângă includerea în domeniul domnesc

⁵⁸ DRH, A. Moldova, vol. II, p. 167.

⁵⁹ DRH, A. Moldova, vol. II, pp. 221-222.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, pp. 253-254.

⁶³ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, pp. 501-506.

⁶⁴ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 40.

⁶⁵ DRH, A. Moldova, vol. III, p. 79.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, pp. 130-132.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, vol. II, p. 254.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 279; a se vedea și I. Bogdan, *op. cit.*, p. 177.

sau „daniile” acordate mănăstirilor, Ștefan cel Mare a dăruit și unor boieri câteva dintre fostele proprietăți deținute de logofătul Mihail. Astfel, la 7 mai 1473⁷¹ boierul Cîrstea îi vindea lui Dragoș ușar, pentru „170 de zloți tătarești”⁷², satul Ivancăuți, pe care îl primise de la domnitor. La 31 martie 1481⁷³, Ștefan cel Mare îi dăruia tânărului Toma Măjar satul Măzărăiți, în tradiție Măzărești, fostă „ocină” a logofătului Mihail. Sunt și cazuri în care boierii cumpărau foste proprietăți ale logofătului Mihu pentru a le dona mănăstirilor; astfel proceda Ignatie, zis Iuga, care achiziționa satul Șirăuți spre a-l dăruia mănăstirii Putna, după cum rezultă dintr-un act datat 1476⁷⁴. În fine, satul Ciumălești, una dintre cele mai vechi proprietăți ale neamului protopopului Iuga, apare menționat pe la 1546 ca fiind stăpânit de o anume Măria, sora lui Ghidion⁷⁵.

În concluzie, politica de „limitare a extinderii funciare absolute”⁷⁶, pe fondul întăririi autorității centrale din vremea lungii domnii a lui Ștefan cel Mare, a dus la risipirea unuia dintre cele mai întinse domenii boierești din veacul al XV-lea. Dispersarea proprietăților boierului Mihail (Mihu) s-a datorat poziției sale fătice de partizan al lui Petru Aron, apoi refuzului pribeagului de a reveni în țară și stabilirii sale în Polonia, unde probabil a obținut naturalizarea și s-a integrat în sânul nobilimii locale, închinându-se regelui Cazimir al IV-lea Jagiello, din partea căruia a beneficiat de privilegii fiscale pentru desfășurarea de activități cu caracter comercial.

⁷¹ DRH, A. Moldova, vol. II, p. 284.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, pp. 357-359.

⁷⁴ *Ibidem*, pp. 314-315.

⁷⁵ Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României, A. Moldova. Indicele numelor de persoane*, București, 1995, p. 438.

⁷⁶ N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, p. 33.

BIBLIOGRAFIE

BOGDAN, Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, Atelierele grafice Socec & Co., București, 1931.

BRĂTIANU, Gheorghe I., *Sfatul domnesc și Adunarea stărilor în Principatele Române*, Editura Enciclopedică, București, 1995.

COSTĂCHESCU, Mihai, *Documentele moldovenesci înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Editura Viața Românească, București, 1931.

DIMITRIU, Constantin V., *Un mare boier moldovean din prima jumătate a secolului al XV-lea: logofătul Mihail-Mihu*, Tipografia Vulturul, București, 1932.

Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV–XV, vol. I, (1384–1475), Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1954.

Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988.

GIURESCU, Constantin C., *Noi contribuții la studiul marilor dregători în secolele XIV–XV*, Atelierele grafice Socec & Co., București, 1925.

GONȚA, Alexandru I., *Documente privind istoria României, A. Moldova. Indicele numelor de persoane*, Editura Academiei Române, București, 1995.

GRIGORAȘ, Nicolae, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Editura Junimea, Iași, 1971.

IDEM, *Instituții feudale din Moldova, I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.

Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, coord.: Ovid SACHELARIE și Nicolae STOICESCU, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988.

PANAITESCU, Petre P., *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria a III-a, t. XV, 1934.

STOICESCU, Nicolae, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Secolele XIV–XV*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971.

Oana BUȚURCĂ*

**ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA GRECILOR IONIENI DIN
PORTURILE BRĂILA, GALAȚI ȘI SULINA
ÎN PERIOADA 1815-1861**

***Aspects concerning the activity of the Ionian Greeks from
Braila, Galati and Sulina during the period 1815-1861***

Abstract: *This paper aims to analyse the professions of the Ionian Greek settled in three main Danubian ports, Braila, Galati and Sulina, during the period 1815-1861. We can notice that these activities varied from merchant, sailor and carpenter to doctor and lawyer, and the number of Ionian Greeks has constantly increased in these Danubian ports.*

Keywords: *Ionian Greeks, Braila, Galati, Sulina, professions.*

După Tratatul de la Adrianopol au crescut considerabil afacerile negustorilor ionieni, aflați sub protecție britanică, care se ocupa cu traficul de mărfuri din porturile Galați și Brăila către Constantinopol, Marea Adriatică și Mediterana¹.

Între anii 1829 și 1843, numărul grecilor din porturile dunărene a crescut considerabil, de la 600 la peste 6.000. Atât în Galați cât și la Brăila se înregistrează veritabile explozii demografice. Într-o notă către Sublima Poartă se precizează că în portul Moldovei, în aprilie 1825, erau 90 de persoane străine, cei mai mulți ionieni. Cei mai mulți se găseau în Principate de ceva timp, erau căsătoriți și dețineau bunuri imobiliare. Acești negustori veneau în porturile Dunării și aduceau produse manufacturate, cum ar fi confecții, ceasuri, arme, dar și produse coloniale, și importau ceară, lână, seu, limbă de vită etc.².

Marea Britanie se confrunta cu mari dificultăți în comerțul pe Dunăre, datorate ocupării Principatelor Dunărene de către Rusia. Mai mult decât atât, decizia Rusiei de a nu îmbunătăți condițiile de navigație pe fluviu a dus la o prezență britanică redusă în această perioadă, dar acest aspect a fost contrabalansat de către activitatea comercială a supușilor ionieni. Aceștia puteau naviga sub pavilion rus, otoman, grec sau britanic fără a se

* Masterand anul al II-lea la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

¹ P. Păltânea, *Istoria orașului Galați de la origini până în 1918*, vol. I, Editura Porto Franco, Galați, 1994, p. 232.

² P. Cernovodeanu, *L'activité des maisons de commerce et des negociants ioniens du Bas-Danube durant l'intervalle 1829-1853*, în *Actes du IIème Colloque International d'Histoire*, vol. I, Atena, 1985, p. 92.

confrunta cu vreun obstacol și ca urmare au devenit actori indispensabili în schimburile de la gurile Dunării. Restricțiile politice și economice asupra navigației pe Dunăre impuse de către Rusia au fost eliminate după 1856, la finalul Războiului Crimeii. După conflict, influența rusească a scăzut în sud-estul Europei, mai ales în Principatele Române. Cea mai importantă consecință pentru navigația Dunării a fost stabilirea unei comisii internaționale, care să îmbunătățească navigația și comerțul pe fluviu. Marea Britanie a fost principala putere europeană care a beneficiat de pe urma noului statut al Dunării, fapt ce a contribuit la consolidarea poziției ionienilor de la gurile Dunării³.

Stabilirea lor la Brăila, Galați și Sulina a fost rezultatul statutului geografic și economic pe care aceste porturi îl aveau în secolul al XIX-lea. Brăila era un bine cunoscut centru comercial, bine legat de Brașov și centrul Europei începând din secolul al XIV-lea, însă a devenit un port important în secolul al XIX-lea, fiind bine dotat cu depozite de grâne, iar portul său era accesibil vaselor maritime de mari dimensiuni. Galațiul era în secolul al XVI-lea un oraș pescăresc, iar mai apoi a devenit un port important pentru otomani în comerțul lor dunărean. Rapida sa dezvoltare din secolul al XIX-lea a fost stimulată de Tratatul de la Adrianopol și adoptarea statutului de porto-franco⁴. Sulina a devenit un important centru de import-export în contextul dezvoltării comerțului dunărean⁵.

Din Fig. 1 reiese clar faptul că Brăila era unul dintre porturile ce îi atrăgea pe ionieni, urmat nu la o mare distanță de Galați și Sulina. Activitățile erau diverse, de la artizanat, unde numărul celor din Brăila este cel mai ridicat, apoi comercianți, portul brăilean dominând și în cazul muncitorilor și marinarilor. În ceea ce privește proprietarii, Galațiul cunoaște o creștere ușoară, dar în cazul fermierilor acest oraș cunoaște un număr foarte mic de asemenea ionieni. Preoții, dar și studenții se numără printre locuitorii ionieni care activau în aceste trei porturi dunărene.

La prima vedere, putem spune că porturile dunărene nu atrăgeau doar negustori și marinari, ci și meseriași, meșteșugari, muncitori și fermieri. Printre cei calificați putem enumera: vizitii, brutari, comercianți, fierari, aurari, farmaciști, doctori, lumânărari, croitori, cizmari, cârpaci, tâmplari, constructori și liberi profesioniști. Ionienii simțeau că Dunărea avea să le ofere multe oportunități de lucru și afaceri și au decis să se stabilească de-a lungul fluviului, prin înființarea de comunități ioniene în

³ Șt. Stanciu, *Transporturi de mărfuri efectuate de flota elenă pe Dunărea maritimă în perioada 1847-1861*, în *Danubius*, t. XXIII, 2005, p. 102.

⁴ *Ibidem*, pp. 97-99.

⁵ P. Kapetanakis, *Terms and conditions of the Ionian presence and supremacy, in shipping and commerce of Danube River during the 19th century (1815-1864)*, prezentată la conferința internațională *Greeks in 19th Century Romania*, pp. 3-11 (lucrare consultată prin intermediul d-lui Constantin Ardeleanu).

Brăila, Galați și Sulina. 80% dintre cei enumerați mai sus s-au stabilit la Dunăre după mijlocul secolului al XIX-lea⁶.

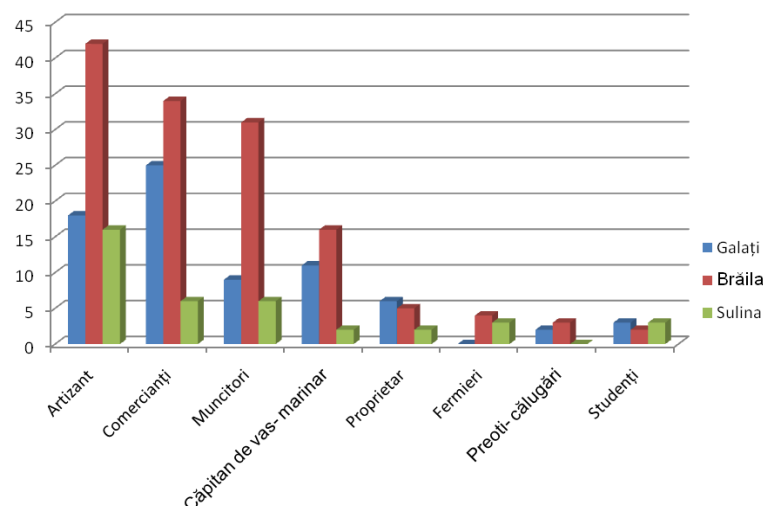

Fig. 1 Ocupațiile locuitorilor ionieni din porturile dunărene, 1841-1863⁷

Prezența ioniană în aceste porturi era reprezentată în principal din negustori, proprietari de vase și marinari. Aproape 40% din pașapoartele emise în perioada 1841-1863 au fost acordate negustorilor și marinarilor din Cefalonia. Negustorii, comandantii de nave și marinarii ionieni au beneficiat de pe urma oportunităților comerciale și de afaceri de la Dunăre, mai ales în 1850. Ca urmare, o parte semnificativă dintre locuitorii din Cefalonia și Ithaca au fost impulsionați de perspectiva unui viitor prosper și au luat decizia de a emigra la Brăila, Galați și Sulina⁸.

În ceea ce privește regimul juridic, un document inedit identificat în corespondența viceconsulului britanic la Galați, Charles Cunningham, ne prezintă situația cetățenilor de origine ioniană existenți în Principatele Române în anul 1835. Conform acestui document observăm că la Galați se afla cei mai mulți ionieni, 184. Se mai întâlnesc, de asemenea, la Brăila 77, Iași 63, București 52, Fălciu 34, Botoșani 27, Neamț 18, Bacău 12, Dorohoi 11, Focșani, Hârlău fiecare cu câte 4, Ștefănești 3, Pitești 2, iar în Fălcoianca, Secuieni, Herța, Hotari, Ciocănești, Vălenii de Munte, Herăstrău, Pădurlați, Câmpina, Târgu Frumos, Stavropoleon, Glodeni – câte unul⁹.

⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁷ *Ibidem*, p. 18.

⁸ *Ibidem*, p. 20.

⁹ The National Archives of the United Kingdom, Public Record Office, Foreign Office (în continuare PRO, FO), fond 78, dosar 265, f. 213-221.

Meseriile pe care le practicau aceștia erau: negustor 132, comerciant 62, marinar 12, fermier, brutar, cafegiu – câte 10, vânzător și cârciumar – câte 9, agent și lucrător – câte 6, croitor, dulgher – câte 5, agent comercial – 4, călăfătuitor și preot – câte 3, scriitor, cofetar, servitor, grădinar – câte 2, plugar, medic, fabricant de alcool, căpitan de vas comercial, lumânărar, aurar, băcan, zidar, sacagiu, proprietar, curier, intern, valet, navigator, ceasornicar, librar – fiecare cu câte un reprezentant¹⁰.

În orașul Brăila existau 77 de ionieni, aceștia practicau meserii ca negustor 65, comerciant 4, croitor și marinar – câte 2, navigator, intern și servitor – câte unul. Ei proveneau din zone ca Cefalonia 12, St. Maure 11, Zacythe, Cerigo, Itaca câte 9, Corfu 6, Paxos și Patras câte 3, Misolonghi, Tripolitza, Corint, Ziromiro câte 2, Livadia, Sagruada, Carpenisse, Lagueada, Carbenis, Atena, Ecosse câte unul¹¹.

În orașul Galați în 1835 erau 184 de ionieni. Aceștia erau comercianți în cea mai mare parte – 46, negustori 38, dar și marinari 10, cafegiu, brutar, cârciumar și vânzător câte 9, agent și lucrător câte 6, călăfătuitor, dulgher, câte 4, croitor și agent comercial – câte 3, grădinari 2, bucătar, plugar, fermier, ceasornicar, medic, căpitan de vas comercial, servitor, aurar, zidar, sacagiu, proprietar, curier, valet, fiecare câte unul. Marea majoritate provenea din Cefalonia (72), dar erau mulți locuitori și din Grecia propriu zisă 32, Cerigo 18, Zante și Itaca câte 16, Corfu și St. Maure câte 9, din Paxos și Argos câte 2, iar câte unul din Sira, Corone, Micono, Seroaie, Nessiro, Parga, Arcadia, Samos¹².

Într-un alt document din corespondența aceluiași consulat britanic ne este prezentată și situația anului 1858 din Galați. La fel ca în anul 1835, majoritatea erau din Cefalonia, 133. Se constată faptul că numărul celor proveniți de aici a mai crescut, la fel și numărul celor proveniți din Itaca, care acum era de 33. Al celor din Cerigo însă a mai scăzut la 10, la fel și al celor din Zante la 6, Corfu la 3. Din Pargo a crescut cu încă o persoană, se aflau 2 ionieni acum, se mai regăsesc și alți 3 din Zante, Smirna, Patmo.

În ceea ce privește ocupațiile, majoritatea se ocupa cu comerțul, 29 erau negustori care se ocupau cu profitabile exporturi de cereale, dar și 5 comercianți. Numeroși ionieni s-au apucat să deschidă cârciumi, cafenele, erau ospătari, un proprietar de magazin, doi cafegii, un vânzător. De asemenea, apar și meserii ca broker (2) și dealer (37). Bine reprezentat este și sectorul meseriilor lucrative, cu 49 de muncitori necalificați, 7 brutari, 4 măcelari, 4 cizmari, un tâmplar. Erau apoi liber profesioniști un avocat și doi profesori, dar și ionieni implicați în navigație, numărul marinarilor spre deosebire de 1835 crește la 23, la fel și numărul căpitanilor de vase la 4, apar 13 piloți, dar și un specialist în furnituri maritime. Pe lângă toate aceste categorii se regăseau câte un proprietar de pământ și un pescar¹³.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

Corespondența consulilor englezi din Principate oferă diferite informații despre activitățile desfășurate de etnicii greci din Țările Române și despre diferendele apărute în relația cu autoritățile locale care doreau să își impună controlul și asupra supușilor străini. Astfel se pot extrage diferite date privind evenimentele din porturile dunărene, fiind prezentate atât dispute economice, jafuri, revolte, dar și date privind traficul maritim prin porturile dunărene. Este și cazul corespondenței vice-consulului britanic la Galați, Charles Cunningham, care ne permite să pătrundem în aspectele vieții de zi cu zi de la Galați și Brăila. Relatările sale pot fi completate cu cele ale lui Vincent Lloyd, vice-consul la Brăila.

Un astfel de caz de tâlhărie este relatat într-o notă din 18 august 1848. Agentul consular Fred Brown oferă informații despre tâlhăria produsă asupra unui supus ionian, Vangeli Vassila, care a avut loc la 27 iulie, căruia i-au fost furati bani, ceasuri, inele, hârtii. Pe 24 iulie, Vassila a plecat de la Brăila către Galați, unde a dus suma de 1.500 iermilici pentru Andrea Vlassopulo, și a ajuns într-un sat, Drago, unde a fost înconjurat de localnici și întrebat de nume și pașaport. Se pare că a fost suspectat că și-a schimbat numele din Vangeli Dialomich, așa cum se întâmpla frecvent această zonă. Fiind înspăimântat, s-a oferit să le plătească 10 ducați pentru a-l duce la poștă, lucru care a mărit suspiciunile, l-au lovit și i-au luat toți banii. A fost dus la Focșani și apoi la Brăila. Vice-consulul de aici a ordonat să fie consultat de doctori. Charles Cunningham l-a trimis pe cancelarul său, Constantin Pappovich, la Focșani și apoi la Drago, pentru a aduna indicii despre cele întâmplate, fiind vorba de o mare sumă de bani. Consulul a fost rugat să facă cele necesare pentru a se face dreptate, să se implice, aceasta și pentru că autoritățile locale creau dificultăți, iar ceea ce poate face vice-consulatul este să încerce să găsească proprietatea și să ofere informații privind subiectul¹⁴.

Dincolo de aceste numeroase violențe, găsim și date privind dispute economice, când se apelează la sprijinul diplomatului pentru a apăra interesele supușilor britanici în fața instanțelor locale. Unul dintre exemplele interesante este cazul lui Spiridion Focca, arestat de soldați în casa sa¹⁵. Focca îi datora bani unui oarecare Biberi, însă întrebarea era dacă acest caz se judeca după legea țării¹⁶. Violarea domiciliului și arestarea lui Focca fără acordul viceconsulatului a fost unul dintre lucrurile ce ar fi trebuit luate în considerare¹⁷. Lui Cunningham i s-ar fi promis că Focca va fi eliberat, însă acesta era în continuare în arest¹⁸. Într-o altă informare transmisă la 6 iulie 1846, Cunningham vorbește despre eliberarea lui Spiridon Focca pe data de

¹⁴ PRO FO 78/265, f. 251-253.

¹⁵ *Ibidem*, f. 37-38.

¹⁶ *Ibidem*, f. 39-40.

¹⁷ *Ibidem*, f. 41-43.

¹⁸ *Ibidem*, f. 44.

26 iulie și despre plecarea acestuia către Iași pentru a-și susține cauza¹⁹, nemulțumit de implicarea vice-consulului.

Porturile dunărene – Brăila, Galați și Sulina – au reprezentat un adevărat miraj pentru ionieni. Astfel, Brăila era preferată mai ales de negustori și marinari, Galațiul de negustori și meșteșugari, iar Sulina de către negustori. Așezarea ionienilor în porturile dunărene poate fi delimitată în două perioade: prima, între 1810-1840, iar ce-a de-a doua de la sfârșitul anilor 1840 și va atinge maximul în perioada 1850-1860.

BIBLIOGRAFIE

The National Archives of the United Kingdom, Public Record Office, Foreign Office, fond 78, Turkey.

CERNOVODEANU, Paul; *L'activité des maisons de commerce et des negociants ioniens du Bas-Danube durant l'intervalle 1829-1853*, în *Actes du IIème Colloque International d'Histoire*, vol. I, Atena, 1985.

KAPETANAKIS, Panayiotis; *Terms and conditions of the Ionian presence and supremacy, in shipping and commerce of Danube River during the 19th century (1815-1864)*, în vol. *Greeks in 19th Century Romania* (Proceedings of the International Conference, Bucharest, 2009, October 2–4, ed. Gelina Harlaftis și Radu G. Păun, Atena, 2012, (lucrare consultată prin intermediul d-lui C. Ardeleanu).

PĂLTĂNEA, Paul; *Istoria orașului Galați de la origini până în 1918*, vol. I-II, Editura Porto Franco, Galați, 1994.

STANCIU, Ștefan; *Transporturi de mărfuri efectuate de flota elenă pe Dunărea maritimă în perioada 1847-1861*, în *Danubius*, volum nr. XXIII, Editura Muzeului de Istorie Galați, Galați, 2005.

¹⁹ *Ibidem*, f. 48.

Dionisie LIBONI*

**MODIFICAREA STATUTULUI JURIDICO – ADMINISTRATIV AL
BASARABIEI ÎN DECENIILE 3 ȘI 4 ALE SECOLULUI AL XIX-LEA**

***The change of the legal status of Bessarabia
during the 1820s and 1830s***

Abstract: *In the last years of Emperor Alexander I and especially after the enthronement of Nicholas I, the privileges that the province of Bessarabia enjoyed were gradually lost. This paper aims to present the main historiographical explanations for this process and to provide our own views about these historical facts. The legal perspective is based on the internal and geopolitical phenomena of the region in the context of the centralisation of the Russian Empire. From a local perspective, the figure of the general governor, a Russian prince and field-marshal, Mikhail Vorontsov was prominent. The massive influence of the Vorontsov family on the Tsar's Court and the ineffective organisation of the local nobility were decisive.*

Keywords: *legal status, centralisation, nobility, Vorontsov, governor, Novorossiia (New Russia), new responsibilities.*

Definirea fenomenelor politico-administrative din Basarabia din deceniile 3 și 4 ale secolului al XIX nu poate fi plauzibilă fără o explicare coerentă a concepției metropolei. Regimul instaurat în 1812 și reglementat în 1818, dintr-un motiv sau altul, nu satisfăcea interesele geostrategice ale țarismului. Administrația rusă percepea autonomia drept ineficientă și iluzorie. Urcarea la tron a țarului Nicolae I, în anul 1825, a însemnat renunțarea la practicile liberale ale predecesorului său - Alexandru I. Aleksandr Presniakov numește perioada de guvernarea a acestuia – „secolul de aur al naționalismului rus și apogeu al autocrației”¹. Aceasta a însemnat implementarea politicii de centralizare și birocratizare a sistemului rusesc de administrare. Această perioadă a fost etichetată drept una a dezvoltării aparatului de funcționari și a Tabelului rangurilor².

Leon Casso a legat suprimarea autonomiei Basarabiei exclusiv de noua politică regionalistă de la hotarul de vest al împăratului³. Aceeași opinie este reflectată și în lucrările lui Ion Nistor, care vede influența consilierilor și

* Masterand anul I, specializarea *Relații, instituții și organizații internaționale*, la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

¹ L.Vâskocikov, *Nikolai I*, Moskva, 2003, p. 246.

² V.Kliucevski, *Kurs russkoi istorii*, tom V, *Socinenia v deviaty tomah*, Mâsli, Moskva, 1989, p. 248.

³ Leon Casso, *Vizantiiskoe pravo v Bessarabii*, Moskva, 1907, p. 10.

funcționarilor din anturajul său asupra deciziei⁴. Aceste concepții nu reflectă toată profunzimea schimbărilor politice ale epocii, dar dezvăluie parțial o latură a acestor fenomene. Obiectivul principal al noului țar era stabilirea unei guvernări centralizate pe tot cuprinsul imperiului, concluzie relevantă din discuția secretă a împăratului cu șeful cancelariei lui Mihail Voronțov – Safonov⁵. Deși datează din anii fazei tardive a guvernării lui Nicolae I, linia de conduită politică a fost aceeași și în primul deceniu de guvernare al țarului. În acest act se exprimă în mai rânduri necesitatea de a îngloba (*slivati*) provinciile de frontieră cu zonele endogene.

Monarhul pune accentul pe atragerea elitelor și a populației locale cu acordarea unor privilegii economice și comerciale care ar condiționa o inhibare a luptei pentru dreptul de autoguvernare administrativă. Însă aceste măsuri trebuie să poarte un caracter limitat, astfel încât populația să nu poată comercializa liber produsele pe piața externă, iar activitatea economică să fie controlabilă și supusă rigorii administrative. Împăratul specifică linia de conduită a guvernatorilor cu provinciile de care erau răspunzători: aceștia nu trebuiau să le perceapă drept entități separate, ci ca părți inseparabile ale Rusiei. Promovarea politicii locale trebuia să satisfacă realizarea unui deziderat fundamental: constrângerea băștinașilor de a simți dependența față de Nordul puternic și decis. Aceștia nu trebuiau să coabiteze cu influența factorilor de decizie din exterior, ci doar să simtă *razele unui singur soare*, așa cum îl numește, într-un mod plastic, monarhul pe centrul imperial.

Autoritățile trebuiau să fie vigilente și la modul și contextul sistemului de administrare. De exemplu, conducătorii entităților nou-incluse trebuiau să aștepte indicații din partea factorilor de decizie centrali asupra momentului de aplicare al sistemului de tip gubernial. Redenumirea unei entități din regiune în gubernie trebuia să se facă imediat după ce apăreau semnele dispariției unei rezistențe active⁶. Denumirile administrative trebuiau să marcheze omogenitatea întregului sistem și absența unor discrepante între zonele subordonate. În cazul reformei din 1828 nu s-a produs redenumirea, dar sistemul introdus purta amprenta caracteristicilor specifice unui asemenea sistem. În ultimă instanță, procesul de asimilare trebuia să se finalizeze cu desființarea tribunalelor locale, a Cărmuirii Regionale și a Administrației Financiare. Vom vedea că instanțele locale din Basarabia vor avea o rază de acțiune limitată, multe decizii fiind luate personal de către guvernatorul general.

În termeni practici, ținta era una clar definită: integrarea politică și economică, uniformizarea juridică, socială și administrativă a imperiului. Deci, politica regionalistă de care vorbea Leon Casso era încorporarea deplină a noilor teritorii ca entități inseparabile cu aceeași legislație și

⁴ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Editura „Cartea Moldovenească”, Chișinău, 1991, p. 188.

⁵ Sankt Petersburg, 28 septembrie 1846, S. Safonov către împăratul Nicolae I, în *Arhiv kniazia Voronțova*, vol. XXXVIII, Moskva, 1892, pp. 383-386.

⁶ *Ibidem*.

administrație⁷. Din această perspectivă, formele de autonomie din Finlanda, Polonia și Basarabia apăreau drept corpuri intruse în schema de funcționare a statului. În situațiile uzuale, Nicolae I a acționat diferit, de la o regiune la alta, în dependență de gradul de cooperare al elitelor locale și siguranța militară.

Aceste tendințe pot fi explicate și cu ajutorul unor detalii ale vieții țarului. Nicolae I s-a născut la 25 iunie 1796, fiind al nouălea copil în familia marelui cneaz Pavel Petrovici și a Mariei Feodorovna. Spre deosebire de frații săi, acesta a primit educație din partea mamei sale și nu a bunicii, Ecaterina a II-a. Acesta a crescut în condițiile educației dure și a disciplinei. Din copilărie i se vor dezvolta trăsături psihologice precum pragmatismul și nedorința de a-și recunoaște propriile greșeli. Afecțiunea pentru rigurozitatea militară și simțul calculului politic vor fi laturi fundamentale ale personalității sale⁸. Activitatea noului țar a fost influențată, în mare măsură, de revolta decembriștilor din 14 decembrie 1825. Una din cele mai importante lecții pe care le-a extras a reprezentat neîncrederea față de elitele nobiliare. Acest detaliu a reprezentat o coordonată a selecției de cadre în administrația centrală și locală, urmărindu-se înlocuirea *dvorenilor* înalți cu funcționarii de origine socială mai modestă⁹. Potrivit contemporanilor, țarul era un adversar înverșunat al monarhiilor constituționale (cu excepția Angliei), iar nobilimea era considerată de el drept un focar de răspândire al liberalismului și constituționalismului¹⁰.

Prin regulamentul din 1818, boierimea din Basarabia deținea majoritatea de voturi în Consiliul Suprem și reprezentativitate semnificativă în instituțiile regionale. Această stare de lucruri nemulțumea pe suveran, deoarece împiedica uniformizarea și centralizarea administrativă preconizată. Alexandru Boldur a văzut drept cauză principală a lichidării autonomiei în faptul contradicției dintre sistemele administrative ale Imperiului Rus și a Principatului Moldovei. Dacă în Principatul Moldovei exista un regim al stărilor sociale, în care boierimea era jalonul cel mai activ în administrație, modul de guvernare fiind catalogat de Keith Hitchins drept oligarhie¹¹, atunci Rusia cunoștea triumful absolutismului luminat¹². Aceasta poate reprezenta una din explicațiile reorganizărilor administrative din anii '20 – '30 ai secolului al XIX-lea, deoarece Basarabia era una dintre puținele regiuni ale Imperiului Rus în care existau instituții reprezentative ale stărilor sociale. Însă aceasta reprezintă doar o parte din adevăr, pentru că organisme

⁷ L. Lâsenko, *Gubernatorî i ghegeneral-gubernatorî Rossiskoi imperii (XVIII- naciolo XX veka)*, MPGU, Moskva, 2001, p. 137.

⁸ A. Presniakov, *Nikolai I: apoghei samoderjavia*, Moskva, 1990, p. 268.

⁹ Geoffrey Hosking, *Rusia popor și imperiu. 1552-1917*, traducere în română de Crăciun Dana și Pârlog Hortensia, Polirom, București, 2001, p. 31.

¹⁰ Otto von Brai-Steinburg, *Vospominania grafa Ottona de Bre (1849 – 1852). Imperator Nikolai I i ego spodvijniki*, în *Russkaia starina*, anul XXXIII, nr. 1 (109), 1902, p. 132.

¹¹ Keith Hitchins, *Românii 1774-1866*, Humanitas, București, 1998, pp. 31-35.

¹² Alexandru Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828. Studiu*, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1929, p. 101.

cu funcțiile de reprezentare a stărilor sociale funcționau în Ucraina din partea dreaptă a Niprului, regiunea Donului, guberniile din zonele locuite de bașkiri etc. Cele mai puternice instituții nobiliare existau în zona baltică, care au cunoscut protecție din partea lui Nicolae I¹³. După cum vedem, acest fenomen n-a avut o desfășurare unică, iar fiecare zonă a avut o traiectorie specifică. În aceste condiții, trebuie să vedem conjunctura particulară a situației în care se găsea clasa privilegiată locală. Autorii ruși care au justificat punctual de vedere imperial: A. Nakko și F. Vighel au pretins că eșecul regimului de autonomie aparține, exclusiv, abuzurilor comise de nobilimea locală. Fără a nega săvârșirea unor asemenea infracțiuni, trebuie să constatăm că autorii unor asemenea delictes aparțineau ambelor părți. În schimb, funcționarul din cadrul Ministerului de Interne – D. Bludov a văzut cauza situației în care se regăsea Basarabia – pasul greșit al autorităților imperiale de utiliza obiceiurile și cutumele locale în calitate de legi fundamentale, fapt care a favorizat pe nobilii locali să abuzeze de putere și mai puțin particularităților individuale ale acestora¹⁴.

V. Taki constată că sistemul instaurat în 1818 a favorizat dezvoltarea acestei stări de lucruri, iar oportunismul imoral al boierimii era o consecință a ineficienței administrative a birocrăției rusești¹⁵. Elitele basarabene nu reprezentau o pătură socială omogenă care să aibă interese comune. Constatăm că aceasta n-avea o organizare rigidă. Ea nu și-a putut formula, într-o manieră coerentă, obiectivele de lungă durată. Majoritatea reprezentanților aveau o reprezentare mentală vagă despre poziția politică ca clasă și participarea la viața administrativă¹⁶. Spre deosebire, de elitele germanofone din zona riverană Mării Baltice care au furnizat cadre funcționărești pentru ministerele și departamentele imperiale sau cele din fostul Regat al Poloniei care păstra tradițiile guvernării oligarhice ale șleahței din perioada de suveranitate, atunci cele din Basarabia, în linii mari, nu manifestau aceste caracteristici. În schimb, majoritatea boierilor încercau să fructifice orice șansă care apărea pentru a depune plângeri și rezoluții referitor la abuzurile comise atât de rezidenții plenipotențari, cât și de membrii Consiliului Suprem. Era un semnal clar pentru autoritățile imperiale că ordinea stabilită în 1818 nu mai poate exista în forma inițială. Faptul că alegătorii își contestau aleșii proprii lăsa un con de umbră asupra calității și competenței unor asemenea funcționari. În aceste condiții, până și legitimitatea unor asemenea aleși putea fi pusă la îndoială. Dacă corpul electiv contesta deschis pe aceștia, atunci apare justificarea realizării unor pași activi de revocare nu doar a persoanelor implicate, ci a întregului sistem.

¹³ L. Vâskocikov, *op. cit.*, p. 257.

¹⁴ Sankt Petersburg, 22 decembrie 1823, D. Bludov către M. Voronțov, în *Arhiv kniazia...*, pp. 295-296.

¹⁵ V. Taki, *Istoriceskaia pamiati i konstruirovanie reghiona posle prisoedinenia k imperii: osobaia forma pravlenia v Bessarabii v 1818-1828 gg.*, în *AbImperio*, 3, 2004, p. 154.

¹⁶ V. Morozan, *Formirovanie i deiatel'nost' administrativnâh organov upravlenia v Bessarabskoï oblast' v naciiale XIX-go veka*, în *Klio*, 2005, 2(29), p. 160.

Cu siguranță, aceasta era o situație paradoxală care imprima nesiguranță în forța boierimii de a participa eficient la administrarea regiunii. Era un pretext pentru a-i debarca pe parteneri provizorii și ușor de evitat. Până și o parte dintre boieri considerau că încetarea abuzurilor din partea guvernatorilor se poate realiza doar în condițiile edificării unei ordini rigide și incontestabile¹⁷. Cu siguranță, temeiurile pentru o asemenea tendință politică nu rezida în exprimarea opiniei elitelor locale, dar reprezenta un motiv de justificare iminent și convingător în schema de context a deciziilor și regulamentelor care au îngrădit și au lichidat, în ultimă instanță, competențele de autoguvernare. Soluția adoptată n-a corespuns nici pe departe doleanțelor boierimii, ci acelor curente conservatoare dominante în gândirea politică a Rusiei.

Deși, o mare parte din reprezentanții elitei locale aveau o atitudine mai puțin loială, aceasta n-a găsit mijloace eficiente de manifestare și a pierdut lupta cu mecanismul statal imperial¹⁸. Această situație era provocată de faptul că mare parte dintre aceștia nu și-au putut dovedi rangul în fața comisiilor din 1816 și 1821, iar autoritățile centrale au încurajat pătrunderea în regiune a nobililor alogeni. Astfel, conform unor date statistice numărul dvorenilor a scăzut, timp de 11 ani, de la 836¹⁹ la 718 persoane²⁰. Din această cauză, majoritatea boierilor s-au pomenit în situația de a apăra prestigiul și bunăstarea personală. Drept consecință, reprezentanții boierimii nu mai erau atrași de apărarea intereselor sociale sau naționale ale populației regiunii. Puțini dintre aceștia erau pregătiți să sacrifice privilegiile sociale în scopul apărării consecvenței ale principiilor autonomiei. Cea mai sesizabilă metodă de rezistență a fost cea a emigrării în Principatul Moldovei. Cel mai cunoscut caz este cel al plecării Mareșalului Regional al Nobilimii, Ioan Bașotă în anul 1828²¹. Rămâne a fi cert faptul că cele 102 familii incluse în Registrul genealogic²² nu puteau să opună o rezistență deosebită unui sistem consacrat și experimentat. A. Nakko a etichetat starea în care s-au regăsit reprezentanții elitelor locale drept una de dezamăgire²³. Acest fapt ne evidențiază evident lipsa orizontului politic și conștientizarea că noul statut va modifica definitiv raportul de forțe.

¹⁷ *Ibidem*, p. 156.

¹⁸ L. Cyganenko, *Dvorianstvo i miștevi organi vladi v Bessarabii 1812-1828 rr.*, în „Naukovi prați istoricinogo fakulitetu Zaporisikogo naționalinogo universitetu”, nr. 30, 2011, p.152.

¹⁹ Leon Boga, *Populația Basarabiei (etnografie și statistică)*. Extras din: Ștefan Ciobanu, *Monografia Basarabiei*, Chișinău, 1926, p. 24

²⁰ Cristina Gherasim, *Unele considerații privind schimbările în mentalitatea elitei nobiliare din Basarabia în anii '30 - '40 ai secolului al XIX-lea*, în *Tyrageția*, vol.V [XX], 2, 2011, pp. 215-222.

²¹ Alexandru Boldur, *Basarabia românească*, Tipografia „Carpați”, București, 1943, p. 82.

²² Valentina Samoilenco, *Boierimea din Basarabia în secolul al XIX-lea. Statut social și juridic*, în *Frontierele spațiului românesc în context european*, ediție îngrijită de Sorin Șipoș et al, Editura Universității, Oradea, 2008, p. 181.

²³ A.Nakko, *Ocerk grajdanskogo ustroistva Bessarabskoi oblasti s 1812-1828 g.*, în *Zapiski Imperatorskogo Obșestva Istorii i Drevnostei*, Odessa, 1900, p. 221.

După cum aminteam anterior, politica de asimilare a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus a avut o traiectorie diferită față de cea a altor periferii occidentale. Tradiția istoriografică canonică legată de subiectul autonomiei n-a dezvăluit particularitățile provinciei. Studiul de dată recentă ale lui Andrei Cușco și Victor Taki încearcă să dea un răspuns susținut la această dilemă. Reiterând fenomenologia istoriei spațiului elaborată de cercetătorul american P. Carter, cercetătorii au evidențiat influența viziunii directe, dar și subiective formate prin prisma mentalităților. Astfel, opinia particulară a rezidentului plenipotențiar a fost decisivă pentru producerea unor schimbări care au influențat schimbările la nivel de administrație²⁴. Astfel, prima vizită oficială a contelui – cea din august 1823 este considerată a fi una simbolică, fiind pusă în același rând cu cele ale funcționarilor de rang înalt – a lui Ioannis Kapodistrias din 1812 și a lui Alexandru I din 1818. Fiecare dintre acestea au marcat inițierea unor etape care au schimbat percepția oficialităților imperiale asupra rolului provinciei în cadrul *corpului teritorial* al imperiului. Cercetătorii au ajuns la concluzia că prima vizită a avut ca efect deturnarea planurilor inițiale ale lui Voronțov, care se transformă dintr-un simpatizant a dreptului ginții și a colaborării cu elitele locale, într-un adversar înverșunat. Se impune a fi introdusă observația că libertatea decizională a lui Mihail Voronțov ce va fi demonstrată cu exemple concludente pe parcursul capitolului II a vizat cursul desfășurării acestui proces, metodele de acțiune și pașii preliminari, dar în nici un caz – finalitatea integrării și modelul de periferie ce se va impune. De altfel, succesul acțiunii contelui se poate explica și prin coincidența de viziune asupra subiectului cu cea a împăratului. Din această perspectivă, cercetătorii consideră că birocrăția în care se regăseau insituițiile rusești a reprezentat o circumstanță de „fundal” și nu o cauză în sine a măsurilor întreprinse de rezident. După 1823, Basarabia este judecată din prisma unității sale organice cu Novorosia și supusă deci efectului misiunii civilizatoare²⁵. Activitatea lui M. Voronțov din primii ani se concentrează pe spațiul pustit al Bugeacului, colonizarea acestuia și integrarea economică în cadrul arealului gravitat în jurul portului Odesa. Cercetând itinerariile spațiale ale vizitelor oficiale ale lui Alexandru I din 1818 și cea a lui Nicolae I din 1828 vom constata diferențe esențiale. Astfel, dacă în 1818 împăratul a circulat pe traseul Hotin – Bălți – Chișinău – Tiraspol²⁶, adică creându-și viziunea conformă cu realitățile din zona nordică și centrală a regiunii, locuită de populație românofonă și apropiată mai mult de Principatul Moldovei și Galiția, atunci Nicolae I cu 10 ani mai târziu efectuează inspecția pe linia

²⁴ A. Cușco *et al*, *Bessarabia v sostave Rossiiskoi Imperii (1812-1917)*, Novoe literaturnoe obozrenie, Moskva, 2012, p. 129.

²⁵ *Ibidem*, p. 130.

²⁶ Dinu Poștarencu, *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1918)*, Editura Cartier istoric, Chișinău, 2006, pp. 94-95.

Tiraspol – Tighina (Bender) – Bolgrad – Ismail – Odesa²⁷, teritorii populate masiv de etnii alolingve, apropiate de spațiul Novorossiei și provinciilor europene ale Imperiului Otoman. Deci, ambele călători având aceeași finalitate – verificarea calității reformelor introduse, au avut maniere diferite de abordare și percepții mentale. Importanța dată percepțiilor individuale de factură subiectivă se explică prin caracterul limitat și sumar al competențelor instituțiilor de stat în prima jumătate a sec. al XIX-lea, lipsa adeseori a unor manifestări evidente ale teoriei și filosofiei politice, iar uneori prezente într-o formă distorsionată în viziunea factorilor de decizie, cum a fost sistemul de valori *constituțional* a lui Alexandru I.

Totuși, o ipoteză care ar explica introducerea unui nou statut politico-juridic ține de filosofia politică și strategiile imperial în viziunea lui Alexandru și Nicolae I. Astfel, încorporarea unui teritoriu cu frontiere croite artificial nu putea să lase loc pentru o manevrare cu *memoria istorică colectivă*. Nu existau antecedente istorice pentru dezvoltarea și manifestarea unei asemenea forme de administrare. Autoritățile au recurs la crearea unei unități administrative cu statut politic special era o reminiscență a ideilor politice ce aparțineau absolutismului luminat. Același autor face o paralelă cu crearea unei alte identități administrative și constituționale noi - Regatul Poloniei. O componentă importantă a experimentului liberal al lui Alexandru I era acordarea unor legi particulare pentru fiecare zonă. Se consideră că aceste inițiative erau preluate din sistemul de valori ale lui Montesquieu dată prin intermediul profesorului lui Alexandru – Jean-Francois de La Harpe. Deși, autoritățile imperiale au venit cu inițiativa de a introduce legi particulare și de a include elitele locale în administrație, acestea aveau o reprezentare mentală vagă despre esența și modul de aplicare a acestora. Puținele informații pe care le întâlnim în rescriptele și decretele imperial despre acestea erau spicuite din petițiile boierilor și a mitropolitului Gavriil Bănulescu - Bodoni. În consecință, s-a dovedit că cei responsabili de destinul Basarabiei n-aveau intenția de a le cunoaște. Astfel, proiectul Codului Civil basarabean elaborat de P. Manega și F.Brunnov a fost ignorat la Sankt-Petersburg²⁸. Schimbarea cursului politic și dominarea concepției *școlii istorice a dreptului* venită din spațial germanofon nu putea să nu afecteze situația administrativă a Basarabiei²⁹.

Cercetătoarea L. Cyganenko a văzut cauzele eșecului *experimentului basarabean* în ineficiența administrației rusești care n-a putut să asigure aplicarea regulilor introduce de ea însăși. De la bun început, aparatul imperial a pregătit un număr considerabil de funcționari capabili să guverneze provincia în locul boierilor. Centrul n-a reușit să găsească un

²⁷ I. Halippa, *Osnovnâe istoriceskie dannâe o Bessarabii*, în *Trudî uceonoi bessarabskoi gubernskoi arhiвної komisii*, tom II, Kișinev, 1902, pp. 43-44.

²⁸ George F. Jewsbury, *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*, traducere în română de Alina Pelea, Polirom, Iași, 2003, p. 161.

²⁹ V. Taki, *op. cit.*, p. 161.

compromis cu nobilimea cu scopul de a gestiona în continuare statutul inițial și a recurs la o modificare radicală a vectorului politicii sale în zonă³⁰.

Potrivit Așezământului pentru ocârmuirea oblastei Basarabiei, provincia era inclusă în componența guvernământului general al Novorosiei cu reședința la Odesa³¹. Prin acest act se desființa funcția anterioară de rezident plenipotențiar al Basarabiei instituită la 21 mai 1816³². În fond era o schimbare de ordin formal, păstrându-se chintesența acestei funcții³³. Ca dovadă o reprezintă menținerea în funcție a aceleiași persoane: contele M. S. Voronțov.

Demnitarul imperial se implica direct în activitatea instituțiilor locale din Basarabia, avizând toate actele și hotărârile emise de instituțiile regionale. Din cercetarea documentelor arhivistice s-a observat că acesta a avut un rol important în elaborarea a unui șir de acte ce au fost înaintate mai apoi autorităților centrale³⁴. Printre competențele guvernatorului general al Basarabiei se numărau: administrarea și controlul Administrației regionale (obligație vag formulată în Așezământ), informarea autorităților centrale despre deciziile suveranului, vegherea respectării legislației și ordinii publice³⁵. Pentru aceste scopuri precum și pentru realizarea unei legături eficiente cu instituțiile administrative regionale s-a creat o cancelarie în cadrul căreia activau un șef și cinci funcționari, printre care și un traducător pentru corespondența oficială în limbile rusă și română.

Primul guvernator general a fost contele M. Voronțov care a influențat semnificativ evoluția sistemului de administrație a regiunii în perioada dată. După cum bine aprecia distinsul istoric Alexandru Boldur „în conducerea superioară a Basarabiei numele lui este legat de desființarea autonomiei regionale³⁶”. „General curajos³⁷” Mihail Voronțov s-a născut la 19 mai 1782, fiind fiul ambasadorului rus de la Londra, Semion Voronțov și a Ecaterinei (născută Sineavina)³⁸. A căpătat o educație aleasă în sânul familiei, apoi și-a urmat studiile la Cambridge. Revenit în Rusia, din sfatul tatălui său, începe cariera militară în Georgia în calitate de locotenent în

³⁰ L. Cyganenko, *op. cit.*, p. 152.

³¹ *Voенно-статистическое обозрение Россииской Империи. Бессарабская область*, tom XI, partea 3, Sankt-Petersburg, 1849, p. 11.

³² Dinu Poștarencu, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, vol. I, Editura Tipografiei Centrale, Chișinău, 2005, p. 22.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*, vol. 2, Editura USM, Chișinău, 2012, p. 81.

³⁵ *Ibidem*, p. 82.

³⁶ Alexandru Boldur, *Contribuții la studiul istoriei românilor. Istoria Basarabiei sub dominație rusească. (1812-1917)*, vol. III, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1940, p. 87.

³⁷ *Ibidem*, p. 86.

³⁸ M. Șcerbanin, *Biografia ghegeneral-felidmarșala kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova*, Sankt-Peterburg, 1859, p. 5.

armata contelui D. Țițian. Pentru calitățile sale de diplomat pe care le-a demonstrat în timpul campaniei lui Napoleon Bonaparte din 1812 este numit în funcția de comandant al corpului armat rus de ocupație din Franța (1815-1818).

Pe parcursul activității sale, Voronțov a ocupat mai multe funcții guvernamentale simultan. Din această cauză, cinovnicul imperial vizita destul de rar Basarabia. Biografia oficială confirmă faptul că cea mai mare parte a inițiativelor de modificare a statutului administrativ a Basarabiei, inclusiv includerea ei în cadrul guvernământului general al Novorosiei au fost propuse de acesta³⁹. De asemenea, în această lucrare se afirmă că una din direcțiile predilecte ale guvernatorului general a reprezentat deschiderea unor noi căi de comunicații maritime, iar printre primele a fost traseul Odesa-Akkerman, ce a legat orașul de reședință a lui Voronțov cu Basarabia⁴⁰.

Din corespondența acestuia cu Pavel Kiseleff aflăm câteva date despre Basarabia. Un document concludent îl reprezintă scrisoarea expediată din București de P. Kiseleff către M. Voronțov și datată cu 11 iunie 1833 în care găsim un alineat ce prezintă situația regiunii din acea perioadă⁴¹. În acesta se spun următoarele: „Dumneavoastră mi-ați descris un tablou trist al Basarabiei. Moldovenii se grăbesc să-și vândă moșiile, pe când în Bucovina proprietarii de pământ plătesc o taxă de 30 %, dar laudă regularitatea și onestitatea administrației. Dumneavoastră ați fost servit rău de guvernatorii care trebuie schimbați din Chișinău și de acei oficiali care sunt drojdii ale Rusiei și Moldovei⁴²”. Acesta îi recomandă guvernatorului general să facă remanieri în cadrul administrației din Basarabia, să instaleze un bun guvernator și să conducă afacerile de acolo timp de cel puțin 6 luni⁴³. Acum este greu de stabilit măsura influenței politice pe care o avea P. Kiseleff asupra guvernatorului însă rămâne cert faptul că în scurt timp Voronțov a produs schimbări în administrație. Despre politica acestuia în Basarabia ne vorbește răspunsul la interpelarea nobililor basarabeni în care se afirmă că e cu neputință a înfăptui procesele în limba moldovenească, iar reclamantii care vor cere traducere trebuie să plătească integral acelei instituții de stat care solicită acest serviciu⁴⁴.

Așezământul din 1828 nu conține referiri directe despre atribuțiile guvernatorului civil, deoarece această funcție a fost instituită imediat după anexarea Basarabiei, la 23 iulie 1812. Însă acest act a desemnat poziția acestui funcționar în cadrul ierarhiei administrative: subordonat al

³⁹ M. Șcerbanin, *op. cit.*, p. 174.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 175.

⁴¹ *Arhiv kniazia Voronțova*, vol. XXXVIII, Moscova, 1892, p. 209.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 210.

⁴⁴ A. Krupenski, *Kratkii ocerk o bessarabskom dvorianstve. 1812-1912*, Sankt-Petersburg, 1912, p. 33.

guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei. Conform articolului 88, guvernatorul civil era obligat să raporteze guvernatorului general⁴⁵.

Potrivit observatorilor, în perioada anilor 1828-1834 Basarabia era administrată de guvernatori civili incapabili și efemerii. Aceștia au produs haos în ceea ce privește conducerea regiunii⁴⁶. În intervalul 17 ianuarie-30 iulie 1828 funcția a fost deținută de către Turghenev. Acesta a deținut anterior postul de funcționar pentru însărcinări speciale pe lângă guvernatorul general al Moscovei. A fost primul guvernator care a aplicat noua lege de organizare a provinciei. Perioada de administrare a acestuia s-a desfășurat în condițiile stării de război decretată în aprilie 1828, în legătură cu declanșarea ostilităților militare dintre Rusia și Imperiul Otoman⁴⁷.

Guvernatorul Turghenev a fost succedat de către Prajevski (2 noiembrie 1828 - 24 martie 1829) care a venit în regiune din postura de șef de secție al Ministerului de Finanțe⁴⁸. Astfel, în memoriile unor călători ruși care cunoșteau situația înainte și după 1812 că Basarabia era mai prosperă pe timpul domnilor Moldovei⁴⁹. Despre bilanțul activității acestor funcționari ne vorbesc mărturiile unui martor ocular – A. Storojenko, care a vizitat acest ținut cu prilejul unei călătorii de două luni prin Principatele Române și Basarabia în anul 1829. Acesta scrie: „Administrația civilă a Chișinăului și a întregii Basarabii trăiește doar pentru dânsa⁵⁰”. În continuare acesta se referă la activitatea instituțiilor administrative: „Nu mai puțin de 10 guvernatori s-au perindat timp de doi ani (calculând și vice-guvernatorii), doi dintre dânsii văzând starea instituțiilor subordonate și înfiorându-se de întunericul ce se deschidea în fața ochilor, se poate de spus, au fugit. Nu există un număr al problemelor nerezolvate, nu se cunoaște cum s-au cheltuit veniturile statului...⁵¹” Călătorul rus considera că dacă lucrurile vor continua așa, atunci Chișinăul ar putea degrada până la nivelul unui sat.

Următorul guvernator civil al Basarabiei, Akinei Sorocunski a fost instalat la 24 martie și a exercitat-o până în momentul decesului, survenit la 17 aprilie 1833. Contemporanii săi îl apreciau îndeosebi pentru inteligența sa. Perioada aceasta a fost marcată de câteva evenimente importante pentru istoria Basarabiei. De asemenea, în cadrul acestui interstițiu s-au realizat câteva restructurări administrative: în anul 1830 a fost mutată linia vamală de pe Nistru pe frontiera cu Principatul Moldovei, iar peste doi ani au fost aprobate carantine pe linia Dunării și malul Mării Negre în legătură cu

⁴⁵ *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi Imperii*, tom III, Sankt-Petersburg, 1830, p. 203.

⁴⁶ Alexandru Boldur, *op.cit.*, p. 105.

⁴⁷ I. Halippa, *Osnovnâe istoriceskie dannâe o Bessarabii*, în *Trudî uceonoï bessarabskoi gubernskoi arhivnoi komisii*, tom II, Kișinev, 1902, p. 42.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 41.

⁴⁹ *Adevărul istoric în chestiunea Basarabiei*, Editura Evenimentul, București, 1998, p.35.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ A., Storojenko, *Dva mesiața v doroghe po Bessarabii, Moldavii i Valahii v 1829 godu*, în „C'tenia v imperatorskom obșestve istorii i drevnostei Rosiiskih pri Moskovskom universitete”, *kniga cetviortaia*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1871, p. 56.

pericolul izbucnirii unei epidemii de ciumă⁵². Aceste modificări au însemnat consolidarea noului regim și presupuneau, implicit, o eventuală expansiune spre vest.

Următorul funcționar a fost Pavel Averin, numit de Nicolae I la 16 iulie 1833. Cea mai importantă măsură întreprinsă în perioada acestuia de guvernare a reprezentat deschiderea Gimnaziului Regional din Chișinău, la 12 septembrie 1833⁵³. La 24 ianuarie 1834 a fost emis „Regulamentul cu privire la țăranii din regiunea Basarabia”, iar ceva mai târziu au avut loc restructurări în cadrul Cărmuirii regionale, prin crearea Serviciului de Asistență Publică⁵⁴. Tot în acel an s-a aprobat primul plan al Chișinăului, propus de Comisia Arhitecturală a Basarabiei, fiind în mare parte un vechi proiect al fostului rezident plenipotențiar al Basarabiei – Bahmetiev. P. Averin a fost destituit oficial în data de 2 august 1834.

Relațiile cu Adunarea Deputaților Nobilimii reprezintă un capitol deosebit de relevant pentru înțelegerea sistemului administrativ al Basarabiei. Deși această instituție a fost creată încă în 1818, Așezământul a operat schimbări importante în ceea ce privește atribuțiile și rolul jucat de nobilimea locală în cadrul ei. Această prismă de analiză rezultă nu atât din conținutul de „suprafață” a regulamentului, care a păstrat neschimbată denumirea și modul de formare, cât din conținutul schimbărilor structurale generale care au transformat instituțiile locale în appendice ale celor centrale. George Jewsbury vede diferența esențială dintre Adunarea Deputaților din 1818 și cea din 1828 în faptul unei diminuări considerabile a rolului nobilimii locale⁵⁵. Este de reținut că structurile locale de autoguvernare ale nobilimii capătă organizare identică cu cele din guberniile rusești, organizate conform „Regulamentului privind administrarea guberniilor” din 1775. Astfel, adunarea era alcătuită din Mareșalul regional al Nobilimii, care prezida ședințele acesteia și 8 deputați aleși de nobilii din fiecare județ. Cancelaria era compusă din secretar, funcționarul superior și subordonații acestuia⁵⁶.

Mareșalul regional al nobilimii era însărcinat cu „[...]custodia privilegiilor dvorenimii și păstrarea ordinii și disciplinei în cadrul acestei categorii⁵⁷”. Obligațiunile principale constau în: controlul utilizării venitului nobilimii, supravegherea modului de ordonare a Cărții genealogice, emitea dispoziții referitoare la stabilirea tutoriatelor și a actelor ce oglindeau starea financiară a nobililor, asigura participarea nobililor delegați pentru activitatea în cadrul tribunalelor sau a comisiilor etc. Acesta participa direct în activitatea a mai multor instituții regionale, deținând uneori și

⁵² I. Halippa, *op. cit.*, p. 47.

⁵³ Tatiana Chicaroș, *Evoluția învățământului liceal din Basarabia sub dominația țaristă*, în *Tyrageția*, vol. II, nr. 2, 2008, p. 274.

⁵⁴ I. Halippa, *op. cit.*, p. 48.

⁵⁵ Cristina Gherasim, *Unele considerații privind schimbările în mentalitatea elitei nobiliare din Basarabia în anii '30 - '40 ai secolului al XIX-lea*, în *Tyrageția*, vol.V [XX], 2, 2011, pp. 215-222.

⁵⁶ A. Zașciuk, *op. cit.*, p.9.

⁵⁷ *Polnoe sobranie zakonov...*, tom IX, p. 46.

președinția. De părerea acestuia trebuia să țină cont guvernatorul provinciei. În cazul afacerilor ce țineau de interesele nobilimii, mareșalul se putea adresa direct Ministrului de Interne⁵⁸. În cazuri excepționale, funcționarul înalt avea dreptul să depună plângeri împăratului. Uneori în această perioadă, plângerile mareșalului creau turbulențe în cercurile imperiale. Astfel, cererea din anul 1829 prin care se solicita ca toate afacerile administrative să se desfășoare în limba română a primit un răspuns virulent, ceea ce a determinat pe fostul mareșal, Ioan Bașotă, să plece în Principatul Moldovei⁵⁹. Guvernatorul civil interimar, P. Curic, îi expedia un raport către M. Voronțov, la 25 mai 1828, prin care comunica faptul că nobilii sunt nemulțumiți de aplicarea noului act de guvernare și preconizau să prezinte doleanțele împăratului⁶⁰.

Mareșalii județeni ai nobilimii dispuneau de prerogative destul de semnificative în arealul lor de acțiune. De exemplu, legea stipula că aceștia nu se află în subordinea mareșalului regional. În schimb, aceștia erau obligați să furnizeze conducerii regionale informațiile solicitate despre nobili și proprietățile aflate în posesie.

Adunarea avea câteva competențe. Principala atribuție a acesteia era acordarea titlurilor nobiliare⁶¹. Această procedură era destul de birocratică. Astfel, adunarea înregistra un dosar în care se conțineau acte despre starea civilă a candidatului, formulare, patente ale funcțiilor, ordinelor. De asemenea, se solicitau mitrice ale căsătoriei și acte ce justificau imobilul aflat în posesie. Deciziile erau verificate și aprobate de Departamentul Heraldic al Senatului Guvernant. O altă obligație a instituției era redactarea și verificarea Cărților genealogice guberniale, în care erau înscrși toți nobilii ereditari⁶². De asemenea, adunarea avea ca preocupare anumite chestiuni de ordin gospodăresc și administrativ intern⁶³.

Ca și-n cazul altor instituții regionale, activitatea Adunării n-a fost reglementată pe deplin de Așezământul din 1828. Din această cauză, în primii 2-3 ani, se observă o dezordine în privința exercitării atribuțiilor prevăzute. Acest lucru se observă din scrisoarea nr. 21503, expediată de Cancelaria Guvernatorului Civil către Mareșalul Regional al Nobilimii din 4 decembrie 1830 în care se vorbește despre necesitatea redactării rapide a unor reguli suplimentare pentru desfășurarea alegerilor nobiliare. Acest lucru este motivat prin sesizarea dezordinii în alcătuirea proceselor⁶⁴. În scurt timp, la 29 decembrie este emis „Regulamentul privitor la desfășurarea alegerilor în Adunarea Nobiliară”, aprobat de guvernatorul general interimar Krasovski. Acesta conține prevederi detaliate de ordin tehnic sau simbolic.

⁵⁸ *Polnoe sobranie zakonov...*, p. 48.

⁵⁹ Alexandru Boldur, *Basarabia românească*, Tipografia „Carpați”, București, 1943, p. 82.

⁶⁰ Sergiu Cornea, *op. cit.*, p. 113.

⁶¹ A. Zașciuk, *op. cit.*, p. 9.

⁶² Valentin Tomuleț, *op. cit.*, p. 41.

⁶³ A. Zașciuk, *op. cit.*, p. 9.

⁶⁴ Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, fond 89, inv. 1, dosar 8, f. 131.

Documentul prevedea că alegerile se vor desfășura în Orașul Gubernial⁶⁵. Mareșalul avea obligația să prezinte guvernatorului listele privitoare la participanți care să conțină următoarele date: numele și patronimicul, vârsta, proprietățile, venitul anual, titlul sau funcția, anul în care a obținut confirmarea nobleței și partea din Cartea genealogică care conținea numele acestuia. După această procedură, mareșalul era obligat prin intermediul Procurorului regional să ceară de la tribunale liste ale nobililor care au fost judecați sau anchetați, dar care pe parcurs au fost grațiați sau achitați, precum și cei care au ispășit pedeapsa penală⁶⁶. Regulamentul stipula clar categoriile nobililor care nu puteau fi admiși la adunări: a. cei care au mai puțin de 25 ani; b. cei care au venit de mai puțin de 150 ruble anual; c. cei care n-au titlul de ofițer superior; d. cei care arendau proprietățile puteau fi admiși doar cu acordul Adunării⁶⁷. Celor care își isprăveau sancțiunea le era refuzată participarea. Cei grațiați de împărat puteau solicita acest drept de la Senatul Guvernant. Se sublinia faptul că Adunarea nu putea să primească procuri de la cei absenți, în conformitate cu decizia Senatului din 4 decembrie 1810.

În ceea ce privește alegerile propriu-zise, Mareșalul candidaturile pentru următoarele funcții: Mareșalul Regional, Mareșalii Ținuturilor, Deputații și Secretarul Adunării, membrii Tribunalului Conștiinței, membrii Tribunalului Penal și Civil, președintele și membrii Biroului Funciar, membrii celor 6 tribunale județene⁶⁸. Se stipula că alegerile nu se pot desfășura în zile de duminică și sărbători religioase. Procedura de alegere urma prevederile articolelor 12 și 20 ale Regulamentului din 1766 și 80 ale Așezământului despre gubernii. Astfel, adunarea alegea câte 3 candidați pentru fiecare funcție. Alegerile propriu-zise se desfășurau în felul următor: în momentul apelului, nobilul depunea câte o bilă în una din cele două secțiuni ale urnei: pro sau contra fiecăruia dintre candidați. Ultimii nu participau la alegeri⁶⁹. Se preconiza ca alegerile mareșalului regional să nu țină mai mult de o zi. Procurorul regional, conform articolului 404 al „Așezământului despre gubernii”, era însărcinat cu menținerea ordinii. Ultima procedură birocratică limita drastic autoguvernarea nobililor, în special a celor băștinași. De exemplu, prin ordinul guvernatorului general din 5 iunie 1831 a fost anulată alegerea nobilului de origine română, Sandul Tomuleț, ca prim-membru al Judecătoriei județului Hotin pe motiv că acesta nu stăpânea limba rusă, singura admisă în cadrul administrației, după cum sublinia actul⁷⁰.

Deși, reglementările intraseră deja în vigoare, mai mulți nobili semnalau asupra lacunelor și dezordinii legate de pregătirea alegerilor

⁶⁵ *Ibidem*, f. 132.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 133.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 134.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 135.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 136.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 144.

nobiliare fixate pentru 13 martie 1831. Într-un raport adresat guvernatorului civil, A. Sorokunski, se menționa despre o plângere expediată autorităților, la 9 martie 1831, de către nobilii Golovațki, Hâjdeu și Anghelo-Balli despre faptul că anunțurile despre ziua alegerilor au parvenit târziu ceea ce a împiedicat pe unii participanți să vină, într-un timp rezonabil, la adunare. De asemenea, reclamanții atenționau asupra faptului încălcării dispoziției imperiale, atunci când conducerea regională a decis ca data desfășurării alegerilor să coincidă cu valul epidemic de holeră, ce bântuia în Basarabia. Cu toate că autoritățile au negat majoritatea capetelor de acuzație, ele au decis ca pe viitor să se consulte cu nobilii în privința fixării datei alegerilor⁷¹.

Activitatea Adunării din această perioadă reflectă destul de conturat modificările intervenite în tabloul acestei clase sociale. Aici, vorbim de pătrunderea unui număr mare de alogeni din guberniile interne rusești, Austria, Polonia etc. și rusificarea intensă a celei autohtone. Astfel, în numai șase ani, adică între 1828 și 1834, numărul nobililor a crescut de la 718 la 1324 persoane⁷². Pentru serviciul în diverse instituții ale Basarabiei, străinii obțin titlurile dorite, formând nobilimea nouă. În acest interval, ea devine majoritară, fiind permanent încurajată de autoritățile centrale. Pe de altă parte, boierimea nu reprezenta o forță puternică, deoarece o parte dintre aceștia s-au refugiat în Moldova, iar cei rămași nu doreau să riște privilegiile greu obținute⁷³. George F. Jewsbury explică această tendință prin oportunismul necesar pentru menținerea statutului recunoscut⁷⁴. Oricum, lupta dintre cele două partide boierești marchează întreaga activitate a Adunării Deputaților Nobilimii în aceste decenii. În cadrul alegerilor din 1837, partida boierilor autohtoni manifestă anumite nemulțumiri față de conducerea regională a nobilimii, lucru ce va cunoaște amploare în 1840.

⁷¹ *Ibidem*, f. 101.

⁷² Cristina Gherasim, *op. cit.*, p. 218.

⁷³ Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*, Editura „Viața Românească”, Iași, 1932, p. 107.

⁷⁴ George F. Jewsbury, *op. cit.*, p. 69.

BIBLIOGRAFIE

Surse arhivistice:

Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, fond 89 *Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia*, inventar 1, dosar 8, filele: 91, 101, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 144.

Lucrări generale și speciale:

BOGA, Leon, *Lupta pentru limba românească și ideea unirii la românii din Basarabia după 1812*, Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1932.

BOLDUR, Alexandru, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828. Studiu*, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1929.

Idem, *Basarabia românească*, Tipografia „Carpați”, București, 1943.

BRAI-STEINBURG, Otto von, *Vospominania grafa Ottona de Bre (1849 – 1852). Imperator Nikolai I i ego spodvijniki*, în „Russkaia starina”, anul XXXIII, nr.1 (109), 1902, pp. 122-151.

CASSO, Leon, *Vizantiiskoe pravo v Bessarabii*, Tipografia Moskovskogo Universiteta, Moskva, 1907.

CAZACU, Petre, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Editura „Viața Românească”, Iași, 1932.

CHICAROȘ, Tatiana, *Evoluția învățământului liceal din Basarabia sub dominația țaristă*, în „Tyragetia”, anul XVII, vol. II, nr.2, 2008, pp. 273-284.

CIOBANU, Ștefan (ed.), *Monografia Basarabiei*, Imprimeriile Statului, Chișinău, 1926.

CORNEA, Sergiu, *Organizarea administrativă a Basarabiei(1812-1917)*, Cahul, 2003.

CUȘCO, A., V. Taki, O. Grom, *Bessarabia v sostave Rossiiskoi Imperii (1812-1917)*, Novoe literaturnoe obozrenie, Moskva, 2012.

CYGANENKO, L., *Dvorianstvo i miștevi organi vladi v Bessarabii 1812-1828 rr.*, în „Naukovi prați istoricnogo fakul'tetu Zaporis'kogo național'nogo universitetu”, nr. 30, 2011, pp. 149-155.

Idem, *Predvoditeli dvorianstva Bessarabskoi gubernii ta ih roli v sistemi upravlinnia kraem (perșa polovina XIX st.)*, în „Istoricina panorama – sbirnik naukovih praț”, nr. 2, 2009, pp. 59 – 66.

GHERASIM, Cristina, *Unele considerații privind schimbările în mentalitatea elitei nobiliare din Basarabia în anii '30 - '40 ai secolului al XIX-lea*, în „Tyragetia”, anul XX, vol. V, nr. 2, 2011, pp. 215-222.

HITCHINS, Keith, *Românii. 1774-1866*, ediția a II-a, traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 1998.

HOSKING, Geoffrey, *Rusia. Popor și imperiu. 1552-1917*, traducere în română de Crăciun Dana și Pârlog Hortensia, Editura Polirom, București, 2001.

JEWSBURY, George F., *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*, traducere în română de Alina Pelea, Editura Polirom, Iași, 2003.

KLIUCEVSKI, V., *Kurs russkoi istorii*, t.V, *Socinenia v deviatii tomah*, Mâsli, Moskva, 1989.

KRUPENSKI, A., *Kratkii ocerk o bessarabskom dvorianstve. 1812-1912*, Sankt-Petersburg, 1912.

LÂSENKO, L., *Gubernatorî i ghegeneral-gubernatorî Rossiskoi imperii (XVIII- naciolo XX veka)*, MPGU, Moskva, 2001.

MOROZAN, V., *Formirovanie i deiatel'nost' administrativnâh organov upravleniia v Bessarabskoi oblast' v naciolo XIX-go veka*, în „Klio”, anul IX, nr. 2(29), 2005, Sankt – Petersburg, pp. 156-175.

NISTOR, Ion, *Istoria Basarabiei*, Editura „Cartea Moldovenească”, Chișinău, 1991.

POȘTARENCU, Dinu, *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2006.

Idem, *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*, vol. I, Editura Tipografiei Centrale, Chișinău, 2005.

Idem, *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1918)*, Editura Cartier istoric, Chișinău, 2006.

PRESNIAKOV, A., *Nikolai I: apoghei samoderjavia*, Moskva, 1990.

SAMOILENCO, Valentina, *Boierimea din Basarabia în secolul al XIX-lea. Statut social și juridic*, în Sorin Șipoș, Mircea Brie, Florin Sfrențiu, Ion Gumenăi (coord.), „Frontierele spațiului românesc în context european”, cuvânt înainte de Ioan-Aurel Pop, Editura Universității, Oradea, 2008, pp. 178-192.

STOROJENKO, A., *Dva mesiața v doroghe po Bessarabii, Moldavii i Valahii v 1829 godu*, în „C'tenia v imperatorskom obșestve istorii i drevnostei Rosiiskih pri Moskovskom universitete”, *kniga cetvoriataia*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1871, pp. 41-83.

ȘCERBANIN, M., *Biografia ghegeneral-feld'marșala kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova*, Tipografia Eduarda Weimara, Sankt-Peterburg, 1859.

TAKI, V., *Istorieskaia pamiatî i konstruirovanie reghiona posle prisoedineniia k imperii: osobaia forma pravleniia v Bessarabii v 1818-1828 gg.*, în „AbImperio”, nr. 3, 2004, pp. 145-174.

TOMULEȚ, Valentin, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918)*, vol. 1, 2, 3, *(Instituții, regulamente, termeni)*, Editura USM, Chișinău, 2012.

VÂSKOČIKOV, L., *Nikolai I*, Molodaia Gvardia, Moskva, 2003.

ZĂȘCIUK, A., *Materialî dlia gheografii i statistiki Rossii, sobrannâe ofițerami Ghegeneral'no Štaba*, vol. I, *Bessarabskaia oblasti*, Sankt-Petersburg, 1862.

*** *Adevărul istoric în cheștiunea Basarabiei*, Editura Evenimentul, București, 1998.

*** *Arhiv kniazia Voronțova*, vol. al XXXVII-lea, *Bumaghi feld'marșala kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1891; vol. al XXXVIII-lea, *Bumaghi feld'marșala kniazia Mihaila Semionovicia Voronțova*, Universitetskaia Tipografia, Moskva, 1892.

*** Departament Gheneral'nogo Ștaba, *Voenno-statisticheskoe obozrenie Rossiiskoi Imperii*, t. XI, ciasti 3-a, *Bessarabskaia oblasti*, Tipografia Departamenta Gheneralinogo Ștaba, Sankt-Petersburg, 1849.

*** *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi Imperii s 1649 goda, vtoroe sobranie (1825 – 1881)*, t. III, (1828), Tipografia II-go otdelenia Sobstvennoi ego Imperatorskago Velicestva Kanțeliarii, Sankt – Petersburg, 1830; t. VI, (1831), Tipografia II-go otdelenia Sobstvennoi ego Imperatorskago Velicestva Kanțeliarii, Sankt – Petersburg, 1832.

Corina BUȚEA*

**GHEORGHE CRISTESCU „PLĂPUMARUL”,
PRIMUL SECRETAR GENERAL AL PCR**

***Gheorghe Cristescu “Plăpumarul”,
the first secretary general of the Romanian Communist Party***

Abstract: *The main actor of this paper is Gheorghe Cristescu, the first secretary general of the Romanian Communist Party between 1921 and 1924, but also the first Romanian that held this position until 1944. Because such a topic has not been thoroughly researched far, the author of this paper presents the life of this important Socialist and later Communist militant who, until his death, truly believed in the Socialist values*

Keywords: *inter-war Communism, Romanian Communist Party, Gheorghe Cristescu Plăpumarul.*

Gheorghe Cristescu a fost un important om politic socialist iar apoi comunist. Meșter plăpumar, a activat în mișcarea socialistă imediat după primul război mondial. Primul secretar general al Partidului Comunist din România între 1921-1924, dar și primul român aflat în această funcție până în 1944. Din dosarul întocmit de organele de Securitate rezultă că ar fi fost arestat, judecat și condamnat de 12 ori înainte de 23 august 1944, la diverse pedepse, fiind considerat de Siguranța Statului drept promotor și luptător al mișcării comuniste din România. După eliberare, a fost izolat iar rolul său de fost activist comunist a fost în totalitate minimalizat de reprezentanții regimului comunist. Nemulțumit de lumea în care intrase a revenit la socialiști. A plătit „trădarea” mișcării pe care o inițiasse prin câțiva ani de detenție. Din 1947 avea să treacă prin închisorile comuniste, închis la Canal, rearestat în 1952, urmărit de Securitate la înmormântarea lui Titel Petrescu în 1956 și a Anei Pauker în 1960. Întreaga sa viață a pus-o în slujba ideilor socialiste, crezând în socialism chiar și atunci când se afla în închisoare.

O scurtă descriere a lui Cristescu, după perioada de detenție, ne arată că Cristescu se schimbase, că suferea din cauza celor care se aflau la conducere și care schimbaseră tot ceea ce el se chinase să construiască: „Cristescu nu mai avea nimic din ținuta bărbatului bine făcut, chipeș și arogant din anii de început ai comuniștilor. Nu numai regimul de detenție îl schimbase, cât ranchiuna și ura care-l măcinau împotriva lui Dej și a celor care conduceau țara, care l-au aruncat în închisoare fără ca el să se simtă

* Masterand anul al II-lea, specializarea *Istoria Comunismului în România*, la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

vinovat de ceva. Îi mai rămăsese doar o tipică aplecare către intrigă, către tras sforile chiar și în închisoare. Unii dintre ofițerii penitenciarului îl detestau pentru că avea obiceiul să facă pe dracu în patru să se dea bine cu direcția”¹.

Perioada anilor 1921-1945 este mai puțin cunoscută și documentată de către istoriografia românească. Cunoașterea în detaliu a acestei perioade ajută de asemenea la cunoașterea vieții și activității principalilor militanți socialiști iar apoi comuniști, o cunoaștere reală a realităților vremii și nu cosmetizată, așa cum s-a încercat de liderii regimului care au dorit scrierea istoriei PCR însă fără ca anumite personalități și momente din trecutul partidului să fie cunoscute în adevărata lor lumină. Subiectul Gheorghe Cristescu Plăpumarul nu este abordat în exclusivitate, din păcate, în istoriografia românească. Militant socialist de prestigiu și prim secretar general al PCR, destinul lui Gheorghe Cristescu se înscrie pe linia celor dezamăgiți de comunismul de tip sovietic, cu toate acestea, rămânând până la sfârșitul vieții un adept fervent și un apărător al socialismului.

S-a născut la 10 octombrie 1882 în comuna Copaci, raionul Ghimpați, Regiunea Vlașca, județul Ilfov, azi județul Giurgiu, ca fiu al unui țăran sărac, Mihail Cristescu. A urmat doar 4 clase primare, ca după terminarea acestora să fie nevoit să muncească. În 1901 Cristescu s-a căsătorit cu Aneta Iosif cu care a avut 5 copii: Valeria (care a murit la o vârstă fragedă), Eugenia, Ferer, Tita și Gheorghe (Gogu).

Pentru a se întreține pe el și familia sa, Gheorghe Cristescu cosea plăpumi, de aici luând naștere porecla sa „Plăpumarul”. Pe lângă atelierul de croitorie, el mai deținea în 1904 o agenție de plasare a muncitorilor manuali și șomeri pe strada Sfinților din București. După un timp a renunțat la această agenție și și-a deschis o prăvălie în Piața Unirii. De asemenea avea și un atelier de plăpumărie și a luat în concesiune restaurante în București și Călimănești.

Despre el, Pamfil Șeicaru spunea: „Un om muncitor, un negustor sprinten la socoteli, plin de inițiativă și harnic în întreprinderi, Gheorghe Cristescu știa să nu confunde slăbiciunile lui ideologice cu realitățile strict economice. Avea un atelier de plăpumărie și-l conducea cu multă pricepere și nu avea niciun viciu; mai rar om așezat, cu un simț al onoarei de familist ca Ghiță Cristescu”².

A fost un om cu o bună intuiție și un fin observator al epocii în care a trăit. A fost un idealist toată viața sa crezând în socialism chiar și atunci când s-a văzut marginalizat și arestat. Un bun cetățean, găsea mereu timp pentru cei din jur, să le răspundă la scrisori, să le trimită câteva gânduri bune sau chiar să îi ajute cu bani.

¹ Iancu Moțu: „arheologia” unei mărturii a lui Gheorghe Cristescu-Plăpumarul. Racovski și partidul care nu există accesibil online la <http://vasilegogea.wordpress.com/2011/04/18/iancu-motu-arheologia-unei-marturii-a-lui-gheorghe-cristescu-plapumarul/> (consultat pe 09.03.2013).

² Stelian Tănase, *Clienții lui Tanti Varvara*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 57.

A fost decepționat de politică, nu de ideile sale, dar de acei oameni în mâinile cărora a ajuns puterea. Nu doar politica l-a decepționat cât și viața personală i-a adus multe dezamăgiri. Fiica sa Tita, fostă miss România și actriță de cinema a avut un sfârșit tragic. În noaptea de Crăciun a anului 1935 a fost asasinată prin otrăvire. Acuzat de crimă a fost inginerul Liviu Ciulei, amantul Titei, pentru ca adevăratul asasin să fie descoperit după aproape un deceniu în persoana servitoarei Maria Suciu care i-a pus cianură în pasta de dinți, pentru a-i fura bijuteriile. Dar a trebuit să treacă și peste această experiență a vieții, peste această încercare de a-și pierde fiica.

Politica a fost adevărata pasiune a lui Gheorghe Cristescu. S-a implicat de tânăr în mișcarea socialistă, fiind unul din conducătorii „Tineretului Socialist”. La vârsta de 15 ani s-a înscris în Partidul Social Democrat Muncitoresc Român, secțiunea București. Mai apoi, în 1905, a fost atras în conducerea Cercului Socialist „România Muncitoare” din București, ulterior deținând diferite funcții de conducere în cadrul Uniunii Socialiste din România (1907-1910), în Partidul Social Democrat (1910-1916) și în Comisia Generală a Sindicatelor (1908-1920). Ideile și evoluția sa politică de până la primul război mondial a fost puternic influențată de Christian Rakovski. În 1909 a fost arestat, împreună cu Panait Istrati și judecat pentru agitație în favoarea lui Rakovski. După 1915 a avut loc o radicalizare și mai evidentă a ideilor lui Gheorghe Cristescu spre stânga. După izbucnirea primului război mondial, Cristescu a militat pentru neutralitatea României, rămânând în București și protestând împotriva germanilor care ocupaseră capitala. În urma unei demonstrații din 1917, a fost arestat și condamnat la moarte, lucru care nu se va întâmpla datorită intervenției autorităților române, dar și a social-democraților germani.

A participat pe 13 decembrie 1918 la demonstrația din fața Teatrului Național, alături de Ilie Moscovici, I.C. Frimu, D. Pop etc. în urma căreia a fost arestat. A fost ales deputat în primul Parlament al României Mari (1918-1921). În anii ce au urmat Marii Uniri, Partidul Socialist a fost principalul promotor și instigator la greve, întocmind un memoriu prin care anunța guvernul că dacă revendicările muncitorilor nu vor fi soluționate până pe 20 octombrie 1920, se va începe greva generală. Prezențați în fața guvernului după răspuns, Gheorghe Cristescu și Ilie Moscovici au fost primiți de Alexandru Averescu, președintele Consiliului de Miniștri, acesta comunicându-le că nu a avut timp să îl citească. Reveniți a doua zi, li s-a spus că memoriul e „inadmisibil în formă și fond”³. În această situație, cei doi lideri au hotărât declanșarea grevei generale, cerând muncitorilor să urmărească ziarul „Socialismul” pentru a primi indicații în vederea acțiunilor ce urmau a fi întreprinse. Șeful guvernului a stopat apariția ziarului ceea ce a dus la eșuarea grevei. În acest context liderii socialiști au fost arestați și

³ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria României în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999, p. 129.

juđecați între noiembrie-decembrie 1920 și condamnați cu pedepse între 6 luni și 5 ani de închisoare.

Anul 1920 a marca și apariția primelor grupări comuniste în cadrul partidului socialist, aceste grupuri dorind transformarea partidului în partid comunist. În acest scop o delegație compusă din Cristescu, Constantin Popovici, Al. Dobrogeanu-Gherea, Eugen Rozvan, David Fabian, Ioan Flueraș a plecat la Moscova pentru a discuta despre transformarea partidului într-unul comunist. Discuțiile urmau să aibă în vedere structura și scopurile mișcării lor, precum și necesitatea de a-i elimina pe moderați și despre necesitatea de a se alătura Internaționalei a III-a comuniste. Cristescu, Popovici și Rozvan au obiectat față de cerința Kominternului de a numi liderii locali, cerând dreptul inalienabil al partidului de a-și alege propria conducere. Cu toate acestea, după câteva luni de discuții, delegații români au fost de acord, în principiu, cu condițiile fixate de Komintern. Cristescu împreună cu tovarășii săi au promis că vor face tot posibilul ca la viitorul congres să se accepte și să se adopte cele 21 de condiții de adeziune la Komintern.

Pe 2 decembrie 1920 delegația a semnat o declarație prin care recunoștea tezele Congresului al II-lea al Kominternului precum și cele 21 de condiții. Declarația purta semnăturile lui Cristescu, Popovici, Rozvan și Sașa Gherea. Pe 5 decembrie 1920 a fost redactată o scrisoare prin care socialiștii români se angajau: *„să lupte cu toate puterile lor pentru ca tezele și condițiile să fie „complet acceptate” de către viitorul congres al partidului socialist, să participe la Federația Comunistă Balcanică, ale cărei hotărâri și decizii le vor recunoaște, să aducă modificări la redacția organului de presă pentru a deveni veritabil comunist și să propună și să susțină pe Popovici, Cristescu, Moscovici, Carl Barta, Boris Stefanov, Iancu Iliescu, Tănase Gheorghe, Rozvan și Bolintineanu pentru a face parte din Comitetul Central, iar pe Grigorovici, Jumanca, Flueraș pentru a fi excluși din partid”*⁴. Pe 10 decembrie 1920 reprezentanții români (Gherea, Popovici, Cristescu) l-au întâlnit pe Lenin. Despre călătoria în Rusia și întâlnirea cu Lenin, Cristescu afirma:

„[...] în acel moment nu era ușor să te duci în Rusia. Între Rusia și celelalte națiuni exista o centură de izolare. După multe peripeții, am ajuns la Petrograd, străbătând mai multe țări. La Congres, știți ce s-a întâmplat. Eu am votat împotriva tezelor lui Lenin. Am fost introdus la Lenin, în biroul său; tovarășul care mă anunța spune, deschizând ușa: « Cristescu din România. El a votat contra ». Bineînțeles că Lenin a fost intrigat. Da, Lenin a fost intrigat: « Cum? Cristescu cel care primea literatura revoluționară din Elveția în România și o trimitea în Rusia de la Galați, cu concursul pescarilor ruși, socialiștilor revoluționari? » (...). Lenin se afla așezat la o masă. A cerut vești despre partid, organizații sindicale, organizațiile de

⁴ Oana Ilie, Cornel Constantin Ilie, *Gheorghe Cristescu „Plăpumarul”*, Editura Semne, București, 2009, p. 13.

femei. Lenin m-a întrebat de ce votasem împotriva lui. Am răspuns: «Tu însuși, tovarășe Lenin, m-ai învățat să conduc barca mișcării socialiste în țara mea. Tu când ai pus mâna pe putere în țara ta, ai vrut să aplici programul maximal. După nouă luni te-ai lovit de dificultăți imense: ai putut să constăți că teoria, ceea ce este scris pe hârtie, nu corespunde cu realitatea concretă. Tu ai scris Ce-i de făcut? Tu ai scris Stângismul, boala copilăriei comunismului, tu ai scris Un pas înainte, doi pași înapoi. Tu ca adept al concepțiilor materialismului istoric și dialectic, judeci fenomenele prin această prismă științifică. Ce te-a determinat să arunci la gunoi programul maximal? E rândul tău să răspunzi, tovarășe Lenin. Eu știu că dacă ai fi menținut acest program, ai fi pierdut revoluția». Lenin a răspuns: «Da... da. Am făcut această cotitură. Am făcut această cotitură pentru că condițiile obiective și subiective nu se puteau adapta la maniera forte»⁵.

La întoarcerea în țară, între 30 decembrie și 3 februarie 1921, într-o ședință a Consiliului General al Partidului, s-au conturat cele 3 curențe: de stânga (susținea afilierea fără rezerve la Internaționala a III-a), de dreapta (menținerea partidului așa cum era), de centru (susținea o afiliere cu rezerve). Curentul care a câștigat a fost cel de stânga. La Congresul Partidului Socialist din 8-11 mai 1921 a fost votată transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist de către 428 de delegați. La o zi după luarea acestei decizii poliția a invadat sala congresului și i-a arestat pe delegați sub acuzația de „complot împotriva ordinii de stat”. Procesul s-a desfășurat între 23 ianuarie și sfârșitul lunii mai 1922, intrând în istorie sub denumirea de „Procesul din Dealul Spirii”. Printre acuzați se aflau Gheorghe Cristescu, Elena Filipovici, Elek Köblös, Vitali Holostenko și Boris Ștefanov iar printre cei care i-au apărat pe comuniștii români s-au numărat: Osvald Teodoreanu, Dem Dobrescu, N.D. Cocea, Constantin Titel Petrescu. Principalul acuzat a fost Gheorghe Cristescu, comisarul regal Cernat schițându-i în ordonanța definitivă a procesului următorul portret:

„La început, membru în comitetul executiv, în urma devenind secretarul partidului, desfășoară o activitate intensă pentru apărarea programului comunist. Fire impulsivă, cu o putere de fascinare a maselor, la întruniri și convorbiri particulare pregătește sufletul muncitorilor trezind în mintea lor dorul unei parveniri ușoare. Astfel, fascinând muncitorimea, o convinge că ea este în măsură să ia locul oricărei dregătorii. s...t El este acela ce-și ia angajamente în Rusia pentru desăvârșirea revoluției și împreună cu Ilie Moscovici și ceilalți membri ai comitetului executiv a luat parte activă la propovăduirea desființării actualei forme de guvernământ, la rebeliune, la insultă și dispreț, către instituțiile statului, își asumă cu plăcere toate învinuirile care i se aduc,

⁵ Dosarul Cristescu: Asasinat politic sau crimă pasională? accesibil online la <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1254587-dosarul-cristescu-asasinat-politic-sau-crima-pasionala.htm> (consultat pe 08.03.2013).

cerând în numele întregii mase muncitorești considerațiunea propriei sale culpe”⁶.

În interogatoriul său, Gheorghe Cristescu a respins acuzațiile declarând:

*„Faptul că voim binele acestui popor și deci al țării în care trăiește poate să constituie un act de dărmare a societății? Nu domnilor judecători. Și dacă dumneavoastră voiți să ne trimiteți la ocnă numai pentru această dorință, dacă ocna ne primește, ne vom duce d-lor judecători, cu cugetul împăcat și cu conștiința că prin sacrificarea noastră am asigurat celorlalți o viață mai bună”*⁷.

Numeroase personalități (Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Nicolae Lupu etc.) s-au pronunțat în favoarea arestațiilor, manifestând dezaprobare față de acțiunea guvernului. În urma acestor acțiuni de protest regele a promulgat decretul de amnistie, în urma căruia, la 4 iunie 1921, au fost eliberați 213 dintre acuzați.

Pe 3 și 4 octombrie 1922 a avut loc la Ploiești Congresul al II-lea al Partidului Comunist din România a confirmat afilierea totală la Komintern. A fost ales un Comitet Central care l-a avut ca secretar general pe Gheorghe Cristescu iar Marcel Pauker, David Fabian, Boris Ștefanov și Elek Köblös au fost aleși membri. A fost adoptat Statutul Partidului care prevedea: *„Art. 1. Partidul Comunist din România este o secțiune a Internaționalei Comuniste. El nu are alte scopuri decât acelea ale Internaționalei căreia îi aparține. Art.2. Tezele și hotărârile de orice fel ale Internaționalei a III-a, Comuniste sunt obligatorii pentru toți membrii și toate comitetele, comisiunile, grupele etc. ale Partidului Comunist din România”*⁸.

Perioada interbelică a reprezentat pentru comuniști o continuă încercare de reorganizare a partidului cu scopul de a primi recunoașterea autorităților, syndicatele reprezentând ținta principală a propagandei comuniste. Gheorghe Cristescu (nume conspirativ Crilenco) împreună cu Alexandru Dobrogeanu-Gherea participau la ședințele diferitelor syndicate de breaslă, unde luau cuvântul și făceau politică comunistă. În 1923 se afla la Cluj, alături de Marcel Pauker, Solomon Schein, Vasilescu Vasila, etc. la congresul sindical unde s-a decis afilierea la Internaționala sindicală de la Amsterdam. În același an, un comitet compus din Gheorghe Cristescu, D. Fabian, M. Cruceanu și Al. Dobrogeanu-Gherea a fost însărcinat să negocieze cu Partidul Țărănesc în vederea încheierii unei alianțe⁹. Aceste negocieri au continuat și în 1924, Cristescu declarând: „am reușit să luăm cuvântul în

⁶ 1922 – Proces anticomunist în Dealul Spirii accesibil online la <http://istoriacomunismului.blogspot.ro/2004/10/1922-proces-anticomunist-in-dealul.html> (consultat pe 10.03.2013).

⁷ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 46.

⁸ Academia Română, *Istoria Românilor. România întregită 1918-1940*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 240.

⁹ Mihai Rusenescu, Ioan Saizu, *Viața politică în România 1922-1928*, Editura Politică, București, 1979, p. 122.

ședințele lor, unde ne-am reînnoit chemarea de a forma un front comun de luptă împotriva burgheziei”¹⁰.

În cadrul tratativelor dintre reprezentanții României și ai Uniunii Sovietice de la Viena (28 martie-2 aprilie 1924) Partidul Comunist din România s-a plasat de partea delegației sovietice care nu recunoștea integritatea României și cerea organizarea unui plebiscit în Basarabia. Ca urmare a acestui fapt au fost luate măsuri de împiedicare a activității comuniștilor: s-au organizat percheziții la sediile partidului, a fost suspendată presa comunistă, localurile partidului au fost sigilate iar la 23 iulie 1924 se decidea dizolvarea Partidului Comunist din România și a altor organizații aflate sub influența sa. De la această dată și până la 23 august 1944 Partidul Comunist din România a activat în ilegalitate.

Gheorghe Cristescu a fost arestat pentru câteva zile deoarece pe data de 1 mai 1924 a scos, în mod clandestin și a afișat pe ziduri în București ziarul „Tineretul Socialist” încălcând astfel ordonanța Consiliului de Război al Corpului II Armată și legea stării de asediu, deoarece menționatul ziar fusese suspendat¹¹. Cristescu a dat în judecată Ministerul de Interne și Război pentru încălcarea constituției prin suprimarea ziarului „Socialismul” (al cărui coproprietar și director era), cerând totodată celor două ministere să formuleze motivele care au dus la închiderea și sigilarea localurilor unde erau administrația și redacția ziarului „Socialismul” și unde se mai întruneau și comitetele sindicatelor muncitorești, la suprimarea ziarului și la scoaterea în afara legii a partidului¹².

După ce a fost luată această măsură, comuniștii au început să se organizeze în diferite asociații prin intermediul cărora să poată participa la viața politică. Chiar dacă Partidul Comunist Român a fost scos în afara legii, încercările lui Cristescu de a forma un front unic au continuat și în 1924 dar tratativele cu țărăniștii au eșuat. Comuniștii au tratat chiar și cu socialiștii. În august 1924 a avut loc la Viena cel de-al III-lea Congres al Partidului Comunist din România care a desemnat ca secretar general pe Elek Köblös (maghiar). În decembrie 1924, prin legea Mârzescu activitatea Partidului Comunist din România era interzisă, pe motiv că „susținea într-un mod lipsit de loialitate inventatele pretenții rusești asupra teritoriului românesc și că adoptase o atitudine lipsită de patriotism”¹³. Aproape 600¹⁴ de comuniști au fost arestați, inclusiv membri de prim rang, majoritatea încarcerați la Doftana. Cu toate acestea viața politică a continuat dincolo de zidurile închisorilor, în locuri precum Doftana, Mislea, Brașov, Jilava.

Cu toate acestea partidul a supraviețuit prin intermediul Blocului Muncitoresc Țărănesc care la alegerile comunale și județene din 18-19

¹⁰ *Ibidem*, p. 123.

¹¹ Oana Ilie, Cornel Constantin Ilie, *op. cit.*, p. 16.

¹² *Ibidem*.

¹³ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate: o istorie politică a comunismului românesc*, Polirom, Iași, p. 79.

¹⁴ *Ibidem*.

februarie 1926, participând pe lista Opoziției Unite, a câștigat 26 de posturi de consilieri, printre care îi regăsim pe Gheorghe Cristescu în București, Eugen Rozvan, Ion Niculi¹⁵. Kominternul a criticat poziția Partidului Comunist din România afirmând că participarea în alegeri alături de „partidele burgheze a fost cea mai gravă greșeală politică, căreia i se cuvine cea mai severă condamnare”¹⁶. Colaborarea cu socialiștii era, după părerea lui Stalin, un păcat de moarte, aceștia fiind considerați trădători și renegați. Ca urmare a acestui fapt în iunie 1926 fostul secretar general Gheorghe Cristescu a fost exclus din partid. În rezoluția de excludere apăreau motivele: „că a avut mereu o concepție opusă celei a C.C. în ceea ce privește linia partidului în problema națională și în cea sindicală, a dat dovadă de „abateri lichidatorice” în fața membrilor de partid și a organelor de conducere, „a întreprins și a continuat o campanie sistematică împotriva partidului împins în ilegalitate, împotriva C.C. și a reprezentanților lui, căutând discreditaarea lui în fața membrilor de partid și a muncitorimii”¹⁷. Nu și-a făcut autocritica, așa cum se făcea la comuniști, în schimb a trimis o scrisoare Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste în care îl acuza de ruperea mișcării socialiste din România și de pierderea influenței în rândul muncitorilor: *V-am obiectat că este o greșeală mare să rupem partidul, că vom slăbi forța de luptă a clasei muncitoare, mai cu seamă când se vedea destul de clar că burghezia s-a coalizat nu numai pe scară națională, dar și internațională. [...] totuși v-am ascultat și venind în țară am rupt mișcarea muncitorească. Suntem în al șaptelea an de la ruperea mișcării și în loc să mergem către progres, după cum ați spus, am ajuns de am distrus o mișcare. Azi nu mai avem nimic. [...] De atunci și până în prezent nu ați învățat nimic. Și azi persistați pe același drum greșit. [...] Ca atare, vă înaintez demisiunea mea din calitatea de reprezentant al României la Biroul Internaționalei Comuniste*¹⁸.

În 1927 Cristescu și-a creat propria organizație Partidul Socialist cu ziarul „Izbânda Socialistă” dar care nu a avut adepți. În 1928 a aderat la PSD iar după 3 ani se afla în Partidul Socialist Muncitoresc Român alături de Ștefan Voitec, Leon Ghelerter și Vasile Anagnoste. După scindarea PSMR și formarea Partidului Socialist Independent, trece o perioadă în noua formațiune, care după fuziunea cu gruparea lui Ghelerter se transformă în Partidul Socialist Unitar. În 1938 s-a înscris iar în PSD însă fără să mai aibă funcții de conducere. După 23 august 1944 noua conducere a țării l-a trimis pe Cristescu în închisoare. Din 1947 este plimbat prin închisori, cea mai mare perioadă petrecând-o la Canal. A fost rearestat în 1952 de D.G.S.S. Călimănești și închis la Pitești, de unde va fi transferat la Peninsula pe 28

¹⁵ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 163.

¹⁶ Academia Română, *op. cit.*, p. 241.

¹⁷ Oana Ilie, Cornel Constantin Ilie, *op. cit.*, p. 18.

¹⁸ *Ibidem*.

septembrie¹⁹. Termenul de detenție era de 60 de luni, până la 16 august 1957 dar moartea lui Stalin a grăbit desființarea coloniilor de muncă de la Canal, Cristescu fiind astfel eliberat mai devreme.

După ieșirea din închisoare a participat în 1956 la înmormântarea lui Constantin Titel Petrescu și la înmormântarea Anei Pauker din 1960, fiind singurul fost militant comunist prezent la ceremonie. În 1965 a fost reabilitat de către Ceaușescu, Cristescu refuzând reprimirea în PCR dar a acceptat să participe la congrese, în calitate de ilegalist, ținând chiar un discurs la Congresul al X-lea al PCR din 1969.

A decedat pe 29 noiembrie 1973 fiind depus la monumentul din Parcul Libertății, iar după 1989 dus în cavoul familiei de la Bellu.

După propriile destăinuiiri cea mai neagră zi din viața sa a trăit-o la Canal. În timp ce muncea cu târnăcopul a fost recunoscut de un fost comisar al poliției care văzându-l, l-a întrebat: „Da’ dumneata ce cauți aici, domnule Cristescu? Nu sunt ai dumitale la putere?” În fața acestei întrebări „s-a trezit blocat”, și nefiind capabil să răspundă, a aruncat târnăcopul și, riscând o pedeapsă, a părăsit locul de muncă.

Despre modul în care a apărut partidul:

„Știți foarte bine ce era România după război (primul). Haos, fiecare făcea ce îi trecea prin cap. Atunci, eu, ca socialist la București, am luat hotărârea de a candida la alegeri să ajung deputat. Și am ajuns, fără prea mare greutate. Aveam ceva cheag, aveam relații la toți, și la poliție și la unii politicieni. Unul, un liberal mi-a zis că prea sunt frumos și deștept ca să nu ajung și eu în Cameră. L-am crezut și am ajuns. Atunci au venit la mine unii tovarăși unguri din Ardeal și unii tovarăși evrei de la Iași și mi-au spus că Racovski (Cristu Racovki, șeful Ucrainei) îmi trimite salutări și că trebuie să ținem neapărat legătura, că se vor petrece fapte mari pentru țară. Știam că este printre prietenii tov. Lenin care are mare încredere în el, după câte făcuse pentru soviete încă din 1916.

După o vreme au venit câțiva tovarăși care mi-au spus că Lenin este nemulțumit de cele ce se petrec în România, că socialiștii sunt revizionişti și se dau cu moșierimea și cu capitaliștii. Că trebuie să facem tot ce se poate pentru a-i lovi acolo unde-i doare mai tare. Era, parcă, imediat după ce tov. Racovski făcuse parte din delegația care a luat hotărârea de a crea Kominternul. Acolo, la Moscova, tov. Racovski a anunțat că în România exista un partid comunist dar că lucra în ilegalitate pentru că guvernul burghez nu ridicase încă starea de asediu. Eu știam că nu avem partid dar știam că mulți tovarăși, mai ales dintre basarabeni (evrei) erau la București și că încercau să lovească în regimul politic. Mai știam că tov. din Ardeal, ungurii, aveau de gând să miște împotriva unirii forțate cu România și că tov. Kun (Kun Bela) făcea minuni în Ungaria. Deci, noi cei

¹⁹ Vezi Fișa matricolă penală la adresa http://www.iiccr.ro/ro/fise_detinuti_politici/personalitati/ (consultat pe 09.03.2013).

de la București trebuia să-i ajutăm din toate puterile. Trebuia să-i ajutăm să țină sovietele în Ungaria și să-l ajutăm pe tov. Racovski să lovească în regimul de ocupație din Basarabia. Așa că ne-am organizat (...)»²⁰.

Despre legea Mârzescu

„Nu ne-a afectat prea tare. Eram oricum cu o parte din activ în ilegal și cum aveam mai multe secții nu ne-au atins aproape deloc. Păi n-ai observat că și congresele le țineam deja afară? Mai grav a fost doar faptul că dacă erau prinși tovarăși erau judecați altfel decât până atunci. Mai ales tehnicii care treceau la tribunalele militare. Ceilalți nu. Era ca înainte numai că pedepsele erau mai aspre. Oricum, noi și așa trebuia să aducem la îndeplinire a sarcinilor venite de la centru. Iar centrul se schimba de oricâte ori era nevoie. Conduceau pe rând secțiile, după nevoile momentului. Când erau acțiuni în Ardeal, era centrul la Viena. Când erau acțiuni la București se ocupa de toate tov. Atanasov. În Moldova toate erau coordonate de la Kiev și de la Odessa. Așa că legea lui Mârzescu nu ne-a prea afectat Mai degrabă aș spune că ne-a ajutat. Tovarășii de la Viena au trimis proteste la francezi și la germani și au apărut în presă”²¹.

Despre înlocuirea sa:

„Pe mine m-au schimbat fără să mă anunțe, decât în ultimul moment. L-au adus pe Koblos care era mai tânăr și mai hotărât. Dar nu avea nicio legătură la București și nici nu știa prea bine cum stă situația. Nici nu înțelegea el prea bine românește. Ce pretenții poți să ai de la un tâmplar fără nicio școală, fără legături. Pe deasupra era și cam tâmpit și gata oricând să scoată pistolul. Umbla și la femei cu pistolul la el. Nu m-am supărat așa de tare că m-au schimbat mai ales că eu nu le prea aveam cu armele. De treaba asta se ocupau tehnicii. E drept, Koblos era unul dintre ei. În noua situație creată un tehnic trebuia să preia conducerea pentru a coordona acțiunile deschise. Mai mult m-a supărat faptul că n-au avut grijă să mă consulte. Că poate că mi-aș fi dat demisia de unul singur”²².

Unicul supraviețuitor al epocii (alături de Boris Stefanov), i-a văzut exterminați pe foștii săi colegi de breaslă: Foriș, Köblös, Holostenco și Stefanski. În volumul Gheorghe Cristescu „Plăpumarul” avem posibilitatea să citim corespondența acestuia cu diferite persoane, atât scrisori personale cât și scrisori adresate foștilor colegi de breaslă. Un periplu printre aceste scrisori se poate rezuma astfel: îi scrie mamei despre cei șase curcani

²⁰ Iancu Moțu: „arheologia” unei mărturii a lui Gheorghe Cristescu-Plăpumarul. Racovski și partidul care nu există accesibil online la <http://vasilegogea.wordpress.com/2011/04/18/iancu-motu-arheologia-unei-marturii-a-lui-gheorghe-cristescu-plapumarul/> (consultat pe 09.03.2013).

²¹ Iancu Moțu: „arheologia” unei mărturii a lui Gheorghe Cristescu-Plăpumarul (IV). Anul 1924 accesibil online la <http://vasilegogea.wordpress.com/2011/04/22/iancu-motu-arheologia-unei-marturii-a-lui-gheorghe-cristescu-plapumarul-iv-anul-1924/> (consultat pe 09.03.2013).

²² Ibidem.

cumpărați în decembrie 1939 („2 îi dau Ministrului, 2 administratorului, iar 2 pentru noi, voi căuta să cumpăr și ouă și ce mii ai scris”), cumpără „un grătar în tovărășie” la Călimănești, își muștră fiul în 1950 că nu a ocupat „un loc în câmpul muncii, ca să ne fii și nouă de ajutor”, se vaită tot atunci că a pierdut „o lucrare de saltele” pentru un hotel, ne relatează alegerile de la vârful „mișcării” din 1920 („toți evrei au fost invitați la casa lui Simonide Segal lângă Templu. Erau 38 persoane”), ca să se vadă blamat în 1967 de propria-i fiică: „Ai fost un violent și un apucat și o ai victimă pe mama. Ai fost sclavul partidului și ai o victimă pe Mișu de care nu te-ai ocupat și strunit. Ți-a năpădit casa și sufletul șacalii și văd că nu mai ai scăpare”.

Gheorghe Cristescu a fost omul care a refuzat decorațiile partidului, medaliile și onorurile prin care putea beneficia de mărirea pensiei dar și alte avantaje, a îndrăznit să-i trimită telegrame lui Nicolae Ceaușescu în care îi spunea să ducă mai departe „barca socializmului-comunist”. În viziunea lui Stalin și Dej erau căpcăuni, pe când despre Lenin vorbea numai de bine. Fusesse primit la Moscova de „părintele” sovietelor și rămăsese cu impresia că discutase „de la egal la egal”.

Viața sa a reprezentat o trăire intensă, dar o trăire care la un anumit moment i-a adus dezamăgiri și frustrări. A crezut în socialism până la sfârșit dar într-un altfel de socialism nu cel de tip sovietic, nu cel propagat în țara noastră de către comuniștii instruiți în școlile Kominternului. Cu toate acestea, și-a păstrat coloana vertebrală până la sfârșitul vieții, decedând în 1973 de „moarte bună”, scăpând astfel de un sfârșit tragic de care multe din personalitățile țării au avut parte.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale:

Academia Română, *Istoria românilor, România întregită (1918-1940)*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003.

RUSENESCU, Mihai, SAIZU, Ioan; *Viața politică în România 1922-1928*, Editura Politică, București, 1979.

SCURTU, Ioan; Buzatu Gheorghe; *Istoria României în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999.

STOICA, Stan; *Dicționar biografic de istorie a României*, Editura Meronia, București, 2008.

TĂNASE, Stelian; *Clienții lui Tanti Varvara*, Editura Humanitas, București, 2008.

TISMĂNEANU, Vladimir; *Stalinism pentru eternitate: o istorie politică a comunismului românesc*, Polirom, Iași.

Lucrări speciale:

ILIE, Oana, ILIE, Constantin Cornel; *Gheorghe Cristescu „Plăpumarul”*, Editura Semne, București, 2009

Internet, surse online:

Iancu Moțu: „arheologia” unei mărturii a lui Gheorghe Cristescu-Plăpumarul. Racovski și partidul care nu există, la adresa <http://vasilegogea.wordpress.com/2011/04/18/iancu-motu-arheologia-unei-marturii-a-lui-gheorghe-cristescu-plapumaru/> (consultat pe 09.03.2013).

Dosarul Cristescu: Asasinat politic sau crima pasională?, la adresa <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1254587-dosarul-cristescu-asasinat-politic-sau-crima-pasionala.htm> (consultat pe 08.03.2013).

Paula Mihailov, 1922 – Proces anticomunist în Dealul Spirii, la adresa <http://istoriacomunismului.blogspot.ro/2004/10/1922-proces-anticomunist-in-dealul.html> (consultat pe 09.03.2013).

Fișa matricolă penală a lui Cristescu Gheorghe Mihail, la adresa [http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20openale%20%20detinuti%20politici/Fise%20matricole%20openale%20%20personalitati%20publice/Cristescu%20Gheorghe%20Mihail%20\(Plapumaru\)/](http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20openale%20%20detinuti%20politici/Fise%20matricole%20openale%20%20personalitati%20publice/Cristescu%20Gheorghe%20Mihail%20(Plapumaru)/) (consultat pe 09.03.2013).

Iancu Moțu: „arheologia” unei mărturii a lui Gheorghe Cristescu-Plăpumarul (IV). Anul 1924, la adresa <http://vasilegogea.wordpress.com/2011/04/22/iancu-motu-arheologia-unei-marturii-a-lui-gheorghe-cristescu-plapumaru-iv-anul-1924/> (consultat pe 09.03.2013).

Cristian CONSTANTIN*

**O CONSECINȚĂ A SOVIETIZĂRII GURILOR DUNĂRII:
ÎNCHIDEREA CONSULATELOR STRĂINE**

***A consequence of the Sovietisation of the Mouths of the Danube:
the closing of the foreign consulates***

Abstract: *The question of the foreign consulates from the area of the Lower Danube has been treated insufficiently in the Romanian historiography. For the nineteenth century, Paul Cernovodeanu wrote several papers, and lately several researchers have analysed the same topic, in their doctoral thesis. Until now, no scholar has tried to closing of the consulates from the area of the Lower Danube. The closure of these diplomatic missions occurred mostly after the end of the Second World War, when the area of the mouths of Danube was fully dominated by the Soviet Union. Concerning the shipping of the Danube, Romanian grain and oil, as well as the resources of Central Europe were acquired by Moscow, and the western powers had to close their missions in the Lower Danubian ports. Diplomatic relations with Spain and Portugal were broken, as it was almost impossible to establish any type of cooperation between a Communist and a Fascist state.*

Keywords: *consulates, embassies, maritime Danube, the Soviet Union, navigation, commerce.*

Chestiunea consulatelor străine de la gurile Dunării a fost tratată extrem de puțin în istoriografia românească. Au fost elaborate câteva studii referitoare la secolul al XIX-lea de către Paul Cernovodeanu¹, iar în ultima vreme au apărut o serie de teze de doctorat care au tratat această chestiune tot pentru perioada amintită. Până la această oră, nimeni nu a încercat o analiză a desființării consulatelor străine din perimetrul Dunării de Jos. Încetarea activității misiunilor diplomatice străine a survenit, în majoritatea cazurilor, după cel de al doilea război mondial, atunci când gurile Dunării au devenit strict o afacere a Uniunii Sovietice. Cum navigația, resursele cerealiere și petroliere românești, dar și ale Europei Centrale deveneau parte a Moscovei, statele occidentale și-au închis consulatele din porturile Dunării maritime. Relațiile diplomatice cu Spania și Portugalia au fost întrerupte pe

* Masterand la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

¹ Paul Cernovodeanu, *The Setting up of the English Consulate in the Romanian Principalities (1803) and its Activity until 1807*, în „Revue Roumaine d'études international”, an V (1971), nr. 1 (11).

motiv de incapacitate de discuție între un stat comunist (România) și unul fascist. Importanța unui spațiu este dată, începând cu epoca modernă, de prezența atașatilor diplomatici străini. Prin existența unui aflux economic și navigabil semnificativ are loc o creștere importantă a traficului uman. Acest element contribuie la difuziunea ideilor, fiind contradictoriu unui stat totalitar, așa cum devenea România la sfârșitul celui de al doilea război mondial.

Atât înființarea cât și desființarea consulatelor străine de la gurile Dunării a ținut de un singur element principal, restul fiind doar interpretări conexe ale acestuia: liberalizarea gurilor Dunării. Prin termenul de liberalizare se înțeleg toate acele activități care țin vie legătura dintre geopolitică, navigație, comerț și demografie. Atunci când acestea sunt apanajul unui satrap, dirijat dintr-o îndepărtată capitală imperială, lucrurile se schimbă radical².

În plan istoriografic, problema apariției primelor misiuni diplomatice străine în perimetrul gurilor Dunării a ajuns la o concluzie extrem de simplă. Inevitabil, consulii străini au apărut în porturile Dunării maritime între semnarea Tratatului de la Kuciuk-Kainargi³ și revoluția pașoptistă. Paul Cernovodeanu se apleacă asupra înființării consulatului englez din Țările Române din 1803⁴, neexistând prea multe studii dedicate acestui subiect⁵. Cu toate acestea, se ajunge unanim la concluzia că evoluția acestor instituții, foarte bine reglementate de dreptul internațional, diplomatic și consular, s-a întins, în mare, pe baza anexei a XVII-a a Congresului de la Viena din 1815, cu micile rectificări prilejuite cu ocazia Tratatului de la Berlin din 1878 și a sistemului de Pace impus de Marile Puteri învingătoare în primul război mondial⁶. În perioada interbelică, consulatele străine de la Dunărea de Jos s-au înscris aproximativ în aceleași coordonate de dinainte de război. Posturile consulare din Brăila au fost deținute de către mari comercianți și armatori locali, aflați de cele mai multe ori în postura de viceconsuli ai circumscripției

² Facem referire la impunerea de către Moscova a regimului comunist din România și subordonarea întregii țări idealurilor impuse de Stalin și urmașii săi, prin intermediul unor pionieri locali de genul lui Gh. Gheorghiu Dej.

³ Tratatul de la Kuciuk-Kainargi a fost semnat la 21 iulie 1774 de Imperiul Rus și Imperiul otoman după înfrângerea otomanilor în războiul purtat între 1768-1774. Prin acesta se întăreau privilegiile Rusiei la Marea Neagră și în perimetrul gurilor Dunării, dar se constau și vizibilele probleme cu care se confrunta Imperiul otoman.

⁴ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 143-144.

⁵ Au mai fost redactate articole pe tema înființării consulatelor austriece și prusace (germane) la Galați. Vezi: Steluța Mărieș, *Înființarea Agenției consulare austriece în Principatele Române*, în „Danubius”, nr. 6-7, 1972-1973, Galați, pp. 69-80; și Vasile Docea, *Înființarea reprezentanței consulare a Prusiei la Galați (1837)*, în „Danubius”, nr. 13-14, 1992, Galați, pp. 145-154.

⁶ Dan Năstase, *Drept diplomatic și consular*, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, pp. 257-308; Jules Cambon, *Le diplomate*, Hachette, Paris, 1926.

consulare de la Galați⁷. Prin intermediul relațiilor diplomatice și cumulării de funcții de către membrii supleanți și consulii Angliei, Franței și Italiei la Galați, subalternii de la Brăila, mult mai potenți economic, au avut cale liberă pentru transformarea gurilor Dunării într-un hinterland care aservea la nevoie aceste state care s-au impus în fața României. Până la expansiunea nazismului a fost vorba doar de cele trei amintite mai sus, ulterior se resimt și activități asemănătoare ale celui de al Treilea Reich. Dar își găseau locul și state de mai mici dimensiuni, care, prin forța lor economică, bazată pe antrepozite, constituiau o concurență a celorlalte. În acest caz, subliniem importanța comerțului exterior interbelic al României cu Belgia și Olanda⁸.

În 1927, situația Comisiei Europene a Dunării (CED) a atins un punct semnificativ al existenței sale din cauza neputinței achitării creditelor realizate pentru funcționarea comisiei și a efectuării lucrărilor de întreținere a șenalului navigabil la bara Sulina. Pentru corectarea situației deficitare, delegații CED, fără consultarea părții române, se pun de acord pentru angajarea unor împrumuturi. Discuțiile care au urmat între Carlo Rosseti⁹ și C. Conțescu¹⁰ sunt edificatoare pentru cele afirmate mai sus. Argumentul lui Rosseti în apărarea deciziilor luate a fost: „procedura întrebuintată a fost poate greșită, doar că nu putem să lăsăm Comisiunea la poarta falimentului, cei mai mulți dintre creditorii amenințând cu protestarea polițelor...¹¹”. În replică, delegatul Conțescu a dat dovadă de lipsă de diplomatie, dar cu toate acestea a fost plină de adevăr și fără orice lipsă de prefăcătorie asupra necunoașterii situației reale care a condus la cele făcute de către ceilalți trei delegați. Conțescu nu s-a arătat „încântat de această eventualitate, dar că aceste amenințări nu mă impresionează câtuși de puțin, creditorii noștri fiind aceeași vampiri obișnuiți - agenți consulari italieni, francezi și englezi care fac pe mijlocitorii de mărfuri la Sulina - și care nu riscă ușor a pierde un client așa prodigios ca Comisiunea Europeană¹²”. Referirea făcea atingere la aceeași comisionari care își desfășurau activitatea pe întreg sectorul Dunării maritime, inclusiv în porturile Brăila și Galați. Acest aspect rezultă din importanța avută de ei în comerțul mondial în comparație cu micul port al

⁷ Vezi date preliminare ale acestui studiu în Cristian Constantin, *Activități și rapoarte diplomatice cu privire la orașul și portul Brăila (1919–1940)*, în „Analele Brăilei” – serie nouă, an XII (2012), nr. 12, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2012, pp. 197–215.

⁸ Vezi date statistice și tabele privind schimburile comerciale dintre România și cele două state în *Comerțul exterior al României 1928–1937*, vol. I, partea I, București, 1939; și *Comerțul exterior al României în anul 1940*, București, 1941.

⁹ Delegatul Italiei la CED împreună cu V. de Lacroix (Franța) și J. Baldwin (Anglia) s-au pus de acord pentru mărirea împrumutului de la 3,5 milioane de franci francezi la 7 milioane fără a respecta regulamentele de funcționare a CED.

¹⁰ Delegatul României la CED între anii 1919–1939.

¹¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați, fond *Comisia Europeană a Dunării. Delegatul României*, dosar 134/1927, f. 55, apud Ștefan Stanciu, *România și Comisia Europeană a Dunării: Diplomatie, suveranitate, cooperare internațională*, Editura Pax Aura Mundi, Galați, 2002, p. 259.

¹² *Ibidem*.

Sulinei, de cele mai multe ori fiind utilizat pentru transbordarea mărfurilor de pe vasele fluviale pe cele maritime.

În preajma celei de a doua conflagrații mondiale situația consulatelor străine de pe teritoriul Dunării maritime, în întregime pe teritoriul României, se schimbă simțitor. În anii '30 alternează existența unui consulat spaniol la Galați, în funcție de realitățile militare și politice din Spania aflată în plin război civil. Victoria lui Franco readuce redeschiderea consulatului spaniol din Galați, într-o României supusă Pactului Ribbentrop-Molotov. Tot în anii premergători izbucnirii celui de al doilea război mondial dispar atașatii diplomatici ai unor state care nu mai puteau face față războiului economic dus, în special de Germania și Anglia. Era un duel care s-a purtat extrem de sever pentru economia românească pe teritoriul ei, care continua să fie locul de dispută al celor care controlau CED, organism în care a fost inclusă și Germania și la care tânjea și URSS-ul¹³.

În urma acordului de la München, din 29-30 septembrie 1938, începea declinul Cehoslovaciei și implicit cel al consulatelor sale din porturile Brăila și Galați. În acest sens, consulii cehoslovaci Frantisek Trzicky din Galați și Dr. Heinerich Braun din Brăila, și-au încheiat misiunea și au ieșit de sub protecția dreptului diplomatic internațional. Cazul lui Dr. Braun a fost mai complicat, el fiind cetățean român de rit mozaic, care își dobândise cetățenia română în jurul primului război mondial¹⁴.

În vara lui 1940, Franța capitula, iar sistemul de alianțe al României se prăbușise. Între lunile iunie și septembrie România pierdea o parte însemnată din teritoriu și, fără altă opțiune viabilă, se alia cu cel de al Treilea Reich. În acest moment sudul Franței era un stat aparent independent, dar aflat sub strictă supraveghere și supunere față de Germania. Pe 10 februarie 1941, dată la care se cunoștea tendința României de a se alătura Germaniei cu ocazia unei viitoare campanii de invadare a Uniunii Sovietice pentru recuperarea Basarabiei, Bucovinei și nordul Ținutului Herța, Marea Britanie a rupt relațiile diplomatice cu România. La scurt timp extindea asupra României măsurile de blocadă. Perioadă în care epopeea vaselor societății engleze *Goeland* ajungea la apogeu, iar acțiunile de spionaj începeau să fie interpretate împotriva României și nu mai erau îngăduite de cercurile spionajului românesc, ca reacție la instalarea bazelor naziste pe teritoriul României¹⁵.

¹³ Arthur Viorel Tuluș, *Dunărea maritimă între Aranjamentul de la Sinaia și Acordul de la Belgrad (1913-1948)*, Galați University Press, Galați, 2008, pp. 72-78.

¹⁴ Dr. Heinerich Braun desfășura activități comerciale în zona portului Brăila, obținând cetățenia română în 21 februarie 1919 după ce a luptat pentru România în primul război mondial. Vezi Cristian Constantin, *Etniile din Brăila – o problemă europeană (1919-1940)*, în „... Greci, evrei, ruși lipoveni, turci... Brăila. Reactivarea memoriei culturale a orașului”, ed. Camelia Hristian, Ghena Pricop și Evdochia Smaznov, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2012, pp. 440-441.

¹⁵ Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România în preajma celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Științifică, București, 1973, pp. 243-254.

Pe parcursul războiului își păstrează consulatele din Brăila și Galați doar statele neutre și aliate: Spania, Portugalia, respectiv Germania, Italia. Conform datele arhivistice în 1940 funcționau la Brăila¹⁶ 13 consulate, iar la Galați mai puțin de 20, la care se adăugau funcționarii de la CED.

Desfășurarea războiului a condus la evenimentele din 23 august 1944 și la schimbarea opticii României asupra războiului, dar și asupra aliaților săi. Inevitabil, în zilele care au urmat actului de la 23 august 1944, misiunile consulare germane din Brăila și Galați și-au încetat activitatea, după ce pe parcursul anului precedent situația tensionată din Italia condusesese la lucruri similare.

Pe 12 septembrie 1944, România a semnat armistițiul cu Națiunile Unite și intra, conform aranjamentelor dintre SUA, Regatul Unit și URSS, în sfera de acțiune a Armatei Roșii¹⁷. Moment în care se cunoștea practic viitorul României și al gurilor Dunării. Acestea intrau sub controlul Kremlinului și urmau să facă jocurile conducerii Uniunii Sovietice. Cea mai importantă armă pentru apărarea totalitarismului a fost, pe lângă teroare, cenzura difuzării ideilor. Astfel, se dorea rapid stoparea oricărui contact între populația autohtonă și străini, cu excepția tovarășilor sovietici.

Cum după cel de al doilea război mondial mai persistau state care îmbrățișau modelul fascist, Uniunea Sovietică a interzis tovarășilor săi de drum orice contact cu acestea. Între aceste state se găseau și două țări europene cu un trecut important în navigație, Spania și Portugalia. Ambele au deținut din secolul al XIX-lea misiuni diplomatice permanente la gurile Dunării.

La sfârșitul anilor '40 păstrarea unor consulate la gurile Dunării nu-și mai avea locul. Motivele constau în inexistența unui trafic naval care să întrețină comerțul exterior al României cu statele partenere tradiționale până la izbucnirea celui de al doilea război mondial. Acest lucru se datora faptului că întreaga economie românească era subordonată celei sovietice prin plata despăgubirilor de război în produse naturale, dar și prin prezența Armatei Roșii și a unui guvern loial și impus de Moscova¹⁸. De asemenea, structura etnică a spațiului amintit se modifica substanțial. Locul navigatorilor și comercianților străini, majoritari în aceste activități, a fost

¹⁶ În 12 martie 1940, conform unui tabel întocmit de Prefectura județului Brăila, cuprinzând evidența corpului consular din Brăila, funcționau 13 diplomați, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 50/1940, f. 8. La Galați erau 19 consulate în 1938 conform lui Radu Volbură, *Anuarul orașului Galați și județului Covurlui 1936-1938*, partea 1, pp. 17-18.

¹⁷ Convenția de armistițiu din 12.09.1944 dintre România și Națiunile Unite. Conform înțelegerilor dintre cele trei mai puteri aliate în România urma să se aplice un procentaj de 90% sovietic și de doar 10% al statelor capitaliste învingătoare în cel de al doilea război mondial.

¹⁸ Marin Radu Mocanu (coord.), *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*, vol. II, Arhivele Statului din România, București, 1995, pp. 7-9.

luat, în mică măsură, de cetățenii Uniunii Sovietice, dar și de populația rurală din Moldova și Bărăgan. Cu timpul, hinterlandul Dunării maritime s-a transformat dintr-o zonă exclusiv bazată pe activitățile portuare într-una de sorginte sovietică, în care s-a investit imens în industrializare. Astfel, se produceau mutații demografice asupra componentei umane locale, obligată la acel moment să se adapteze la noile activități și să facă față afluxului de populație rurală, ce prezenta o un retard față de locuitorii celor două orașe, adusă de autorități pentru a constitui forța de muncă necesară noilor coloși industriali din acest perimetru.

Epoca de apogeu a Dunării maritime, și inclusiv a consulatelor străine din porturile dunărene, a fost cea de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la începutul primei conflagrații mondiale. În anul 1913, existau în Brăila, centrul exportului românesc, 16 consulate străine¹⁹, ca în 1940 să se ajungă la 13²⁰. La Galați situația se învârtă în jurul cifrei de 20 și înainte și după primul război mondial²¹. Media exporturilor românești²², pe anii 1911-1915, a fost de 605 milioane de lei, iar cea importurilor de 527 de milioane de lei. În 1938, au fost achiziționate de pe piața dunăreană și expediate pe cale maritimă 1.204.667 tone de mărfuri. Principalele state implicate în comerțul exterior al României, pe Dunărea maritimă, au fost în acel an: Marea Britanie, Grecia, Italia, Germania, Franța, Egiptul, Belgia, Olanda, Siria și altele, în procente mai mici²³. Perioada interbelică nu s-a ridicat la situația antebelică, dar nu se compară cu deceniul al V-lea, atunci când comerțul românesc este inclus celui nazist și ulterior sovietic.

Conform recensământului din 1930, situația etnică în județele Dunării maritime a fost următoarea: în județul Brăila 89,4% erau români, în Covurlui 83,7% români, în Tulcea 62,6%, în Cetatea Albă 18,5%, în Ismail 31,9%²⁴. În intervalul iulie 1940 - vara lui 1941 județele din Basarabia au fost integrate URSS-ului, conform ultimatumurilor din 26 și 28 iunie 1940, și au revenit definitiv Uniunii Sovietice în urma Armistițiului din 12 septembrie 1944. Încă din 1939-1940, cetățenii statelor aflate în conflict cu Germania s-au reîntors în țara lor de origine de teama unor repercusiuni asupra lor din partea naziștilor sau de teamă ca autoritățile române să nu le identifice ca participând la acțiuni subversive împotriva statului român²⁵.

¹⁹ C. Constantin, *Activități și rapoarte...*, p. 207.

²⁰ *Ibidem*, p. 209.

²¹ Gheorghe Munteanu Bârlad, *Galații*, Societatea de editură științifică-culturală Galați, Galați, 1927, pp. 154-155, și Radu Volbură, *op. cit.*, pp. 17-18.

²² Constantin Ardeleanu, *Comerțul exterior și navigația prin gurile Dunării. Serii statistice (1901-1914)*, Galați University Press, Galați, 2008, p. 21.

²³ Arthur Tuluș, *Interesele economice și politica la gurile Dunării între 1936 și 1940*, în „Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați”, seria 19 – istorie”, an IV(2005), pp. 240-241.

²⁴ *Populația statornică în 1930 după neam* la 29 decembrie 1930, în I. Scurtu, I. Dordea (coord.), *Minoritățile naționale din România 1925-1931. Documente*, Arhivele Naționale ale României, București, 1996, pp. 458-461.

²⁵ Leontin Negru, *Identități etnice la Dunărea de Jos și ultimatumul sovietic (23 august 1939-28 iunie 1940)*, în „Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați seria 19 – istorie”, anul

La 29 aprilie 1946, România a rupt relațiile diplomatice cu Spania, iar la scurtă vreme consulii spanioli din România își încetează activitatea din România²⁶. Pe 7 noiembrie 1947, autoritățile de la București, sub influența Moscovei, rup relațiile diplomatice cu Portugalia lui Salazar²⁷. Motivul invocat era că un stat democratic²⁸ nu poate întreține relații diplomatice cu un stat care adopta ca model politic tocmai pe cel pe care Națiunile Unite l-au avut drept adversar în războiul care se încheiase.

Pe fondul vizibil al lăsării „cortinei de fier” peste teritoriile ocupate de armata sovietică în cel de al doilea război mondial și al impunerii modelului sovietic în aceste state dispar și consulatele: franceze, britanice, italiene, belgiene, olandeze, din perimetrul în care altă dată își desfășurau activitatea economică mulți supuși ai lor. Consulatele Olandei de pe teritoriul României se închid după cum urmează: Constanța în 1946, Brăila în 1946, Galați în 1951. În 1950 Legația Olandei de la București este închisă, iar România a intrat în circumscripția Legației de la Budapesta²⁹.

IV (2005), nr. 4, pp. 267-276; idem, *Contribuții la cunoașterea stării de spirit și activității politice a populației ținutului Dunărea de Jos în anul 1939*, în „Buletinul cercurilor științifice studențești.”, anul a VII (2001), nr. 7, Alba-Iulia, pp. 233-238, online pe http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcsc_7/bcsc7.html (consultat pe 12.10.2012).

²⁶ Spania a recunoscut independența de stat a României la 12 aprilie 1880. Relațiile diplomatice dintre România și Spania au fost stabilite la 23 iunie 1881. La 4 aprilie 1946, guvernul român a rupt relațiile diplomatice cu guvernul generalului Franco. Vezi <http://www.mae.ro/node/1742> (consultat pe 07.03.2013).

²⁷ Istoria relațiilor româno-portugheze începe în 1880, când guvernul portughez a recunoscut independența de stat a României. Pe 31 august 1917, primul reprezentant român și pe 7 decembrie 1919, primul reprezentant portughez, și-au prezentat scrisorile de acreditare în calitate de trimiși extraordinari și miniștri plenipotențari la Lisabona, respectiv București. Începând cu anul 1920 funcționează Legația României la Lisabona. În timpul celui de-al doilea război mondial, relațiile diplomatice nu au fost întrerupte. Misiunile diplomatice ale celor două țări și-au încetat activitatea la 20 noiembrie 1945 (cea portugheză) și la 7 noiembrie 1947 (cea română), fiind reluate în 1974. Vezi <http://www.mae.ro/node/1732> (consultat pe 07.03.2013).

²⁸ La acea dată Kremlinul se prelua de a face public faptul că termenul „democratic” se identifica cu cel de „comunist”. Cert este că la scurtă vreme regele Mihai a fost înlăturat, iar comunizarea României a intrat în linie dreaptă.

²⁹ Consulul Olandei de la Constanța, O. de Simon (1939-1946) își încheie activitatea în 1946 la fel ca și omologul său de la Brăila, P.M. Costerus (1925-1946). Consulul de la Galați, W. Roth și-a desfășurat activitatea între 1928 și 1951, dată la care are loc închiderea consulatului din Galați. Ultimul ambasador al Olandei la București a fost H. Bos (1948-1950). Datele aparțin inventarului Arhivelor Naționale ale Olandei, *Inventaris van het archief van den Nederlandse Consulaten in Roemenie, 1860-1954*. Nummer archiefinventaris 2.05.337. Nationaal Archief, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (traducere: *Inventarul arhivelor Consulatelor Țările de Jos în România, 1860-1954*. Inventarul arhivei cu numărul 2.05.337. Arhivele Naționale, Ministerul Educației, Culturii și Științei din Olanda), 2010, <http://www.gahetna.nl/en/collectie/archief/ead/index/eadid/2.05.337/node/co1%3A2.co2%3Ao.co3%3Ao.co4%3A2./open/co1%3A2.co2%3Ao.co3%3Ao.co4%3A2./nodes/YTo4OntpOjA7czo2OjJmDE6Mi4iO2k6MTtzOjY6ImMwMTToyLiI7aToyO3M6MTI6ImMwMTToyLmMwMjowLiI7aTozO3M6MTI6ImMwMTToyLmMwMjowLiI7aTooO3M6MTg6ImMwMTToyLmMwMjowLmMwMzowLiI7aToiO3M6MTg6ImMwMTToyLmMwMjowLmMwMzowLiI7aTo2O3M6MjQ>

Relațiile diplomatice ale României, și implicit ale gurilor Dunării, au avut la bază elementul comercial și cel al liberalizării acestui canal navigabil. Teama Uniunii Sovietice, ca nu cumva elemente subversive ale occidentalilor să atenteze la noua ordine socială impusă de ea, a condus la ruperea relațiilor diplomatice dintre România și o serie de state considerate ca fiind periculoase pentru sine mai degrabă decât pentru România. Apoi, statele care până la declanșarea celui de-al doilea război mondial întrețineau raporturi comerciale cu acest areal s-au simțit nevoite să-și închidă misiunile diplomatice pe motiv de lipsă de activitate, cauzată de controlul pe care-l impunea Stalin în toate teritoriile ocupate de Armata Roșie. La scurt timp, după terminarea războiului, foarte mulți dintre cetățenii altor state, dar și etnicii greci și evrei care locuiau și își desfășurau activitățile de generații în orașe-porturi precum Brăila, Galații sau Sulina, s-au simțit nevoiți să părăsească aceste locuri și să se îndrepte către patrie. Mulți dintre etnicii din orașele Brăila și Galați au emigrat în state precum Grecia sau Israel (după 1948), SUA³⁰.

Una din consecințele sovietizării României a fost și lipsa de integrare a spațiului Dunării maritime la sistemul diplomatic mondial. Toate relațiile erau apanajul puterii „protectoare” de la Kremlin, care își luase dreptul de a decide binele și răul pentru un spațiu cu înclinații eminamente liberale.

[6ImMwMToyLmMwMjowLmMwMzowLmMwNDoyLiI7aTo3O3M6MjQ6ImMwMToyLmMwMjowLmMwMzowLmMwNDoyLiI7fQ%3D%3D](#) (consultat pe 12.02.2013).

³⁰ De obicei actele de emigrare ale etnicilor străini se depuneau la consulatul elvețian. Dată fiind neutralitatea Elveției, România a continuat să permită existența consulatelor Elveției pe teritoriul României până la jumătatea anilor '50. Vezi mărturia Mariei Ganea în *Un grec, doi greci, trei greci... Brăila*, ed. Camelia Hristian, Ghena Pricop, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2009, pp. 160-161.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare istorice și instrumente de lucru:

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila, fond *Prefectura județului Brăila*, dosar 50/1940.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați, fond *Comisia Europeană a Dunării. Delegatul României*, dosar 134/1927.

Comerțul exterior al României 1928-1937, vol. I, partea I, București, 1939.

Comerțul exterior al României în anul 1940, București, 1941.

ARDELEANU, Constantin; *Comerțul exterior și navigația prin gurile Dunării. Serii statistice (1901-1914)*, Galați University Press, Galați, 2008.

MUNTEANU BĂRLAD, Gheorghe; *Galații*, Societatea de editură științifică-culturală Galați, Galați, 1927.

SCURTU, Ioan și Dordea (coord.); *Minoritățile naționale din România 1925-1931. Documente*, Arhivele Naționale ale României, București, 1996.

MOCANU, Marin Radu (coord.); *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*, vol. II, Arhivele Statului din România, București, 1995.

VOLBURĂ, Radu; *Anuarul orașului Galați și județului Covurlui 1936-1938*, Galați, 1938.

Lucrări generale și speciale:

BRESTOIU, Horia; *Acțiuni secrete în România în preajma celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Științifică, București, 1973.

CAMBON, Jules; *Le diplomate*, Hachette, Paris, 1926.

CERNOVODEANU, Paul; *The Setting up of the English Consulate in the Romanian Principalities (1803) and its Activity until 1807*, în „Revue Roumaine d'études international”, an V (1971), nr. 1 (11), București, 1971.

CONSTANTIN, Cristian; *Activități și rapoarte diplomatice cu privire la orașul și portul Brăila (1919-1940)*, în „Analele Brăilei” - serie nouă, an XII (2012), nr. 12, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2012, pp. 197-215.

Idem, *Etniile din Brăila—o problemă europeană (1919-1940)*, în „.... Greci, evrei, ruși lipoveni, turci... Brăila. Reactivarea memoriei culturale a orașului”, ed.: Camelia Hristian, Ghena Pricop și Evdochia Smaznov, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2012, pp. 439-460.

DOCEA, Vasile; *Înființarea reprezentanței consulare a Prusiei la Galați (1837)*, în „Danubius”, nr. 13-14, 1992, Galați, pp. 145-154.

NEGRU, Leontin; *Identități etnice la Dunărea de Jos și ultimatumul sovietic (23 august 1939-28 iunie 1940)*, în „Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați seria XIX – istorie”, anul IV (2005), nr. 4, pp. 267-276.

Idem, *Contribuții la cunoașterea stării de spirit și activității politice a populației ținutului Dunărea de Jos în anul 1939*, în „Buletinul cercurilor științifice studențești.”, anul al VII-lea (2001), nr. 7, Alba-Iulia, pp. 233-238.

MĂRIEȘ, Steluța; *Înființarea Agenției consulare austriece în Principatele Române*, în „Danubius”, nr. 6-7, 1972-1973, Galați, pp. 69-80.

NĂSTASE, Dan; *Drept diplomatic și consular*, Editura Fundației România de Măine, București, 2006.

STANCIU, Ștefan; *România și Comisia Europeană a Dunării: Diplomatie, suveranitate, cooperare internațională*, Editura Pax Aura Mundi, Galați, 2002.

TULUȘ, Arthur Viorel; *Interesele economice și politica la Gurile Dunării între 1936 și 1940*, în „Analele Universității „Dunărea de Jos” Galați”, seria XIX – istorie”, an IV (2005), nr. 4, pp. 229-253.

Idem; *Dunărea maritimă între Aranjamentul de la Sinaia și Acordul de la Belgrad (19138-1948)*, Galați University Press, Galați, 2008.

Un grec, doi greci, trei greci... Brăila, ed. Camelia Hristian, Ghena Pricop, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2009.

Internet, surse online:

www.mae.ro (consultat pe 07.03.2013).

http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcss_7/bcss7.html
(consultat pe 12.10.2012).

Inventaris van het archief van den Nederlandse Consulaten in Roemenie, 1860-1954. Nummer archiefinventaris 2.05.337. Nationaal Archief, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (traducere: *Inventarul arhivelor Consulatelor Țările de Jos în România, 1860-1954*. Inventarul arhivei cu numărul 2.05.337. Arhivele Naționale, Ministerul Educației, Culturii și Științei din Olanda), 2010, www.gahetna.nl (consultat pe 12.02.2013).

Ana-Maria CHEȘCU*

**CONFRUNTARE ȘI COOPERARE ÎN SPAȚIUL PONTIC
HUNTINGTON VS. BRZEZINSKI**

***Confrontation and cooperation in the Black Sea area
Huntington vs. Brzezinski***

Abstract: *From the ancient times, the Black Sea has been an important waterway and a meeting point of great civilisations. Today, it is surrounded by a number of countries that play an important role on the international scene. From a geographical perspective, the Black Sea region includes those countries that have access to the sea – Turkey, Bulgaria, Romania, Ukraine, Russia, Georgia, but the extended area includes states such as Greece, Albania, Macedonia, Armenia, Hungary, Azerbaijan and the Republic of Moldova. All these countries are linked by a series of common economic and political interests, visible in their membership in several international bodies such as Blackseafor (The Organisation for Diplomatic–Military Cooperation of the Black Sea), a cooperative group of coastal states aiming to maintain the peace and stability of the area, and BSEC (Black Sea Cooperation Organization), an organisation that secures the commercial links between the Black Sea and the North Sea. In relation to these interests, the two political scientists mentioned in the title of this paper examine the role that each state around the Black Sea plays in the contemporary international relations.*

Keywords: *Cooperation, geopolitics, Black Sea area, confrontation, geostrategic players.*

Situat la răspântia a două continente – Europa și Asia – Marea Neagră a reprezentat, încă din cele mai vechi timpuri, o importantă arteră navigabilă și o zonă de întâlnire a marilor civilizații. Vorbind despre importanța Mării Negre, istoricul Gheorghe Brătianu considera că principalele puncte cheie care făceau din Marea Neagră o mare importantă erau existența strâmtorilor, care asigurau legăturile pe mare și Peninsula Crimeea, care asigura o poziție stăpânitoare în tot complexul pontic¹. În concepția brătienistă, „cine stăpânea Crimeea, stăpânea Marea Neagră”².

Atunci când vorbim de spațiul pontic, la modul general, ne referim la acea zonă care înconjoară Marea Neagră, dar în realitate, zona desemnează

* Doctorand în istorie la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

¹ Gh. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, Editura Polirom, Iași, 1990, pp. 82-83.

² *Ibidem*.

un teritoriu mult mai extins. Din punct de vedere geografic, spațiul pontic cuprinde acele state care au acces la acvatoriul mării – Turcia, Bulgaria, România, Ucraina, Rusia și Georgia – în timp ce, regiunea extinsă cuprinde state, precum Grecia, Albania, Macedonia, Armenia, Ungaria, Azerbaidjan și R. Moldova. Astăzi, aceste state sunt legate printr-un sistem de relații economice comune și aspirații politice apropiate, mai ales după eliminarea taxelor impuse de regimul comunist.

Pe teritoriul Mării Negre funcționează o serie de organisme precum Blackseafor (Organizația de Cooperare diplomatico-militară a Mării Negre), grup de cooperare a statelor riverane, în scopul menținerii păcii și stabilității în zonă și BSEC (Organizația de Cooperare a Mării Negre), organizație care asigură legăturile comerciale de la Marea Neagră la Marea Nordului³.

Din cele mai vechi timpuri, *Pontus Euxinus* sau *Mare Negrum*, așa cum era cunoscută încă din perioada antică, nu a reprezentat altceva decât o rămășiță a fostei mări sarmatice, ce acoperea un spațiu imens care pleca din Europa Centrală și ajungea până în Turkistan. La sfârșitul terțiarului, această imensă mare a fost împărțită în mai multe sectoare; bazinul Mării Negre s-a separat de bazinul Mării Caspice, iar aceasta, la rândul ei, de Lacul Aral. Datorită poziționării geografice, astăzi, Marea Neagră, componentă a Mării Mediterane, este una din cele mai înconjurate de uscat din întreaga lume. Izolarea Mării Negre față de alte mări este asigurată prin prezența strâmtoarelor, care asigură legăturile pe mare. Spre sud-vest, marea comunică cu Marea Marmara, prin strâmtoarea Bosfor, iar cu Marea Egee, prin strâmtoarea Dardanele.

Din aceste puncte de vedere, putem afirma că zona pontică nu a avut niciodată un rol atât de important ca cel de astăzi. Marea Neagră reprezintă unul dintre cele mai importante coridoare energetice ale lumii și un important punct de legătură între Asia Centrală și Caucaz și între Orientul Mijlociu și Asia Centrală și de Vest.

La Summit-ul NATO de la București s-a reactivat importanța Mării Negre pentru spațiul mondial și european. La punctul 36 erau stipulate următoarele: „Reafirmăm importanța continuă a Mării Negre pentru securitatea euro-atlantică. În această privință, salutăm progresul în consolidarea securității regionale, prin utilizarea eficientă a inițiativelor și mecanismelor existente. Alianța va continua să sprijine aceste eforturi, în mod adecvat, ghidată de prioritățile regionale și pe baza transparenței, complementarității și inclusivității, în scopul dezvoltării dialogului și cooperării între statele Mării Negre”⁴. Așadar, astăzi, NATO nu mai este un

³ Gen-loc. Teodor Frunzeti, *Cooperarea regională-măsurile de creștere a securității regionale, de sporire a încrederii, de sporire a încrederii și de prevenire a conflictelor în zona extinsă a Mării Negre*, în *Cunoaștere strategică în zona extinsă a Mării Negre*, Editura RAO, 2011, pp. 189-200.

⁴ Contraamiral D. Dănilă, Șeful Statului Major al Forțelor Navale, *Contribuții ale forțelor navale la cooperarea militară, regională și la integrarea României în Uniunea Europeană*, în „Buletinul Forțelor Navale”, nr. 8, București, 2008, p. 5.

organism limitat la Europa, ci a devenit o forță care acționează pe toate meridianele lumii, și totodată, un avanpost pentru America, care încearcă prin toate mijloacele să contracareze influența Rusiei în zona eurasiatică.

Ca răspuns, Rusia a creat CSI, sau Comunitatea Statelor Independente, un adevărat paravan pentru adevăratele intenții ale rușilor. În anul 1995, Boris Elțin emitea un document prin care expunea scopurile acestei organizații: „Principalul scop al politicii Rusiei față de CSI este crearea unei organizații de state integrate politic și economic, capabile de a-și revendica locul cuvenit în comunitatea mondială, consolidarea Rusiei ca forță conducătoare în formarea unui nou sistem de relații economice și politice interstatale pe teritoriul post-sovietic⁵. În acest scop, Rusia a semnat în primăvara anului următor două acorduri: primul, intitulat „Comunitatea de Republici Suverane”, a consacrat uniunea Rusiei cu Belarusul, iar al doilea, „Acordul Comunității de State Integrate”, a reunit state precum Rusia, Kazahstan, Belarus și Kârgâzstan.

Pentru a vedea care sunt rațiunile care au influențat politica internațională, de-a lungul timpului, în studiul de față vom defini noțiunea de geopolitică și principalele idei promovate de către cei doi mari geostrategi, Huntington și Brzezinski, și vom analiza principalele interese și jocuri politice ale statelor din zona pontică.

De-a lungul timpului, perspectivele geopolitice au variat, în funcție de modul în care oamenii au interpretat schimbările petrecute în politica externă. Dacă în secolul XIX noțiunea de geopolitică a fost strâns legată de poziționarea geografică a statelor, ulterior termenul s-a extins către continente. Două curenți au dominat gândirea geopolitică a secolului nostru: curentul organic și curentul geostrategic. Fondatorul curentului organic a fost Friederich Ratzel (1844-1904)⁶. În lucrările sale, acesta considera că „spațiul vital” sau *lebensraum-ul*, reprezenta un factor important al formării caracterului politic al statului, iar localizarea, un factor important al omogenizării acestora. Pe lângă aceste două caracteristici – spațiu și localizare - Ratzel identifica un al treilea factor geopolitic, delimitarea teritorială sau granița, element care reflecta toate schimbările pe care un stat le suporta.

De cealaltă parte, promotorii curentului geostrategic au fost istoricii englezi și americani. Cel care a deschis drumul cercetării geostrategice a fost Alfred Mahan (1840-1914). Ca amiral al flotei americane, Mahan a lansat teoria puterii maritime. În lucrarea sa de referință, *The interest of America in Sea Power*, apărută în anul 1897, acesta considera că lumea va fi stăpânită de statul care va controla mările și oceanele lumii. Aceste idei ale sale l-au făcut să devină primul profet al supremației americane în lume. În contrast cu acesta, John Makinder lansa teoria puterii terestre sau a *heart-landului*. În opinia sa, „cine stăpânea Europa de Est stăpânea heartland-ul, cine

⁵ Z. Brzezinski, *Marea tablă de șah. Geopolitica lumilor secolului XXI*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 123.

⁶ S. Negruț, *Geopolitica*, în „Jurnal Economic”, an VIII, nr. 15, București, pp. 3-8.

conducea heartland-ul stăpânea Eurasia și Africa, cine stăpânea Eurasia și Africa stăpânea lumea”⁷. Deși în lucrarea *Pivotul geografic al istoriei*, Makider considera Asia Centrală pivotul istoriei, după sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale, își revizuieste opiniile și plasează pivotul către centrul Europei.

După cel de-al doilea război mondial, curentul geostrategic câștigă din ce în ce mai mult teren, iar lumea nu mai este împărțită în zone distincte, ci se află în continuă mișcare și interacțiune. Ca știință a secolului XXI, geopolitica se împarte acum, între est și vest, între lumea avansată și lumea mai puțin avansată. Dintre cei mai cunoscuți politologi ai timpurilor noastre amintim aici pe Samuel Huntington, promotorul națiunii de civilizație ca factor esențial în relațiile internaționale și Zbigniew Brzezinski, cu a sa tablă de șah, care merită toată atenția, în opinia noastră. Contestatar al ideii de stat ca mare putere și al rivalității dintre est și vest, Huntington vorbește despre o lume culturală aflată într-o continua ciocnire. În opinia sa, rivalitatea est-vest reprezenta doar un mit creat la cerința Occidentului, lumea posteroară Războiului Rece fiind o lume a șapte sau opt civilizații, care conturau tabloul unei lumi multipolare și multiculturale. Pentru prima oară – constata Huntington – politica globală devenea multipolară și multicivilizațională, iar Occidentul pierdea teren în raport cu puterile non-occidentale⁸. În opoziție cu acesta, Zbigniew Brzezinski considera că și în secolul XX statele națiuni rămâneau elemente de bază ale sistemului mondial⁹. În opinia acestuia, competiția, bazată pe criteriul teritorial, domina și în prezent politica mondială. Mai mult decât atât, acesta considera că așezarea geografică constituia punctul de plecare în definirea priorităților externe ale unui stat-națiune, iar mărimea acestuia, un element care-i definea puterea și influența. Îndrăznim să spunem că există și unele excepții. Japonia este o țară care nu a beneficiat de o poziție geografică favorabilă și totuși este unul din principalii actori ai scenei mondiale și redutabil competitor al SUA și Rusia. De altfel, însuși autorul recunoaște că, în prezent, geopolitica a progresat de la nivelul regional la cel global, iar politica regională a pierdut teren în fața supremei puteri. Să fie asta o consecință a procesului de globalizare?

Marile confruntări din jurul spațiului pontic Rusia

La sfârșitul secolului XX, moartea monstrului rus părea inerentă, iar mirajul comunismului, iluzia care promisese pacea eternă și deplina egalitate se dovedise o utopie, atât pentru milioanele de ruși, cât și pentru popoarele cucerite în numele universalismului sovietic. În mod evident, noua Rusie a fost devastată de colapsul și desființarea Uniunii Sovietice, astfel încât, în

⁷ Idem, *Geopolitica - Universul Puterii*, Editura Meteor Press, 2008, p. 13.

⁸ S. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, Oradea, 1997, p. 25.

⁹ Z. Brzezinski, *op. cit.*, p. 34.

anii premergători acestui eveniment, principalul obiectiv al cabinetului de la Moscova a fost redobândirea mândriei naționale și asigurarea influenței sale în întreaga lume. Afirmatia lui Aleksandr Rutkoi, vicepreședinte în timpul lui Boris Elțin, este ilustrativă în acest sens: „Dacă privim la situația geopolitică a țării noastre, devine evident că Rusia reprezintă singurul pod între Europa și Asia. Cine devine stăpânul acestui spațiu, va deveni stăpânul lumii”¹⁰. Cu toate acestea, Rusia de după anul 1991, a fost o țară a confuziei. Decenii întregi de regim comunist au impus poporului rus o izolare totală de restul lumii și impresia falsă că marele colos rus nu va putea fi dărâmat niciodată. De aici și șocul resimțit de poporul rus. Iată ce spune Zbigniew Brzezinski despre prăbușirea URSS-ului: Prăbușirea URSS a produs o confuzie geopolitică enormă. În decursul a doar două săptămâni – poporul rus – care, în general, era chiar mai puțin prevenit asupra apropiatei dezintegrări a URSS, decât lumea din afara acestuia, a descoperit brusc, că nu mai era stăpânul unui imperiu transcontinental, ci frontierele Rusiei se restrânseseră, la ceea ce fuseseră la începutul secolului XIX în Caucaz, la mijlocul aceluiași secol în Asia Centrală, și –mult mai spectaculos și dureros – la ceea ce fuseseră cam 1600 spre vest”¹¹. Mai mult decât atât, pierderea statelor baltice a dus la pierderea statelor Riga și Tallin, pierderea Ucrainei la pierderea Odesei, iar proclamarea independenței statelor caucaziene, Georgia, Armenia și Azerbaidjan au dat ocazia Turciei și Ucrainei să se afirme în regiunea eurasiatică. În aceste condiții, singura legătură cu a Rusiei cu marea a rămas portul Novorosiisk, iar cele două conducte care traversau teritoriul georgian, oleoductul Baku-Tbilisi-Erzurum și gazoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan au fost redirecționate către statele vest-europene. Pierderea acestor conducte a produs o pagubă de milioane de dolari în bugetul Rusiei, care s-a văzut depesădită de o importantă sursă de venit.

În ciuda acestor pierderi, Samuel Huntington considera că Rusia continua să domine regiunea eurasiatică, chiar și după ce o parte din fostele parteneri ale URSS-ului și-au proclamat în continuare independența. Iată ce spune istoricul despre aceasta: „Rusia creează pretutindeni un bloc având centrul ortodox sub conducerea sa și un tampon de state islamizate care sunt, în diferite grade, dominate și din care Rusia va încerca să excludă influența altor puteri”¹². În opinia sa, Rusia, ca succesoare a imperiilor țariste și comunist reușește să creeze un bloc civilizațional, asemănător în multe privințe cu al Occidentului, care este reunit în jurul Franței și Germaniei. Reunite în jurul unor state nucleu, aceste regiuni se află în competiția pentru putere în Europa.

Ucraina

De cealaltă parte, Zbigniew Brzezinski vede în Ucraina principalul pilon al influenței rusești în Europa și Asia, considerând că, „fără Ucraina,

¹⁰ Z. Brzezinski, *op. cit.*, p. 126.

¹¹ *Ibidem*, p. 105

¹² S. Huntington, *op. cit.*, p. 240.

Rusia ar mai înceta să mai fie un imperiu eurasiatic¹³. Alături de Rusia, Ucraina reprezintă un spațiu important pe tabla de șah a Eurasiei, dar nu are o influență care să-i permită să controleze singură această zonă. Dacă luăm în considerare criteriul demografic Ucraina are aceleași probleme ca și Rusia, care se confruntă cu o scădere bruscă a populației și o reducere a calității forțelor armate. Mai mult decât atât în momentul de față, Ucraina este divizată în două: partea de vest, puternic naționalistă, vorbitoare de limbă ucraineană, tinde către vest și parte estică, ortodoxă și puternic vorbitoare de limbă rusă pare să fie puternic atașată de Rusia. Pe lângă această divizare, mai există și problema Crimeii, provincie în proporție de 70% rusă, și care, între anii 1991-1992, a sprijinit independența Ucrainei față de Rusia, dar la presiunile liderilor de la Kiev și Moscova și-a reevaluat opțiunile. Dincolo de unele scenarii privind împărțirea Ucrainei în două, sau absorbirea de către Rusia cu totul a acestei provincii, credem că Ucraina, deși va rămâne o provincie independentă, nu va renunța de parteneriatul cu fratele de la est, deoarece o leagă de acesta rațiuni economice și culturale, mult mai puternice decât atracția Occidentului. Datorită rolului pe care l-a avut în Uniunea Sovietică și datorită rolului pe care îl are acum, acela de țară de tranzit a gazului transportat prin conductele rusești către Europa Occidentală, Ucraina nu își poate permite să sfideze Moscova.

Azerbaidjan și Turcia

Atât Ucraina, cât și Azerbaidjanul, reprezintă regiuni importante pentru ceea ce Rusia ar putea deveni pe viitor. Dacă liderii de la Moscova reușesc să se înțeleagă cu omologi de la Kiev, Rusia ar putea câștiga toate mijloacele pentru a putea deveni un stat important în zona eurasiatică, dar și un stat important în zona Mării Negre. Din punct de vedere energetic, Azerbaidjanul reprezintă pentru Rusia bușonul care poate deschide accesul la bogățiile din Marea Caspică și Asia Centrală. Cu toate acestea, știm că această provincie este musulmană, iar istoria și limba o leagă mai mult de Turcia, un alt stat cu influență în zona pontică. După cum afirma același Brzezinski, „un Azerbaidjan legat de Turcia, ar îndepărta Rusia de acest rezervor energetic, iar un Azerbaidjan legat de Rusia, ar face ca independența statelor central asiatice să rămână doar pe hârtie”¹⁴.

În momentul de față, Turcia asigură stabilitatea în zona pontică și reprezintă o contrapondere la pretențiile Rusiei în acest spațiu. Cu toate acestea, în interiorul Turciei există și astăzi numeroase probleme legate de definirea propriei identități și de propria istorie. La fel ca și rușii, turcii păstrează în minte amintirea propriului trecut glorios legat de istoria Imperiului otoman. Dacă naționaliștii turci văd în populațiile turce din Asia Centrală și Marea Caspică o posibilă zonă de dominație turcească,

¹³ Z. Brzezinski, *op. cit.*, p. 59.

¹⁴ S. Huntigton, *op. cit.*, p. 240.

fundamentalistii islamici ținesc către Orientul Mijlociu. Între aceștia sunt „europeniștii”, care promovează apropierea de Occident. În mod evident, tensiunile dintre aceștia sunt departe de a se fi încheiat, iar un posibil dezechilibru în interiorul Turciei va dezechilibra spațiul pontic. Din punct de vedere geografic, Turcia este așezată lângă alte trei state cu probleme religioase; Iranul, Irakul și Siria, state în care îi regăsim pe regenații kurzi, popor asiatic cu veleități războinice. Dacă aceștia ar invoca dreptul la autodeterminare, în mod cert zona ar fi supusă unui conflict etnic, deosebit de grav pentru politica europeană.

Pe baza acestor considerente, putem respinge acuzațiile unor istorici care consideră că Turcia trebuie să-și asigure rolul de pilon al islamului. Unul dintre aceștia, Huntington considera că Turcia trebuie să-și asume titlul de pilon al islamului și să renunțe la rolul unui cerșetor care bate la ușa Occidentului. Din păcate, statul turc actual nu mai are puterea și gloria Imperiului de altădată, iar un eventual ajutor occidental nu este de lepădat. În momentul de față, Turcia nu are puterea să omogenizeze populațiile islamice din zonă și nici să devină un stat-nucleu pentru acestea. În plus, Occidentul pare nesimțitor la doleanțele acestui stat, și din acest motiv, Turcia joacă în continuare un rol neutru în politica internațională, îndreptându-se, atât către Occident, cât și către Orientul Mijlociu. Brzezinski pare să confirme această părere considerând că: „Dacă Turcia își menține drumul spre Europa - și - dacă Europa nu își închide ușile pentru Turcia - este posibil ca statele caucaziene să graviteze spre orbita europeană, ceea ce ele își doresc cu ferveare. Dar dacă europenizarea Turciei stagnează, din motive interne sau externe, Armenia și Georgia nu vor avea altă opțiune decât să se adapteze la dorințele Rusiei¹⁵”. În ceea ce ne privește, nu știm care va fi rolul Turciei în viitor, dar cu siguranță va avea unul, din moment ce în prezent face parte din G20, iar dezvoltarea economică joacă un rol important în politica internațională.

Rezumând cele spuse mai sus, putem conchide următoarele: în zona Mării Negre, principalii jucători geostrategici vor rămâne Rusia, secundată sau nu de Ucraina și America, prin prezența NATO-ului în regiune, organizație care se bazează în special pe Franța și Germania.

¹⁵ Z. Brzezinski, *op. cit.*, p. 168.

BIBLIOGRAFIE

BRĂȚIANU, Gh., *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, Editura Polirom, Iași, 1990.

BRZEZINSKI, Z., *Marea tablă de șah. Geopolitica lumilor secolului XXI*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.

DĂNILĂ, D. Contraamiral, *Contribuții ale forțelor navale la cooperarea militară, regional și la integrarea României în Uniunea Europeană*, în „Buletinul Forțelor Navale”, nr. 8, București, 2008.

FRUNZETI, Teodor Gen-loc., *Cooperarea regională-măsuri de creștere a securității regionale, de sporire a încrederii, de sporire a încrederii și de prevenire a conflictelor în zona extinsă a Mării Negre*, în *Cunoaștere strategică în zona extinsă a Mării Negre*, Editura RAO, 2011.

HUNTIGTON, S., *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, Oradea, 1997.

NEGRUȚ, S., *Geopolitica*, în „Jurnal Economic”, an VIII, nr. 15, București.

Idem, *Geopolitica - Universul Puterii*, Editura Meteor Press, 2008.

Alexandru COVRIG*

**CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND POLITICA EXTERNĂ A
RUSIEI ÎN TIMPUL LUI VLADIMIR PUTIN (1999-2008)**

***A few considerations concerning the foreign policy of Russia
during the presidential mandate of Vladimir Putin (1999-2008)***

Abstract: After he became president of the Russian Federation in 1999, Vladimir Putin attempted to restore Russia's influence in the world. During this period, Russian energy resources (oil and gas) became a weapon in the country's foreign policy. By means of her resources, Russia can control economically the countries of Europe and Central Asia. Vladimir Putin started a war against terrorism after 9/11. Russia is a partner in the war against international terrorism, together with NATO and the USA. NATO and Russia cooperate in the war against terrorism, in the non-proliferation of nuclear weapons and in other military aspects. Russia also established a strategic partnership with China, and the two countries collaborate in the military and economic fields.

Keywords: Russia, strategic partnership, China, NATO, USA, foreign policy, military cooperation, terrorism.

Încă de când a devenit președinte al Rusiei, Vladimir Putin a urmărit următoarele obiective în politica externă: 1. a urmărit o politică externă economică¹; 2. să mențină interesele economice ale Rusiei²; 3. să îmbunătățească relațiile Rusiei cu Statele Unite ale Americii și să o integreze în economia mondială³; 4. să îmbunătățească relațiile Rusiei cu fostele republici sovietice⁴.

Vladimir Putin este adeptul politicii numită „*noul realism*”. Acest concept se referă la recunoașterea limitelor puterii Rusiei, însemnând să nu dea aspirații la o influență globală, ci să îngusteze drumul dintre ambiții și resurse⁵. Realism în aprecierea situației internaționale, în stabilirea scopurilor concrete, în aprecierea posibilităților proprii⁶. Vladimir Putin este

* Masterand anul al II-lea, specializarea *Relații, Instituții și Organizații Internaționale*, la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași.

¹ Andreea Mocanu, *The economic dimension of Russian foreign policy in Central Asia after 9/11: pursuing and promoting energy diplomacy*, Editura Lumen, Iași, 2007, p. 7.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 28.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 27.

⁶ Igor Ivanov, *Politica externă a Rusiei în epoca globalizării*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, p. 161.

primul lider rus care gândește despre ambițiile Rusiei în contextul posibilităților.

Un alt element important în politica externă a Rusiei în timpul lui Vladimir Putin a fost pragmatismul. Oficialii ruși și-au dat seama că după prăbușirea URSS, resursele lor de politică externă erau obiectiv limitate. Prin urmare, aceste resurse trebuiau să fie concentrate în domeniile vitale pentru statul rus. În primul rând era vorba de asigurarea unei securități trainice, de creare a celor mai favorabile condiții pentru o dezvoltare economică ascendentă, o creștere economică stabilă, ridicarea nivelului de trai al populației etc. Politica externă a Rusiei a urmărit realizarea diferitelor proiecte și inițiative globale, care satisfăceau necesitățile rusești⁷.

Un alt punct important pe agenda economică a Rusiei, pe lângă realism, internaționalizare și integrare, este economizarea care implică faptul că obiectivele economice primează înaintea chestiunilor legate de securitate. În timpul lui Putin, prioritățile economice au apărut ca cele mai importante trăsături din timpul conducerii lui în politica externă⁸.

După ce a integrat Rusia în G-7, G-8, Vladimir Putin vroia ca Rusia să devină membru în WTO (World Trade Organization). Putin spera că Rusia va deveni membru în WTO datorită angajamentelor pe care le-a luat în războiul împotriva terorismului⁹. În legătură cu Asia Centrală, Rusia a recunoscut că dorește să își întărească poziția economică în această regiune. Oficialii ruși din timpul președinției lui Vladimir Putin au recunoscut că participarea Rusiei la menținerea păcii și stabilității în zona Asiei Centrale alături de coaliția anti-teroristă va ajuta Rusia să își îmbunătățească interesele economice¹⁰.

Rusia și-a dorit în perioada 1999-2001 să aibă un rol conducător în Asia Centrală, datorită chestiunilor legate de securitate și de economie. În condițiile în care în statele Asiei Centrale au apărut mișcări islamice radicale, Rusia a dorit să își întărească relațiile politice și militare cu aceste țări. În timpul lui Putin, chestiunile securității Rusiei în relație cu Asia Centrală au fost definite prin prisma amenințărilor teroriste¹¹.

Folosindu-se de aceste amenințări teroriste, Putin a sesizat momentul favorabil pentru ca Rusia să își recâștige influența în această zonă. Rusia a încheiat o serie de înțelegeri bilaterale și de cooperare cu statele din Asia Centrală. Aceste înțelegeri se refereau la o cooperare tehnică militară și de securitate. Mai exact Rusia își oferea asistența și tehnica militară și nu dorea să se implice cu trupe¹².

Pe lângă partea legată de securitate, Putin a sesizat posibilitatea ca Rusia să câștige și niște avantaje economice. În toamna lui 1999 a încheiat o

⁷ *Ibidem*, p. 163.

⁸ Andreea Mocanu, *op. cit.*, p. 29.

⁹ *Ibidem*, p. 30.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 40.

¹² *Ibidem*, p. 42.

înțelegere legată de exportul de gaz din Turkmenistan către Rusia. Rusia a încercat nu doar să profite de rezervele de gaz ale Turkmenistanului, dar de asemenea să împiedice gazul turkmen să concureze cu gazul rusesc pe piețele din Turcia și Europa. În cazul Kazahstanului, Rusia a dorit să își păstreze influența sa puternică asupra sistemului de conducte petroliere care legau ambele țări. Ceea ce însemna controlul rusesc asupra gazului și petrolului kazakh care erau transportate către Europa¹³.

În 2001, Vladimir Putin a restabilit dialogul cu Azerbaidjanul, bogat în hidrocarburi și cu o poziție strategică importantă în Caucazul de Sud. Iar prin intermediul companiei de stat GAZPROM, Rusia a cumpărat gazul turkmen prin acordurile din 2003 și 2006 la un preț mult inferior celui de pe piața mondială.¹⁴

În 2005-2008, Washingtonul a criticat Moscova pe motivul că nu slăbește presiunile economice și militare asupra statelor din Asia Centrală pentru ca acestea să-și dirijeze exporturile de hidrocarburi prin conductele ruse. SUA a criticat și exporturile ruse de armament modern în Siria și Iran. Aceste critici au venit pe fondul eșuării rezoluțiilor cu privire la Iran. Rezoluțiile au eșuat deoarece Rusia și China s-au opus în permanență prin vetouri față de propunerile americane de sancționare a Teheranului¹⁵.

Companiile petroliere rusești au fost re-naționalizate în timpul lui Vladimir Putin. Astfel Rusia a devenit principalul exportator de gaze și petrol în Europa occidentală, centrală și de est. Energia și companiile energetice au devenit astfel importante mijloace ale statului în promovarea politicii externe rusești¹⁶. Rusia urmărește o strategie clară economică în Asia Centrală, căutând dominația în industria de gaz a regiunii, controlul asupra energiei hidro-electrice¹⁷. Moscova a decis să își extindă influența asupra rezervelor din Asia Centrală pentru a-i proteja Rusiei poziția monopolistă de furnizor de gaz pe piețele lumii. GAZPROM, cea mai mare companie a Rusiei deține conductele și controlează câmpurile gazeifere care furnizează gazul vital spre Europa¹⁸. Resursele energetice au devenit în timpul lui Vladimir Putin o armă a Rusiei, cu care poate controla Europa.

Principalele conducte de petrol și gaze ale Rusiei tranzitează Belarus, Lituania, Ucraina și Polonia, transportul spre UE fiind practic controlat și de actorii locali. Rusia deține de asemenea baze militare rusești în Ucraina, Armenia, Caucazul de Nord prin care se supraveghează nordul și centrul bazinului Mării Negre¹⁹.

¹³ *Ibidem*, p. 43.

¹⁴ Florin Pană, *Ambiție multipolară: parteneriatul strategic China-Rusia*, Editura RBA media, București, 2010, p. 31.

¹⁵ Ioana Ileana Ionescu, Imanuela Ionescu, *Federația Rusă și Uniunea Europeană la începutul secolului XXI*, Colecția Geopolitică, Editura Top Form, București, 2010, p. 88.

¹⁶ Andreea Mocanu, *op. cit.*, p. 59-59 *passim*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 60.

¹⁸ *Ibidem*, p. 65.

¹⁹ Ioana Ileana Ionescu, *op. cit.*, p. 43.

După 11 septembrie 2001, NATO și Rusia s-au definit în permanență ca *aliați și parteneri*, care cooperează pentru o *stabilitate avansată, securitate și integrare economică*²⁰. Din anul 2004, SUA și-a precizat mereu îngrijorările legate de deficiențele din democrația rusească și de violarea drepturilor omului în Cecenia, în timp ce oficialii din Rusia au criticat puternic standardele occidentale ale drepturilor omului. Aceste acuzații au escaladat în special atunci când a venit vorba de instalarea scutului antirachetă în Europa și de ambițiile Ucrainei și Georgiei de a deveni membre NATO²¹.

În anul 2004 Georgia și Ucraina au solicitat deschis includerea în NATO și participarea NATO și UE la soluționarea „conflictelor înghețate” din zona lărgită a Mării Negre²².

Membrii Consiliului NATO-RUSIA (fondat la 28 mai 2002) colaborează în diferite domenii: lupta împotriva terorismului, gestionarea crizelor, neproliferarea, controlul armamentelor și măsurile de încredere, apărarea contra rachetelor de pe teatrele de război, acțiunile de căutare și salvare pe mare, cooperarea între militari și reforma apărării, planurile civile de urgent, noile amenințări și provocări. Hotărârile se iau în comun, ceea ce face ca Rusia să nu mai fie un partener extern, ci un element de sine stătător al procesului intern de elaborare a unei politici comune²³.

Răcirea relațiilor bilaterale ruso-americane a fost dată de extinderea NATO, războiul contra Irakului și de proiectul american de amplasare a unor elemente ale scutului sau antirachetă pe teritoriul Cehiei și Poloniei. Rusia le-a catalogat ca o amenințare la securitatea sa națională. Concepția de securitate a Rusiei prevede ca principale amenințări următoarele: extinderea NATO în Europa de Est și primejdia prezenței militare la granițele Rusiei; terorismul internațional; slăbirea procesului de integrare la nivelul CSI; escaladarea conflictelor în desfășurare în cadrul CSI²⁴.

Între anii 1997-2004 NATO a înglobat aproape toate statele central și est-europene admise în UE. Această dublă extindere a venit succesiv în contradicție cu pretențiile Rusiei de întâietate în Est, Balcanii de Est sau zona lărgită a Mării Negre. După 1999, când Occidentul s-a implicat puternic în conflictul din Kosovo, influența Rusiei s-a redus considerabil în Balcani²⁵.

Rolul armelor nucleare este considerat foarte important și ca singura opțiune reală, în condițiile extinderii NATO în apropierea granițelor Rusiei. De aceea Rusia nu poate permite ca Georgia și Ucraina să devină membre

²⁰ Andreea Mocanu, *op. cit.*, p. 38.

²¹ Matthias Conrad, *NATO-Russia Relations Under Putin: Emergence and Decay of a Security Community? An analysis of the Russian Discourse on NATO (2000-2008)*, Editura LIT VERLAG, Berlin, 2011, p. 39.

²² Ioana Ileana Ionescu, *op. cit.*, p. 87.

²³ Pierre Lorrain, *Incredibila alianță Rusia - Statele Unite*, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2003, p. 13.

²⁴ Florin Pană, *op. cit.*, p. 32.

²⁵ Ioana Ileana Ionescu, *op. cit.*, p. 87.

NATO²⁶. Moscova nu va accepta niciodată instalarea în zonele „conflictelor înghețate” a unor forțe internaționale de pace²⁷.

Relațiile NATO-Rusia se bazează pe neîncredere și pe dispute nerezolvate. Totuși, spre deosebire de Războiul Rece, fără îndoială s-a produs o schimbare în relația NATO-Rusia. Deși NATO și Rusia au fost foarte aproape de o confruntare militară în timpul crizelor din Kosovo²⁸ și în timpul războiului ruso-georgian²⁹, aceste incidente au fost mai degrabă excepționale.³⁰

Rusia și NATO interacționează prin intermediul mecanismelor de cooperare în

Euro-Atlantic Partnership Council și în programul *Partnership for Peace*³¹.

NATO și Rusia au trecut la o demilitarizare a Europei, deși Rusia mai menține trupe în Republica Moldova, Abhazia, Oseția de Sud, Georgia și Armenia. Trupele rusești de menținere a păcii din Moldova și Georgia au rămas o sursă de neîncredere, pe măsură ce, în același timp americanii și-au stabilit baze militare în România și Bulgaria. Rusia nu poate accepta ca NATO sau SUA să dețină trupe foarte aproape de granițele ei. Totuși în primăvara anului 2004, *NATO ALLIED COMMAND EUROPE* au început să patruleze spațiul aerian al statelor baltice și să păzească granițele lor cu Rusia. În aprilie 2005, ministrul de externe rus a semnat înțelegerea *Partnership for Peace Status of Forces* prin care se permitea tranzitul militar pe teritoriul fiecăruia dintre cele două părți, fără regimul vizelor și alte restricții. Acest aspect ne trezește o contradicție: pe de o parte este clar nivelul foarte ridicat de militarizare al granițelor, iar pe de altă parte, nivelul înalt de militarizare nu se datorează fricii unei invazii militare organizate³².

Un alt moment important pentru politica externă rusească a fost decizia lui Vladimir Putin de a susține pe George W. Bush în războiul global împotriva terorismului, astfel inițiind perioada de apropiere Statele Unite-Rusia³³.

În războiul împotriva terorismului o mare importanță a fost acordată Asiei Centrale, văzută de către administrația americană ca o regiune cheie în asigurarea securității Orientului Mijlociu. Apropierea geografică a țărilor Asiei Centrale cu Afganistanul le-au oferit acestora o importanță geo-

²⁶ Florin Pană, *op. cit.*, p. 32.

²⁷ Ioana Ileana Ionescu, *op. cit.*, p. 89.

²⁸ Martin A. Smith, *Russia and NATO Since 1991: From Cold War Through Cold Peace to Partnership?*, Editura Routledge, New York, 2006, p. 77-83 *passim*.

²⁹ Iulian Chifu, Monica Oproiu, Narciz Bălășoiu, *Războiul ruso-georgian. Reacțiile decidenților în timpul crizei*, Editura Curtea Veche, București, 2010, p. 29-62 *passim*.

³⁰ Matthias Conrad, *op. cit.*, p. 32.

³¹ *Ibidem*, p. 33.

³² *Ibidem*, p. 34.

³³ Andreea Mocanu, *op. cit.*, p. 12.

strategică foarte mare pe agenda Statelor Unite ale Americii în războiul împotriva terorismului internațional. Asia Centrală este totuși în apropierea granițelor Rusiei și Statele Unite aveau nevoie de acordul Rusiei pentru a-și plasa trupe în această zonă; deși statele Asiei Centrale sunt independente și suverane, Rusia are o influență foarte mare în această zonă. Vladimir Putin a vorbit cu liderii regimurilor autoritare din statele Asiei Centrale pentru a le cere permisiunea ca forțele Statelor Unite ale Americii să staționeze pe teritoriul lor³⁴.

Vladimir Putin le-a acordat permisiunea sa trupelor americane să folosească teritoriul fostelor republici sovietice. Motivele acordării acestei permisiuni de către Vladimir Putin Statelor Unite ale Americii sunt: 1. dorea să îmbunătățească relația Rusiei cu Statele Unite ale Americii; 2. dorea integrarea Rusiei în economia mondială. Deci în spatele deciziei politice luate de către Vladimir Putin, să permită staționarea trupelor pe teritoriul statelor Asiei Centrale, se aflau motivele economice care sunt forțele conducătoare în conturarea noii politici externe a Rusiei față de zonele apropiate. Din zona Asiei Centrale, Rusia exploatează petrol și gaze naturale care apoi le transportă către piețele europene³⁵.

Deoarece Rusia a participat ca aliat la războiul împotriva terorismului în Afganistan, Bush a susținut politicile lui Putin legate de Cecenia. Dar când Putin s-a opus planurilor lui Bush de a invada Irakul în 2003, Rusia a pierdut susținerea americană în urmărirea politicilor sale cu privire la Cecenia. Deci în termeni de securitate cu privire la Asia Centrală, Putin a căutat să internaționalizeze războiul din Cecenia, căutând ajutor occidental. O dată cu sosirea trupelor americane în statele Asiei Centrale, Rusia a transferat trupe rusești și în Tajikistan. Putin nu era pregătit pentru o confruntare militară directă în regiune, și de aceea a colaborat cu liderii regionali pentru a combate amenințările precum extremismul regional, terorismul și traficul de droguri³⁶.

În 2004, s-a insistat pentru dezvoltarea cooperării între NATO și Rusia în domeniul contracarării terorismului internațional (mai ales după atentatul de la Beslan, din Federația Rusă). Moscova a sprijinit în continuare operațiunea maritimă de securitate din Marea Mediterană³⁷.

În 2004-2005, Federația Rusă a anunțat că ar putea, în caz de amenințări teroriste, să aplice „lovituri preventive” împotriva unor adversari teroriști. Puterea militară a Rusiei a crescut în 2005-2007. Structura forțelor a suferit un proces de modernizare și de întărire a unităților create pe baze contractuale. S-au inaugurat noi programe de rachete balistice, bombardiere strategice, diverse categorii de mijloace de luptă etc³⁸.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 14.

³⁶ *Ibidem*, p. 55.

³⁷ Ioana Ileana Ionescu, *op. cit.*, p. 88.

³⁸ *Ibidem*, p. 88.

În zona Asia-Pacific, aranjamentele de securitate nu creează decât o stabilitate relativă, iar starea de pace este dată în primul rând de prezența americană, atât cu trupe (Japonia), cât și prin sfera de influență pe care o are în zonă (Japonia, Coreea de Sud, India, Pakistan). Astfel, demersurile comune de securitate făcute de China și Rusia prin *PARTENERIATUL STRATEGIC DE COOPERARE* nu poate fi considerat decât o reacție firească în fața riscurilor potențiale la adresa securității celor două state³⁹.

SUA oferă stabilitate zonei Asia-Pacific, iar cedarea treptată din prerogative nu se poate face decât după dezvoltarea liderilor regionali, capabili să ofere subsistemului o stabilitate, cel puțin la nivelul celui actual. Prin parteneriatul strategic, Rusia și China doresc să participe alături de SUA și ceilalți lideri regionali la stabilitatea regiunii⁴⁰.

Pe 16 iunie 2001, Rusia și China au semnat *Tratatul de bună vecinătate, prietenie și cooperare la Moscova*. Relațiile de parteneriat strategic dintre China și Rusia au o importanță foarte mare nu numai pentru mediul de securitate din Extremul Orient, de pe continentul asiatic și din zona Asia-Pacific, ci și pentru mediul de securitate din întreaga lume. Rusia și China au o frontieră comună de 7.000 de kilometri, iar problemele de frontieră, atât în zona Amurului, cât și în restul acestui spațiu imens nu sunt puține. De-a lungul anilor, Rusia și China și-au disputat cele peste 2.400 de insule de pe Amur, iar prin anii 1980, au avut loc chiar ciocniri violente ale forțelor aflate de o parte și de alta a frontierei⁴¹.

China și Rusia reprezintă două civilizații diferite, chiar concurențiale în ceea ce privește supremația în spațiul asiatic. China se află, deopotrivă, pe heartland-ul asiatic și pe rimland, pe lanțul muntos Himalaya și la sud de fostul foaier perturbator, iar această postură îi creează unele avantaje, dar și numeroase provocări. Ea se situează, practic, între Asia de Sud-Est, cu marile probleme de aici, care țin de criminalitate, terorism, conflicte etnice și trafic de droguri, subcontinentul indian, cu marea cultură și marea civilizație hindusă și Asia Centrală, care, în pofida prezenței americane (și ca efect al parteneriatului ruso-american), încă nu-și găsește ritmul și echilibrul, dar nu ca liant între aceste zone tradițional conflictuale, ci ca un mare spațiu ce separă și ca un pivot ce nu adună, ci respinge⁴².

După sfârșitul războiului rece, Asia de sud-est este într-un echilibru relativ iar analiștii consideră că acest echilibru regional este dat de prezența trupelor americane. Acestea consolidează echilibrul regional, risipind sentimentul de neîncredere și prudența care provine atât din coordonatele

³⁹ Florin Pană, *op. cit.*, p. 12.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Gheorghe Văduva, *Dinamica parteneriatelor*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 25.

⁴² *Ibidem*.

geografice, cât și cele istorice. În acest context regional, China aspiră la preeminență în zona Asia-Pacific, rivalizând cu Japonia⁴³.

Deoarece în statele din regiunea caspică se întărește concurența prin participarea societăților petroliere occidentale la exploatarea hidrocarburilor, Rusia a înființat în 2001 alături de alte state SCO. SCO (Shanghai Cooperation Organization) grupează ca membri cu drepturi depline Rusia, China, Kazahstan, Kîrgîzstan, Uzbekistan și Tadjikistan și are ca membri observatori India, Iran, Mongolia și Pakistan. Această organizație are în primul rând valențe energetice, datorită interesului vădit al Chinei și Rusiei pentru petrolul și gazul din Asia Centrală. Nu trebuie uitate valențele de securitate, care de asemenea reprezintă un pilon important al acestei organizații. SCO este și o încercare de a menține sub control influența SUA în zonă, datorită prezenței americane după 11 septembrie în țări ca Kazahstan, Kîrgîzstan, Uzbekistan. În domeniul securității, statele membre ale SCO au semnat mai multe tratate care au ca principal scop lupta împotriva fundamentalismului islamic⁴⁴.

Problema cu valoare strategică pentru China nu este neapărat relația cu vecinii săi, ci realizarea unității acestui spațiu imens din interiorul frontierelor sale, cu zone suprapopulate, minorități, tradiții de mii de ani, care nu mai poate fi unificat, apărat și stăpânit printr-un nou zid, ci, în primul rând, printr-o strategie economică pe termen lung pe măsură. China are numeroase resurse, dar și mari nevoi de resurse, îndeosebi energetice. Ea are mari proiecte și participă activ la realizarea marilor proiecte de valorificare a resurselor energetice din Asia Centrală și din imensul spațiu rusesc. Ea face parte, împreună cu Coreea de Sud, cu Japonia și cu Rusia, din *Forumul Asia de Nord-Est* care are ca obiectiv exploatarea și transportul petrolului siberian și din Extremul Orient și realizarea unei puternice rezerve strategice energetice⁴⁵.

Parteneriatul sino-rus nu este anti-american, nici anti-european; el nu vizează neapărat crearea unui pol de putere ruso-chinez (deși nu trebuie exclusă o astfel de eventualitate), ci valorificarea resurselor existente aici și consolidarea celor doi poli de putere – Rusia și China. La o analiză atentă se poate avansa ipoteza că întărirea economică a Chinei, a Rusiei și a Indiei în acest imens spațiu reprezintă, pe de o parte, un proces modern al frontierelor (în sensul consolidării, prin mijloace economice și politice, a unității spațio-civilizaționale) și pe de altă parte, crearea unor puternici pivoți pe care să se sprijine o eventuală strategie a unei puternice entități asiatice și, în perspectivă, eurasiatice⁴⁶.

Așadar, parteneriatul sino-rus este, în același timp, unul pragmatic și unul de perspectivă, în sensul că, prin acest sistem de relații, Rusia și China doresc ca, în etapa multipolarității, să pătrundă ca doi poli de putere extrem

⁴³ Florin Pană, *op. cit.*, p. 13-14 passim.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 14.

⁴⁵ Gheorghe Văduva, *op. cit.*, p. 25-26 passim.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 26.

de puternici, în măsură să reziste (individual sau prin cooperare) confruntărilor de atunci⁴⁷.

Așadar, parteneriatul strategic ruso-chinez vizează⁴⁸:

- consolidarea economiilor fiecărei țări, astfel încât fiecare să devină o puternică entitate în spațiul asiatic și în Asia-Pacific;
- colaborarea la exploatarea petrolului din zona siberiană și din cea a Asiei Centrale și realizarea unor puternice rezerve care să facă față oscilațiilor pieței și marilor probleme energetice ale viitorului;
- realizarea unui mediu de securitate în regiune, asigurarea stabilității, atât în zonele de contact, cât și în spațiile de interes;
- combaterea terorismului și a crimei transfrontaliere;
- gestionarea crizelor și situațiilor conflictuale din regiune;
- reducerea efectelor de falie prezente în acest spațiu imens și controlul foaierului perturbator, independent, prin cooperare bilaterală sau multilaterală, inclusiv cu participare americană;
- vânzarea de arme și transferul de tehnologie;
- cooperarea în domeniul energiei și materiilor prime;
- delimitarea clară a celor 4300 km de frontieră comună.

Exercițiile militare comune, vânzările de armament și tehnologie militară Chinei de către Rusia țin să demonstreze operativitatea cu care cei doi parteneri doresc să transpună în practică cerințele tratatului bilateral⁴⁹.

Motivul pentru care Rusia și China își sprijină reciproc demersurile de securitate rezidă din faptul că ambele țări văd în teritoriul celeilalte un interes strategic. Pentru Rusia extinderea NATO și amenințările teroriste sunt considerate ca amenințări la securitatea sa națională iar pentru China prezența americană în zona Asia-Pacific este considerată ca o amenințare. Rusia a declarat că nu recunoaște Taiwan-ul și că există doar o singură China, iar Taiwan-ul este o problemă internă a acesteia, iar Beijingul a sprijinit tactica privind intervenția armată a Rusiei în Cecenia⁵⁰.

Primul ministru chinez, cu ocazia vizitei președintelui Vladimir Putin de la jumătatea lunii octombrie 2004 în China, a avansat cinci propuneri pentru consolidarea relațiilor sino-ruse⁵¹:

1. punerea în aplicare a programului de acțiune prevăzut în Tratatul sino-rus de bună vecinătate, prietenie și cooperare, semnat la 16 iunie 2001, pentru promovarea constantă a relațiilor dintre cele două țări;

2. accelerarea deschiderii pieței, dezvoltarea comerțului, ameliorarea structurilor de comerț, standardizarea ordinii comerțului și tratarea, într-o manieră apropiată a problemelor care privesc cele două părți perfecționând mecanismele de alertă și de consultare;

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Florin Pană, *op. cit.*, p. 37.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 38-39 *passim*.

⁵¹ Gheorghe Văduva, *op. cit.*, p. 27.

3. creșterea investițiilor mutuale și consolidarea cooperării în acest domeniu (partea chineză a declarat că este în măsură să sporească investițiile sale în Rusia în domeniul infrastructurilor, exploatarea petrolului și gazelor naturale și în materia de înaltă tehnologie);

4. alcătuirea cât mai repede posibil a unui plan pe termen lung pentru cooperare bilaterală în domeniul energiei, cu scopul de a realiza un nou pas în domeniul colaborării energetice;

5. încurajarea cooperării în regiunile frontaliere, benefică pentru ambele părți.

Putin a remarcat progresele acestui parteneriat strategic, care este opera lui, și s-a asigurat de sprijinul Chinei (ca și de cel al Uniunii Europene și Statelor Unite) pentru intrarea Rusiei în Organizația Mondială a Comerțului (OMC). În 2020, investițiile chinezești în Rusia vor atinge 12 miliarde de dolari⁵².

În ceea ce privește dezvoltarea parteneriatului strategic sino-rus, președintele chinez a propus patru principii⁵³:

1. Respect mutual, tratament egal, susținere reciprocă și consolidarea încrederii politice (cele două țări trebuie să-și respecte una alteia poziția, politica internă și cea externă privind suveranitatea de stat și integritatea teritorială);

2. Complementaritate, avantaj reciproc și dezvoltare comună pe termen lung (cooperare bilaterală, stimulare a dezvoltării continue a schimburilor comerciale, cooperare în ceea ce privește investițiile, largire a cooperării în domeniul investițiilor, proiecte energetice și de înaltă tehnologie, cooperare regională locală);

3. Crearea în comun a unui mediu propice cooperării pe bază de coordonare, colaborare și încredere reciprocă (comunicare și coordonare bilaterală în problemele internaționale și regionale, susținere a multilateralismului și rolului ONU în soluționarea problemelor internaționale, promovarea unei noi ordini politice și economice juste și raționale);

4. Învățăre împreună și extinderea schimburilor de opinii în vederea creării unei baze sociale solide pentru a se putea transmite prietenia din generație în generație (schimburi culturale și sociale, aprofundare a prieteniei tradiționale).

Limitele parteneriatului strategic CHINA – RUSIA sunt:

China este mulțumită de importurile masive din Rusia. Dar în același timp rivalizează cu Rusia pe piața energetică din Asia Centrală, negociind și obținând contracte de import și chiar de producător de hidrocarburi din această zonă⁵⁴.

Din perspectiva Rusiei, puterea economică și militară a Chinei reprezintă o îngrijorare la nivel regional. Rusia are nemulțumiri legate de

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 27-28 *passim*.

⁵⁴ Florin Pană, *op. cit.*, p. 51.

zonele comune de frontieră, slab populate și care constituie o amenințare privind popularea treptată cu milioane de imigranți chinezi care lucrează în Rusia⁵⁵.

În opinia mea, parteneriatul strategic Rusia - China reprezintă nu numai o relație economică, ci o încercare de a contrabalansa influența americană din zona Asia-Pacific printr-o politică externă comună. Acest parteneriat are anumite avantaje pentru ambele părți, dar în același timp și unele limite.

BIBLIOGRAFIE

CONRAD, Matthias; *NATO-Russia Relations Under Putin: Emergence and Decay of a Security Community? An analysis of the Russian Discourse on NATO (2000-2008)*, Editura LIT VERLAG, Berlin, 2011.

CHIFU, Iulian; OPROIU, Monica; Bălășoiu, Narciz, *Războiul ruso-georgian. Reacțiile decidenților în timpul crizei*, Editura Curtea Veche, București, 2010.

IVANOV, Igor; *Politica externă a Rusiei în epoca globalizării*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003.

IONESCU, Ioana Ileana; IONESCU, Imanuela; *Federația Rusă și Uniunea Europeană la începutul secolului XXI*, Colecția Geopolitica, Editura Top Form, București, 2010.

LORRAIN, Pierre; *Incredibila alianță Rusia-Statele Unite*, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2003.

MOCANU, Andreea; *The economic dimension of Russian foreign policy in Central Asia after 9/11: pursuing and promoting energy diplomacy*, Editura Lumen, Iași, 2007.

PANĂ, Florin; *Ambiție multipolara: parteneriatul strategic China-Rusia*, Editura RBA media, București, 2010.

SMITH, Martin; A., *Russia and NATO Since 1991: From Cold War Through Cold Peace to Partnership?*, Editura Routledge, New York, 2006.

VĂDUVA, Gheorghe; *Dinamica parteneriatelor*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 52.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE
Book reviews and bibliographical notes

Mark Solonin, *Butoiul și Cercurile: 22 iunie 1941 sau când a început Marele Război pentru Apărarea Patriei*, Editura Polirom, [trad. din lb. Rusă de Maria Sîrghe], Iași, 2012, 440 pp.

Mark Solonin este un istoric militar, interesat cu preponderență de al doilea război mondial și de epoca lui Stalin. Acesta a mai publicat mai multe cărți pe tema celui de-al doilea război mondial, precum: *Pe aerodromurile ce par a fi adormite* (2006), *25 iunie: inconștiență sau agresiune ?* (2007), *Istoria falsă a Marelui Război* (2008), declarată și ca cea mai bună carte a anului în Rusia.

Autorul încearcă în această lucrare, să ne prezinte, să destructureze miturile istoricilor propagandiști sovietici de-a lungul perioadei 1945-1980, găsirea unor explicații plauzibile pentru dezastrul militar suferit de Armata Roșie în vara lui 1941. În lucrarea de față se prezintă o analiză în profunzime și rece a eșecurilor suferite de Armata Roșie, și în general a societății sovietice, în urma atacului prin „surprindere” a Germaniei naziste. Ceea ce aduce nou Solonin în această lucrare e faptul că Armata Roșie era mult superior dotată pe anumite categorii de armament, esențial față de ce avea Wehrmachtul în vara lui 1941 (anexa nr. 1 p. 409). De altfel și diviziile de blindate ale Wehrmachtului și ale Armatei Roșii din vara anului 1941, ne arată superioritatea sovietică în comparație cu ce avea la acel moment germanii (anexa nr. 2 p. 417).

În opinia lui Solonin, motivul pentru care Armata Roșie a suferit dezastrul din vara anului 1941, nu a fost faptul că nu ar fi fost pregătită din punct de vedere tehnologic, ci că factorul uman a cedat „Grasului i-au plesnit cercurile!” În urma dezastrului din vara lui 1941 trupele sovietice au început să dezerteze, Solonin ni-l menționează pe șeful direcției de propagandă politică a Frontului de sud-vest, Mihailov (p. 319). O altă informație despre numărul de dezertori (p. 322). Solonin oferă și cifra execuțiilor în anii 1932-1942 de 2.271 de dezertori. Din lucrare aflăm că Wehrmacht executa 2 dezertori pe zi, în timp ce în Armata Roșie numărul ajungea la 92 dezertori pe zi (p. 323).

Alt mit care e spulberat, dezvăluit de Solonin e acela al raportului dintre colaboraționiști pro-germani și trupele de *guerilla* din Bielorusia și Ucraina. La jumătatea lunii iulie 1944 aproape 800.000 de colaboraționiști slujeau Germania (Hiwi), rezistența antifascistă fiind inexistentă, a fost organizată mai târziu sub foști colaboratori ai organelor de securitate din zonele respective. Mișcarea de *guerilla* a luat amploare în timpul contraofensivei sovietice din 1944.

Solonin pune în discuție și neprofesionalismul diviziilor, comandamentelor de armate și chiar și Înaltul Comandament al Armatei Roșii. Comunicarea între diversele unități fiind defectuoasă în ciuda mijloacelor moderne de comunicații. Motivul acestui neprofesionalism poate fi găsit în cadrul paginii 341. În opinia lui Mark Solonin, de înfrângerea Germaniei naziste cel mai mult a profitat Stalin, care a ajuns la apogeul puterii sale, fiind prezent în apropierea frontului doar o singură dată de-a lungul războiului, acestuia nelipsindu-i simțul prevederii și auto-rezervării.

În lucrarea lui Mark Solonin predomină caracterul tehnic, astfel că pentru o persoană neavizată în domeniul militar, înțelegerea ei poate fi un pic greoaie. Lucrarea aduce o cantitate mare de informații noi, pentru publicul interesat. Cartea lasă loc, pentru mult mai mult în ceea ce privește dezmembrarea propagandei istorice a regimurilor comuniste. Această scurtă recenzie poate fi cu vorbele istoricului „Efortul de rescriere și reinterpretare a istoriei, mai ales în zonele contaminate de propaganda istorică a regimurilor comuniste, este departe de a-și fi secăt (re)sursele” (p. 355).

Ionel Marius IOSIP*

* Masterand la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

Ioan Scurtu, Liviu Boar (coord.), *Minoritățile naționale din România 1918-1925. Documente, Arhivele Naționale ale României*, București, 1995, 783 pp.

În anul 1995, Arhivele Naționale ale României au reușit să scoată de sub tipar primul volum de documente dedicat minorităților naționale din România. Sub coordonarea a doi istorici români, Ioan Scurtu și Liviu Boar, colectivul impresionant care a cuprins: istorici, arhiviști și traducători, a reușit să pună la îndemâna cercetătorilor 178 de documente, în mare parte inedite. De-a lungul timpului cei doi coordonatori și-au îndreptat atenția spre studiul istoriei contemporane a României și integrarea acesteia în cadrul realităților internaționale. Iar lucrarea de față reprezintă doar una dintre numeroasele volume de documente publicate de aceștia. Ioan Scurtu continuă seria dedicată minorităților din România în anul 1996, când a publicat volum doi dedicat perioadei 1925-1931. De această dată l-a avut alături, în postura de coordonator, pe Ioan Dordea.

Colectivul de autori a inclus, dincolo de documente, un studiu introductiv despre minoritățile din România în anii 1918-1925, tradus și-n limbile germană și franceză. Se facilitează înțelegerea realităților din România Mare și de către necunoscătorii limbii române. Limba germană fiind utilizată de către una dintre cele mai importante minorități din România interbelică, comunitatea germană. La acestea se adaugă utilizarea limbii franceză care în epocă reprezenta limba mediului diplomatic internațional. Varianta în limba română din *Studiu introductiv. Minoritățile naționale din România în anii 1918-1925* are opt pagini (pp. 7-14) și este semnată de Ioan Scurtu. După aceasta urmează variantele în limba germană (pp. 15-25) și franceză¹ (pp. 25-34).

În aceste pagini academicianul I. Scurtu reușește, într-un spațiu relativ restrâns, să concentreze principalele realități ale României Mari, dar și ale spațiului central și est-european. Printr-o comparație cu noile state naționale din acest perimetru subliniază incapacitatea autorităților române de a rămâne la fel de pasive la tendința revizionistă a unor foste mari imperii antebelice. De la un Vechi Regat ancorat într-o singură chestiune minoritară, rezolvată de față de Congresul de la Berlin din 1878 și de modificarea articolului 7 din Constituția din 1866, s-a ajuns la un amalgam de asemenea „chestiuni minoritare” cu tentă anticonstituțională.

Autorul subliniază exponențial pentru viitorul României Mari faptul că „[...] minoritățile naționale au fost prezente la adunările de la Chișinău și Cernăuți care au hotărât unirea Basarabiei și Bucovinei cu România. Astfel, din cei 150 de membri ai Sfatului Țării întrunit la Chișinău pentru a hotărî

¹ În tabla de cuprins de la p. 5 varianta în limba franceză este situată eronat la p. 26.

destinul Basarabiei, 45 aparțineau minorităților naționale. [...] Congresul general al Bucovinei, care la 28 noiembrie 1918 a hotărât, în unanimitate, unirea acesteia cu România, era format din 100 deputați, din care 26 aparțineau minorităților naționale (germani, ucraineni, polonezi, evrei)”².

De asemenea trece în revistă problemele cu care s-a confruntat România pe plan internațional în acest interval. Încercările Ungariei de a-și impune punctul de vedere pe plan internațional după semnarea sistemului de Tratat de la Paris și încălcarea repetată de către liderii comunității maghiare din Transilvania a acestuia, care nesocoteau Tratatul de Pace de la Trianon din 4 iunie 1920. Această chestiune culminând cu procesul optanților și căderea în păcat a guvernaților români, care atrași în jocul mai marilor de la Societatea Națiunilor au căutat să-și rezolve probleme pe tărâmul diplomatic. Spre deosebire de vecinii cehoslovaci sau sârbi care au tratat problemele similare ca pe unele de ordin intern. Dar spre deosebire de vecinii lor nordici, românii au reușit să creeze un mediu propice pentru evreii ashkenazii asupriți în Polonia și Rusia în plin proces de bolșevizare.

Considerații cu privire la România și problema minorităților naționale (pp. 35-42) reprezintă studiul întreprins de Gheorghe Iancu, la acea vreme cercetător științific la Institutul de Istorie din Cluj-Napoca, în domeniul problemei minorităților din România de după Marea Unirea din 1918. De asemenea și acest studiu a fost tradus în limbile germană și franceză. Pe parcursul acestor pagini autorul lor pune accentul pe datele statistice realizând o excelentă analiză demografică a situației cu care s-a confruntat România interbelică. O realitate deloc ușoară pentru un stat centralizat care s-a confruntat cu una dintre cele mai esențiale probleme ale existenței sale. Abundă în aceste pagini datele comparate, iar autorul ajunge la următoarea concluzie: „Problema minorităților s-a dovedit a fi o chestiune delicată pentru statul român, reliefaarea ei istorică în toată extensiunea avută, necesită o lărgire substanțială a cercetării”³.

La pagina 57 Liviu Boar semnează un scurt *Studiu introductiv asupra Minorităților naționale din România în anii 1918-1925*, de doar 2 pagini. În cadrul acestuia autorul menționează că s-a dorit valorificarea bogatului fond documentar deținut de Arhivele Naționale al României pe aceasta temă volumul se adresează specialiștilor care studiază istoria minorităților din România, favorizându-le astfel accesul la materiale arhivistice răspândite în numeroase arhive și biblioteci din România și nu numai.

Între paginile 63 și 77, volumul cuprinde varianta în limba română a listei celor 178 de documente publicate, fiind urmată de traducerea în celelalte două limbi utilizate de autori.

De la pagina 109 și până la pagina 752 se afla cele 178 de documentele propriu-zise. Documentele sunt în varianta lor originală, iar cele care nu sunt

² I. Scurtu, *op. cit.*, p. 7.

³ Gheorghe Iancu, *Considerații cu privire la România și problema minorităților naționale*, în *ibidem*, p. 40.

redactate în limba română beneficiază de traducerea în limba română. Astfel, se facilitează studiul și necunoscătorilor limbilor germană, franceză în care se află varianta primară a documentelor. Dar se respectă și uzanțele academice privind publicarea documentelor de arhivă.

Fiecare documente este numerotat, menționându-i-se data și locul publicării dar și ceea ce reprezintă. Primul document publicat în acest volum este Declarația de unire a Basarabiei cu România, votată de Sfatul Țării, din 27 martie/9 aprilie 1918. Cel de al doilea document fiind cel al legii electorale din 15 noiembrie 1918 dat de Regele Ferdinand.

Autorii insistă asupra problemei minorităților naționale și includ preponderent documente din noile provincii unite cu țara. Dar se regăsesc și numeroase documente care au în atenția lor chestiunea evreiască din Vechiul Regat sau cea a grecilor și celorlalte minorități de la gurile Dunării. Ultimul document publicat în această lucrare este legea pentru unificarea administrativă din 13 iunie 1925.

De la paginile 753 la 774 se află o amplă listă a periodicelor aparținând minorităților naționale apărute în perioada 1919-1925. Autorii însăși notează că este vorba de o listă selectivă, și cu toate acestea extrem de vastă, care se regăseau la data realizării acestei lucrări în fișierul Bibliotecii Academiei Române și-n *Catalogul Publicațiilor periodice românești*, tom III, 1919-1924, Editura Academiei Române, 1987, f. 5-1080.

Între paginile 775 și 783, autorii atașează acestui volum și o bibliografie selectivă, care în mare parte reprezintă studii, articole și volume similare publicate în alte state pe teme asemănătoare.

În concluzie volumul *Minoritățile naționale din România 1918-1925. Documente* reprezintă un instrument extrem de util și indispensabil oricărei persoane care dorește să cerceteze problema minorităților din România primilor ani de după Unirea din 1918. Și, de asemenea, poate constitui o lectură pentru înțelegerea modalităților de integrare și conviețuire a majoritarilor cu noua realitate demografică a epocii.

Considerăm să încheiem cu mențiunea lui Ioan Scurtu din finalul studiului său introductiv: „Dincolo de anumite greutăți și tensiuni, anii 1918-1925 au marcat o etapă importantă pe calea integrării minorităților naționale în cadrul statului național român. S-au creat structuri politice și culturale, s-au schimbat idei și s-au căutat soluții, multe dintre ele pozitive. La nivelul masei de cetățeni s-a statornicit o colaborare benefică, atât pentru națiunea română majoritară, cât și pentru minoritățile naționale”⁴.

Cristian CONSTANTIN*

⁴ I. Scurtu, *op. cit.*, p. 14.

* Masterand la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, Humanitas, 2011, 358 pp.

Lucian Boia, născut la 1 februarie 1944, în București, este un istoric român cunoscut în special pentru cărțile sale despre comunism. Și se poate mândri cu o carieră impresionantă ca profesor doctor la Facultatea de Istorie a Universității din București și de asemenea, cu o vastă cercetare în domeniul istoriei publicând nenumărate volume, cele mai multe traduse în trei limbi de circulație internațională.

Cartea intitulată *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, scrisă de Lucian Boia, a fost tipărită la R.A. Monitorul Oficial, editura Humanitas, București, 2011, având în total 8 capitole și 358 de pagini. Lucrarea prezintă o scurtă introducere pe care o face autorul având referire la conținutul tratat în continuare.

Lucrarea debutează cu o listă impresionantă a 120 de personaje marcante ale istoriei elitei intelectuale. Capitolul I, ce precede această listă, dezbate în linii mari lupta de emancipare și de afirmare pe toate planurile a unor tineri iscusiți, intelectuali. Capitolul II, tratează evoluția scrierii în anii '30. Mulți scriitori au început să intre în conflict din cauza intereselor de partid, vorbindu-se de o luptă de stăpânire în mare parte a gazetelor timpului. În următorul capitol, autorul tratează pe scurt istoria Academiei Române și a oamenilor ce au ajuns la catedra marilor universități din țară, mai mult aleși pe criterii politice decât interesați de „mersul general al culturii”.

Capitolul *Regele* dezbate problema la nivelul conducerii țării, modul în care regele Carol al II-lea a intervenit personal în dezvoltarea culturală a țării. De asemenea, în apropiere de izbucnirea celui de al doilea război mondial, intelectualitatea este decimată, ziarele, în mare parte, fiind sistate. Capitolul V, conține un nume sugestiv, „Legionarii”: puterea statului se află acum în mâinile generalului Antonescu, care împreună cu legionarii impun legea și ordinea. Problema covârșitoare a regimul antonescian este dezbătut pe larg în următorul capitol, VI, unde în febra celui de al doilea război mondial, mulți sunt executați sau închiși, iar alții luptă în continuare pentru promovarea valorilor culturale românești. Mai departe în capitolul VII, autorul ne prezintă România de după război și cum partidul comunist încerca din ce în ce mai mult să își atragă membri, mai ales din rândurile intelectualilor, prin diferite forme de șantaj. În ultimul său capitol, autorul ne relatează adevărul istoric a începutului perioadei comuniste: „membri ai elitei intelectuale își pierdeau slujbele, sursele de venit, libertatea, viața...”. Cenzura a fost instalată la nivelul presei: nu se putea tipări nimic până când aceste scrieri nu erau în concordanță cu nevoile regimului.

La nivel gramatical, autorul face o greșeală, repetată constant pe tot parcursul lucrării, probabil neavând cunoștințele necesare ale DOOM-ului. Acest aspect însă nu trebuie criticat vehement având în vedere că multe persoane, la vremea actuală, folosesc cu predilecție structura „ca și” în vorbirea curentă. Tot la nivel gramatical, avem parte de o cacofonie destul de vizibilă: „El afirmă că chiar Camil Petrescu [...]” (p. 331). De asemenea, se remarcă în scrierea sa o doză de subiectivitate la nivelul redactării prin intervenții ale autorului: prin întrebări („Își uitase Gyr camarazii uciși doar cu câteva luni înainte?”, p. 151; „A meritat sau nu?”, p. 253) sau prin intervenții personale („Frumos discurs pentru un fost liberal!”, p. 152; „o amabilitate, s-ar zice, puțin exagerată pentru un „antifascist”, p. 203; „Bietul Cioculescu!”, p. 223). De altfel, aceste intervenții pot fi catalogate ca necesare la un moment dat, având în vedere că lucrarea este scrisă pentru un public larg, pe înțelesul tuturor, fiind binevenite pentru o mai bună înțelegere. Lucrarea de față tratează în linii mari un subiect delicat, destul de controversat. Lucian Boia analizează toate substraturile realității de atunci, aducând argumente solide, prin documentare riguroasă și bine pusă la punct, mai ales prin documente ale arhivelor (p. 195).

În concluzie, lucrarea *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, reprezintă o lectură interesantă și instructivă pentru toți cei interesați de cunoașterea realităților românești ale acestei perioade.

Laura VĂDEANU*

* Masterand la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

ABREVIERI ***Abbreviations***

ANR = Arhivele Naționale ale României.

ANR = Arhivele Naționale ale Republicii Moldova

SANIC = Serviciului Arhivelor Naționale Istorice Centrale.

SJAN GL (sau indicativul auto ale județului respectiv) = Serviciul județean al Arhivelor Naționale Galați (sau alt județ).

PRO FO = The National Archives of the United Kingdom, Public Record Office, Foreign Office.

ABR = „Analele Brăilei”.

AUDJI = „Analele Universității *Dunărea de Jos* din Galați - seria istorie”.

DIR, A. veacurile XIV–XV = Documente privind istoria României, A. Moldova, veacurile XIV–XV, vol. I, (1384–1475), București, 1954.

DRH, A. Moldova = Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. I, București, 1975.

Autorii sunt rugați să folosească aceste abrevieri în materialele trimise pentru publicare, semnalând noi titluri necuprinse în această listă.

NORME DE EDITARE A REVISTEI „STUDIUM” ***Editing norms for “Studium”***

Revista noastră, publică studii, articole, note, dezbateri, recenzii și note bibliografice care privesc istoria universală, națională și locală. Această publicație este adresată strict celor care urmează cursurile unei facultăți încadrată în domeniul istoriei și studiilor culturale, la nivel de licență, masterat sau doctorat. Cei care doresc să publice în revista noastră sunt invitați să trimită textul pe adresa de e-mail studium.ugal@gmail.com.

Textele vor fi redactate în format DIN A4, utilizând editorul Microsoft Word, cu fontul Georgia, mărime 11 pentru text și 9 pentru note, obligatoriu așezate în subsol, numerotate în continuare. În cazul în care textele conțin pasaje din limbi și scrieri vechi – greacă, chirilică etc. – autorii trebuie să trimită și fonturile utilizate. Studiile și articolele vor fi însoțite de o listă de 5-10 cuvinte-cheie, un abstract de maxim jumătate de pagină în limbile engleză și română. Notele de subsol vor fi redactate conform normelor impuse de Academia Română (vezi <http://ear.ro/files/Normemweb.pdf>).

Pentru a putea fi incluse în tomul pe anul respectiv, articolele trebuie trimise Colegiului de Redacție nu mai târziu de data de 1 martie a fiecărui an. Redacția își rezervă dreptul de a planifica apariția textelor în raport cu propriile exigențe și priorități. Astfel, colaboratorii sunt rugați să anunțe Redacția în privința oricărei modificări a intențiilor de publicare a textelor în „STUDIUM”. Articolele vor fi supuse în prealabil unui proces de peer review.

ISSN 2248 – 2164
ISSN – L 2248 – 2164